DESMALA SURE

Venge Dêsımi

Ho nasbıke ke, sari ki to nasbıkero !

More 12/2 Hazirane, 1994

Tedey / İçindekiler

Dımlı-Deylem Kuramı / Dersim'in Doğuşu / Dersim Faktörü / Dersim'den Bir Portre
Seyfi Cengiz
Alevi-Kızılbaş ve Dersim Sorunu
Mehmet Doğan
"Ez Nonê Ho Anculi Newon..." / Dersim, Biz ve Geleceğimiz
İsmail Şahin
Bildirge Üzerine Mektup / Zone Ma Kırmancıki Ĉıtur Yêno Nuştene?
Piruşene Tikmi
Alevi Kırmancie'de Adalet ve Bugünkü Adâlet Üzerine
Celal Taş
Aslolan Biz Kendimiziz, Sahte Tarih ve Oluşan Konsesus Değil
Baki İşçi
Ebe Jü Gule Usar Nêno
H. Uşên, X. Çelker, H. Tornêcengi, P. Sodır
Merhaba Desmala Sure
Keme Xece

Çarnei / Çeviriler

Aleviler
M. V. Bruinessen (ç. K. Salvar)
Gennadij Ajgi ile ... Söyleyişi **(ç. Mehmet Doğan)**

Zon u Zagone Ma / Dilimiz ve Kültürümüz

Heqie Mergarıji
Turabi Ovacıklı
X. Çelker
Piruşene Tikmi

Metin Ataç
K. Salvar
Gavan Dêsımi
Ro Dersim

Özcan Yıldız/SeyfiCengiz
Şengül Ataç
H. Tornêcengi
Ro Dersim

Fuat Kaplan
Dersım ra Mamudo
Rewal Ro
Tekin A.

Mektubê Wendoğu / Okuyucu Mektupları

Elifba Zone Kırmancu / Alfabe

www.arsivakurdi.org

Cemate Ağmey / Yayın Kurulu

H. Akbaba
H. Aslan
Metin Ataç
İbrahim Ataç
Dicle Bakış
Hasan Cengiz
Seyfi Cengiz
X. Çelker
Beser Dersimli
Hesenê Dılavi
Mehmet Doğan
Baki İşçi
Atilla Kaynak
Hasan Küçük
Uşên Laşer
Kemal Salvar
İsmail Şahin
Celal Taş
Piruşene Tikmi
H. Tornêcengi
Kemê Xece
Metê Xece
Özcan Yıldız
H. Yüksel

Adresa Nustene u Hesave Pange / Yazışma Adresi ve Banka Hesabı

Desmala Sure
Postfach 1336
D-25706 Marne

Desmala Sure
Konto Nr.: 3751
BLZ: 21851720
Alte Marner Sparkasse
D-25709 Marne

Cereme / Fiyatı:

Almanya 5 DM	İsveç 25 Kr.
İsviçre 5 F	Hollanda 6 Fl.
İngiltere 2 £	Fransa 20 Fr.

Redaksiyondan

Mayıs ayının ortalarında Bonn'da genişletilmiş Yayın Kurulu'nun -cematê mao pil- ilk toplantısı yapıldı. Toplantıya bazı dostlarımız misafir olarak katıldılar. Yayın Kurulu'na yeni katılımlar oldu. Bu sayıda yeni katılan arkadaşlarımızın isimlerini bulacaksınız. Yayın Kurulumuzu genişletme çabamız devam edecek. Bu arada, sadece Bildirge'yi imzalayan Hesen Uşên ve Hüseyin Çağlayan arkadaşların isimleri bir karışılık sonucu Yayın Kurulu listesinde de yer almıştır. Düzeltir, özür dileriz. Alişan Karsan ise Yayın Kurulun'dan çıkarılmıştır.

Toplantıda redaksiyon seçimi yapıldı. Yöresel cemaatlerin oluşturulması kararlaştırıldı.

Derginin dağıtım problemi bir kez daha ele alındı; mevcut dağıtım şekline ek olarak her arkadaşımızın Türkiye, Avrupa ve Dersim'deki bildik adreslere dergi postalaması, giderek bu adreslerin merkezi dağıtıma aktarılması benimsendi. Yerel ve merkezi cemaatlerde kadın sayısının arttırılmasına özel dikkat çekildi.

Halkımızın sözlü hafizasının alan çalışmaları ile hızla yazıya aktarılmasının önemi vurgulandı.

Bu sayıda, aldığımız yazılı tepkilerin bir kısmını okur mektupları bölümünde bulacaksınız. Tepkileri yorumlamayı okurlarımıza bırakıyoruz.

Desmala Sure'yi özellikle maddi olarak güçlendirmeniz beklentimizdir.

Weş u war bımanê !

www.arsivakurdi.org

Dersim'in Etnik Kökeni

DIMLİ - DEYLEM KURAMI

Seyfi Cengiz

Dımılı konuşanlar (Dımılıler) iki ana kesimden oluşur.
Bir kesimi kendisini Kırmanc olarak tanımlarken, diğer kesimi Zaza olarak adlandırır.
Kırmanclar Kızılbaştır. Zazalar ise, hemen hemen tamamen Sünnidirler. Yani Kırmanc-Zaza ayrımı, Alevi-Sünni bölünmesiyle de örtüşür.
İki kesim arasındaki bölünmenin başlangıcı, inanç ayrılığının yanısıra farklı göç dalgalarına ait olmalarıyla da ilişkili olabilir.
Bölünmüş olmalarına ve günümüzde kendilerini farklı tanımlamalarına karşın, Kırmanclar ve Zazalar ortak bir orijinden gelmektedirler.
Kuşkusuz bu yargıya ezbere ulaşmıyoruz.
Biliyoruz ki, iki kesim de bir ve aynı dili konuşur.
Aynı dili konuşmak tek başına ele alındığında her durumda mutlaka köken birliğine işaret etmez. Bu doğru.
Ama, iki kesimin köken birliğine ışık tutan başka kanıtlar da var:
Sözgelimi her iki kesimde de kendilerini Dımli olarak tanımlayanlara rastlıyoruz. Kangal, Divriği ve Zara Alevileri arasında (Topardıç köyü ve diğer bazı köylerde) **"Em Dımıliyan'ın"** (Kürtçe'de "Biz Dımıliyiz" demektir) diyenler var. Birçoğu, özellikle genç kuşaklar, anadillerini unutmuş; Kürtleşmiş ya da Türkleşmişler. Buna rağmen kimlik bilincini koruyanlar hâlâ mevcut.
Dışarıya karşı kendilerini Zaza olarak tanımlayan Siverek ve Çermik Zazaları, kendi aralarında etnik adları olarak Dımıli terimini kullanırlar.
Kırmanclar (Merkezi Dersim) arasında konuştukları dili **Dımılki** olarak adlandıranlar bulunduğunu da biliyoruz.
Dımli konuşan Bingöl Kızılbaşları (örneğin Hormekliler), aynı dili konuşan yanıbaşlarındaki Sünni inançtan halka çoğunlukla Zaza derler. Ancak kendi aralarında zaman zaman Zazalara **"Dılmıce Çewligi"** dediklerine tanık oluyoruz. Kendileri için de yer yer Dımli adını kullandıkları olur. Bu örnekte, iki kesimin köken birliğine dolaylı bir referans buluyoruz.
Kürtçe konuşanların hem Kırmancları hem de Zazaları Dımıli olarak adlandırmaları, Kırmancların ve Zazaların köken birliğine işaret eden bir diğer kanıttır.
Açık ki, günümüzde Kırmanclar ve Zazalar arasında ortaklaşa kullanılan tek etnik terim **Dımıli** adı olmaktadır (bazı yerlerde sadece dil adı olarak, bazı yerlerde ise aynı zamanda halk adı olarak).
Bu özelliği nedeniyle Dımıli terimi, iki kesimin kökenini saptamada anahtar bir önem taşıyor.
Kırmanc ve Zaza terimlerinin orijini henüz tam olarak saptanabilmiş değil. Ama **Dımli** ya da **Dımıli** teriminin **Deylem** adından doğduğu ve **"Deylemli"** (Deylemi) demek olduğu F. C. Andreas tarafından ikna edici bir biçimde açıklanmış bulunuyor. Andreas'ın bu görüşü A. Christensen tarafından tanıtıldı (Bk. Les Dialects D'awroman Et De Pewa, A. Christensen, 1921, Kopenhag).
Minorsky, K. Hadank, MacKenzie ve kendi alanlarında otorite kabul edilen daha başka pek çok tarihçi ve dilbilimci de, F. C. Andreas'la aynı görüşü savundular.
Dımli-Deylem bağlantısına ilk işaret eden kişi, Ermeni yazarlardan Antranik olmuştur. Antranik, bu görüşünü 1901'de yayınlanan Dersim adlı incelemesinde ileri sürer (Bk: Dersim, 1901, Tiflis; Türkçe çevirisi için bk. Desmala Sure, Sayı: 6, 8 ve 9).

Şu ana kadar eksik bırakılan şey, Dımli-Deylem bağlantısını doğrulayan tarihsel verilerin derli toplu bir biçimde sunulmamış olmasıdır. Bu boşluğu dolduracağı inancıyla, ulaşabildiğim verileri özetlemek ihtiyacını duydum.

www.arsivakurdi.org

Birinci tanığımız Agathıas.

Bizans tarihçilerinden Agathıas (M.S 532-579/582), "Histories" adlı yapıtında "Lazica"daki Roma-Pers savaşlarını anlatırken, bu savaşlarda Persler'le birlikte savaşan "Dilimnitler" dediği Deylemliler'den de sözeder.

Agathıas, bir yerde şöyle der:

"The Dilimnites are among the largest of the nations on the far side of the Tigris whose territory borders on Persia".

Türkçe'ye şöyle tercüme edilebilir:

"Dilimnite'ler ülkeleri İran'la sınır olan Dicle kıyısındaki ulusların en büyükleri arasındadırlar"

(Bk. Agathıas, "The Hıstories", Trans. By Joseph D. Frendo, 1975, III. Kitap, S. 87-88).

Yukarıdaki satırlar şöyle sürer:

"Onlar çoğunlukla Persler'le birlikte savaşmaya alışık iseler de, gerçekte özgür ve bağımsız olduklarından ve herhangi türden bir zorlamaya boyun eğmek tabiatlarına aykırı düştüğünden, bağımlı/köle bir halkın mecburi askeri olarak savaşmazlar" (A.g.y., S. 87-88).

Agathıas'ın bu satırları M.S. 550'lerin başına ait. Bu demektir ki, Dımıliler (Kırmanclar ve Zazalar) M.S. 6'ıncı yüzyılın ortalarında (M.S. 551-52) bugün işgal ettikleri topraklarda bulunuyorlardı ve bağımsız bir yaşam sürüyorlardı. Agathıas'ın söylediklerinin anlamı bu.

V. Minorsky de, "Daylam" başlıklı makalesinde Agathıas'ın dediklerinden aynı sonucu çıkarır (Türkçesi için bk. Desmala Sure, Sayı: 1).

İkinci tanığımız, 10'uncu yüzyıl Ermeni tarihçilerinden Thomas Ardzrouni.

Thomas Artsruni, "Histoire Des Ardzrouni" (History of The House of Ardsruni) adlı eserinde, onuncu yüzyıla kadarki Ermeni tarihini, özel olarak da Artsruniler olarak bilinen Van Ermeni Krallığı'nın (Vaspurakan) yönetici ailesinin tarihini anlatır. Yazarın soyadından anlaşıldığı kadarıyla kendisi de bu aileye mensuptur.

Bu kitabın ara başlıklarından biri şöyle:

"Delemik'lerin Aghbag eyaletindeki Hadamakert kentine düzenledikleri sefer, Tann'nın sayesinde Ermeni kuvvetlerinin zaferiyle sonuçlandı" (a.g.y., S. 243).

Bu başlık altında şu satırları okuyoruz:

"Aynı dönemde Asur ülkesine gitmek için yola çıkan Delemikli bir askeri müfreze **Aghbag** eyaletindeki **Hadamakert** kentinde büyük yağmalara girişerek, çocuk, kız, kadın vs. kaçırıyorlardı.

Bunu duyan kral, seçkin süvarilerinden oluşan bir grubu onların üzerine gönderdi. Kralın emrine sadakatle bağlı olan süvariler, kısa bir süre sonra **Antzevatsik** bölgesinde Delemikleri bozguna uğrattılar. Yiğit ve korkusuz okçular, Delemikleri otların Ermeni atlarının nalları altında ezilmesi gibi, ezip geçtiler. Aşağı yukarı, kılıç ellerinde 2000 kişi öldürüldü. Delemiklerin askeri kampı ele geçirilip yağmalandı. Esirler kurtarılarak evlerine ve ülkelerine gönderildiler" (A.g.y., S. 243).

Bu satırlar kitabın Fransızca'sından çevrildi. Kitabın Fransızca çevirmeni yukarıdaki pasaja şu notu düşüyor:

"Bu hikayenin değişik bölümlerinde yazarımız tarafından belirtilen Amiouc'daki Outhmanicler (& 18) Zourarec'ler kabilesi (& 37), ve nihayet bu hikayede sık sık adı geçen Caisicler ve Bougha dönemindeki Delemicler'in ülkesi sadece Ermeni yazarları tarafından biliniyordu. En azından bunların isimlerini Mose Caghancatovatsi, 1. III. bölüm XXI'de bulunabilir. Bu 10. yüzyıldadır. Yazara göre Rusça çevirisinin 275. sayfasında.

Tarih sahnesine çıkan yeni bir Delemic boyu, ki bunlar Salar adı da verilen bir generale itaat ediyorlardı (veya general ile ittifak yapıyorlardı, S. C). Bu general Aghovanie, Pers ülkesi, Ermenistan, hatta Barda şehrini hükmü altına almıştı. 914'e kadar bu bölgelere hükmeden Ruslar'ı da kovmuştu. İşte bunlar kuvvetli ihtimalle **Adamakert**'i işgal eden ve Ermeni kralı Gagik tarafından yok edilmekle yüz yüze bırakılan general Salar'ın son askeri müfrezesini oluşturan Delemikler'dir. Kesin tarih belli değil" (a.g.y., S. 243-244, Fransızca'ya çevirenin dipnotu).

Yukarıdaki satırlarda Thomas Artsruni, 10. yüzyılda Deylemlilerin Ermenistan'ı işgalinden sözediyor.

Aghbag'ın Hatamakerd (Adamakert) kentini işgal eden Deylemliler Antzevatsik bölgesinde Ermeni ordusu ile karşı karşıya gelirler. Yazarın ifadesine göre bu savaşta Deylemliler yenilgiye uğratılır.

Yukarıdaki bilgiler birçok yönden eksik.

Olayın daha yakından anlaşılması için iki tanığa daha başvurmak gerekir:

İbn Miskavayh (ölm. 1030) ve İbn al-Asir (1160-1233).

Arşak Poladyan, "VII.- X. Yüzyıllarda Kürtler" adlı çalışmasında özellikle bu ikilinin yazdıklarına dayanarak şunları söyler:

"Hicri 326 yılında (937-938 yılında) Laşkari İbn Mardi, büyük ordusuyla Djibal'den Azerbaycan'a saldırdı...Laşkari, yönetim merkezi saydığı Ardabil'den başka hemen hemen bütün bölgeyi ele geçirdi. Saldırıyı püskürtmek için Daysam, Ziyaridler'in Emir evinden prens Vaşmgir'le anlaşm ya başladı....Aynı yıl Vaşmgir, Rey'den Azerbaycan'a gittiği sırada Laşkari savaşmadan ordusunu bölgeden çıkardı, Ermeni bölgesi Andzevadzik'e (Arap. az-Zavazan) geçti,

www.arsivkurdi.org

buradan Musul'a hareket etme niyetindeydi. Fakat yolda Artsrunida'nın Ermeni prensleri tuzak kurdular ve Laşkari'yi öldürdüler.
İbn Miskavayh ve İbn al-Asir bu olayların daha etraflı bir yorumunu vermektedirler" (a.g.y., S. 63-64, Öz-Ge Yay., Çev. Mehmet Demir).

Yanılmıyorsam, yukarıdaki satırlarda değinilen olay, T. Artsruni'nin anlattığı aynı olaydır.

Bu duruma göre Ermenistan'a giren ordu Cibal yöneticisi Laşkari'nin kumandasındaki Deylemi ordusudur. Laşkari, ya Deylemli Laşkari'dir, ya da Gilan'lı Laşkari'dir (Bk. Minorsky, La Domination Des Dailamites, Dipnot: 47; Türkçesi için bk. Desmala Sure, Sayı: 11/1, S. 34).

Olayın tarihi, M.S. 937-38'dir. Ermeniler'le savaşın olduğu yer de Ermenice'de Andzevadzik, Arapça'da ise Az-Zavazan ya da sadece Zavazan olarak adlandırılan Zaza ülkesidir.

Bu dönem, Abbasi imparatorluğunda merkezi otoritenin zayıfladığı, hemen her tarafta olduğu gibi Ermenistan'da da ismen halifeye bağlı fakat fiilen bağımsız devletlerin oluştuğu, Buyi Deylem Devleti'nin doğuşuna öngelen dönemdir. Bu dönem Ermenistanı'nda iki rakip Ermeni krallığı vardır: Başkenti Ani olan Bagradit krallığı ve Van Gölü ve çevresini kapsayan Van merkezli Vaspurakan (Van) krallığı. Ardsruniler, Van krallığının yöneticileriydi.

"Dersim" adlı kitabında Thomas Artsruni'nin yukardaki satırlarına göndermede bulunan Antranik, şöyle der:
"Thomas Arzrouni...Telmig ırkından bir ordunun Aghbag'ın Hatamakerd Sin bölgesine varışından...., Ermeni kralının onlar üzerine bir saldırı emri vererek ikibinini öldürüp savaşı kazandığından sözediyor. Bana öyle görünüyor ki, Dersim'de ve diğer bölgelerde yaşayan yukarıdaki Telmigler, dilleri Dersimlilerin çoğu tarafından konuşulan ve şimdi Dımli veya Tmli olarak biliniyor olanlardır" (a.g.y, S. 160-161, Dipnot).
Antranik'in Dımli-Deylem bağlantısını kurduğu satırları bunlar olsa gerek.

Üçüncü tanığımız "Meyyafarkin ve Amed Tarihi"nin yazarı İbn'ül-Ezrak (M.S. 985-1062) olacak.

İbn'ül Ezrak bu eserinde Deylemlilerin (Buyiler/Büveyhoğulları) M.S. 979-980'de Diyar-ı Rebia (Musul-Ceylanpınar arasındaki bölge), Meyyafarkin ve Diyarbakır'ı zaptını anlatır (Bk. Mervani Kürtleri Tarihi, S. 48; Çev. M. E. Bozarslan). İbn'ül Ezrak, Buyid devletini de "Deylem Devleti" olarak tanımlar (a.g.y., S. 135 ve 152).

Son olarak Londra Üniversitesi professörlerinden David Marshall Lang'ın Deylemlilerin 1021'de Ermenistan'ı feth ettiğini anlatan sözlerine başvuracağız:
"1020'de Ani'nin Bagratid yöneticisi Gagig-I öldü. Bu olay Büyük Ermenistan'ın ortaçağ boyuncaki ulusal tarihinin son sayfasını açtı. Artık Shirak Eyaleti ile sınırlı hale gelmiş olan Bagratid egemenliğindeki topraklar Gagik'in iki oğlu, ılımlı John-Smbat III ve daha dinamik Ashot IV the Valiant arasında bölündü. Çok geçmeden Hazar bölgesinden Müslüman Daylamitler Ermenistan'ı istila ettiler (1021). Aynı sırada Selçuk Türklerinin ilk grupları da Vaspurakan'da, Van Gölü çevresinde göründüler" (Bk. D. M. Lang, The Armenians: A People In Exile, S. 55, 1981).

D. M. Lang, 1021'deki bu olaya bir başka kitabında da hemen hemen aynı satırlarla şöyle değinir:
"Ani'nin Bagratid yöneticisi Gagik-I, 1020'de öldü. Bu olay Büyük Ermenistan'ın ortaçağ boyuncaki ulusal tarihinde son sayfayı açtı. Şimdi Shirak veya Siracene vilayetiyle sınırlı hale gelmiş bulunan Bagratid dominyonları Gagik'in iki oğlu arasında - pasif John-Smbat III, ve daha enerjik Ashot IV Cesur arasında- bölündüler. Çok geçmeden, Selçuk Türkleri'nin ilk grupları Van Gölü çevresindeki Vaspurakan'da kendilerini gösterirken, Azerbaycan'dan (gelen) Daylamitler 1021'de Ermenistan'ı istila ettiler"
(Bk. D. M. Lang, Armenia: Cradle of Civilization, S. 193-196, 1970).

Bugün kendilerini Kırmanc ya da Zaza olarak tanımlayan Dımli konuşan toplulukların Anadolu'daki tarihinin burada verilen en erken tarih olan M.S. 550'lerden çok daha gerilere dayandığı inancındayım. Ama ben, kendimi sadece şu ana kadar ulaşabildiğim ve tanık gösterebildiğim tarihsel olayları özetlemekle sınırladım. Henüz emin olamadığım olaylardan sözetmedim. Ancak, burada kanıtlarıyla birlikte sergilenen tarihsel gerçekler, Kırmancların, Kızılbaşların ve Zazaların Deylem'le ve Deylemliler'le ilişkisini açıkça ortaya koymaya fazlasıyla yetiyor; Dımli-Deylem kuramını doğruluyor.

Yukarıdaki kanıtlar çürütülemez.

Besbelli ki, Dımlilerin Kürt ya da Türk oldukları yönündeki tezler temelsizdir.

www.arsivkurdi.org

Dersim'in Doğuşu

Seyfi Cengiz

Dersim, resmi kaynaklarda "Tunceli" adı verilen coğrafyanın orijinal adıdır.

Bu terimle Dersim ve çevresinde yerleşik bir aşiretin ve büyük bir aşiret konfederasyonunun adı olarak da karşılaşmaktayız. Başlangıçta bir aşiret adı olması ve bu aşiretin yerleştiği topraklara kendi adını vermesi mümkün. Tersi de olabilir. Yani başlangıçta bir yer adı olması ve buraya yerleşen aşiretin ya da aşiret grubunun zamanla bu adı almış olması da olasıdır.

Sonuncusu daha büyük ihtimal gibi görünüyor.

Herşey gibi sözcüklerin de bir tarihi vardır. Zamanla değişikliğe uğrar, yeni biçimler ve anlamlar kazanırlar.

Büyük olasılıkla Dersim (ya da Desim) terimi de Dersim biçimini alıncaya kadar benzer bir dönüşüm yaşadı. Bu terimin başlangıçtaki şeklinin şu andakinin aynı olduğunu düşünmek ve son şeklinden hareketle ona bazı anlamlar yüklemek yanıltıcı olabilir.

Bu noktayı akılda tutmak kaydıyla terimin kökeni hakkında bazı tahminlerde bulunabiliriz.

M. Nuri Dersimi, "Milattan altı asır önce, Yunan tarih ve coğrafyacılarının Dersim havalisine **Daranis** adını verdikleri"ni aktarmaktadır (Bk. Kürdistan Tarihinde Dersim, S. 1).

Daranis terimi, Dersim adının kaynağı olabilir.

Antik İran'daki Akamenidler (Akamanış) devletinin krallarından biri Dara (Darius I: M.Ö. 522-486) adını taşıyor. Dara (Darius) adıyla Dersim adı arasında da bir bağlantı olabilir.

Hammer'in verdiği haritada Karasu ve Murat nehirleri arasındaki Dersim coğrafyası **"Erserum"** (Arze) olarak adlandırılıyor. Modern Erzurum kenti de aynı adı taşıyor (Bk. Geschichte Der Osmanischen Dichtkunst, Joseph Von Hammer Purgstall). Erzurum adı kimi kaynaklarda **Erzen-i Rum** olarak geçer. Ermeni tarihçilerinden Haiton, modern Erzurum'dan **"Darzirim"**, Erzincan'dan ise **"Arzinga"** olarak sözeder (Haiton, Le Voyage de Bergeron", 1307; aktaran Hasan Yıldız, Aşiretten Ulusallığa Doğru Kürtler, S. 20). Erzincan ve Erzurum'un daha eski adlarındaki Rum (Roma) ve Can son ekleri atıldığında bu kentlerin ön-adları olan **Erse, Arze, Darzi, Arzin-Erzin, Erzen** sözcükleri ile Dersim adı arasında bir yakınlık olduğu görülür. Bazı kaynaklarda bugünkü Silvan'la Siirt arasında da **Erzen** adını taşıyan eski bir kentin varlığından sözedilir (Bk. 1- İbn'ül Ezrak, Mervani Kürtleri Tarihi, Çeviren, M. E. Bozarslan; 2- Şeref Han, Şerefname, Hasat Yay., Çev. M.E.B.).

İçişleri Bakanlığı Jandarma Umum Kumandanlığı tarafından 1932'de hazırlanmış "Dersim" başlıklı bir kitapta, Dersim adına ilişkin olarak şu satırları okuyoruz:

"...Hamer tarihinde Malazkirt kahramanı Alp Arslan'ı idam eden adamın Dersim kumandanı Yusuf adlı bir Harzemli olduğu kaydı vardır. Dersim adının tabı hatası olmak ihtimali varsa şu halde bu adın tarihlerde Selçuklar devrinden evvel takılmış olması ihtimali mevcuttur. Yusuf'un Harzemli olması ve atiyen göreceğimiz veçhile Dersim'de bir çok aşiretlerin kendilerini Celâlettin Harzemi'nin askeri bakiyesi ve Harzemli addetmeleri ve bunu diller ile söylemeleri **Bersim** adı ile **Dersim** adı arasında bir münasebet olmak ihtimalini ve Dersim şeklinin tabı hatası bulunması zannını uyandırmaktadır. Mamafih Milâdı takip eden tarihte bilhassa Milâdın birinci senesinden sonraki vakayıda Dersim adı yerine ekseriya Çemişkezek adına tesadüf olunmaktadır" (Bk. a.g.y., S. 8-10).

Yukarıdaki pasajda, Hammer'in **Bersim** olarak sözettiği coğrafyanın Dersim olabileceğine işaret edilmektedir.

"Dersim" adlı yayında Kalan (Qal, Qalu) aşiretinin **"Persim"** adını taşıyan bir kabilesinden sözedilir (Bk. a.g.y., S. 44-45). Başka kaynaklarda Kalan aşiretinin bu adı taşıyan bir kabilesiyle karşılaşmadım. Bir yanlışlık sözkonusu değilse, **Persim** adlı bu kabile ile Bersim ve Dersim adları arasında ilişki bulunduğu düşünülebilir.

Yaygın kanıya göre Nuh'un gemisi Tufan'dan sonra Cudi ya da Ağrı dağında karaya oturmuştur. Bazı kaynaklarda da, Nuh'un gemisinin Ermenistan'da **Baris** adıyla bilinen bir dağın zirvesine oturduğu söylenir. Kimi araştırmacılar Baris'in Ağrı Dağı olduğunu öne sürerse de, bunun **Dersim** Dağı olması da imkansız değil.

www.arsivkurdi.org

Ermenice'de İranlı halklara **Barsik** deniyor. Halkının İrani orijini nedeniyle Dersim'e Barsik de dendiği hesaba katılırsa (Bk. Antranik, Dersim, 1901), iki terim (Baris ve Barsik) arasında daha fazla yakınlık doğacağı görülür.

Tufan olayını araştıran B. Aksoy, daha çok Nuh adıyla bilinen Tufan efsanesinin kahramını Sümer kralı Ziusudra'nın bir adının da Hızır olabileceğine işaret ediyor. Hızır kültünün Dersim'de özellikle güçlü olduğu biliniyor. Dersim'in en önemli anma günleri arasında **Roze Xızıri** adı verilen üç günlük Hızır Orucu da vardır. Dersim'de **Gole Xızıri** adı verilen çok sayıda ziyaret mevcuttur. Dahası, bir Dersim efsanesine göre Xızır (Hızır) Dersim'de gömülüdür. Dersim'in Zeve köyündeki "Sultan Hızır Türbesi" ünlüdür.

Hammer'in yukarıda adı geçen eserinde genellikle Hemedan'la birlikte anılan ve büyük olasılıkla İran'da bulunduğunu sandığımız **Dergesin** adlı bir yerleşmeden de sözedilmektedir. Bu adın da Dersim'le benzerlik taşıdığını görüyoruz. Dergesin'in Arapların **Qirmisin/Karmasin** olarak adlandırdığı Goran yerleşmelerinden Kerman (Kırman veya Kirmanşah) olması mümkündür. Deylem'de ya da Deylem çevresinde bir yer de olabilir.

Dersim (Desim) adının Musul'un kuzeyindeki Dasin Dağı ve burada yaşayanlara verilen Dasinler adıyla ilişkisi de bulunabilir.

Şerefname'de **Derzini** ("Derzini vilayeti") adı geçer. Şeref Han, "Derzini Beyleri" başlıklı bölümde Derzini adına ilişkin olarak şu açıklamayı yapar:

"...Derzini, içinde büyük bir kilise bulunan bir kaledir. Kale ahlaksız kafirlerin elinde bulunduğu sırada, ona 'Derzir' adını verirlerdi. Kaleyi Habil ve Kabil istila ettikten sonra, adı kullanıla kullanıla 'Derzini' şeklini aldı" (Bk. a.g.y., S. 267-268).

Şerefname'nin Arapça çevirmeni M.A.A., Derzini adının Şerefname'nin kimi nüshalarında 'Derdiz' ve 'Derziz' olarak geçtiğine işaret ettikten sonra, Derzini adının "Zin Kilisesi" anlamına gelen **"Der Zine"**nin bozulmuş şekli olabileceğini belirtiyor (Bk. 297 no'lu dipnot, S. 268).

Şerefname'de verilen bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla Derzini, Tercil (Hazro'ya yakın) ve Lice (Atak) civarında bulunuyordu.

Derzini ve Dersim adları arasında da bir benzerlik bulunduğu açık.

Şu andaki haliyle Dersim adı, **Der** ve **Sim** sözcüklerinden oluşturulmuş bileşik bir kelime izlenimi vermektedir.

Dersim ve çevresinde Sin veya "Sin"li yer adlarının çokluğu bu kanıyı güçlendiriyor. Sin'in Sim'e dönüşmesi ya da bunun tersinin olması Dersim dilinin kuralları bakımından oldukça olağan bir şey.

Hozat'a bağlı yerleşmelerden biri Sin adını taşıyor. Erzincan'ın Sinepur adlı nahiyesini de anmak gerekir.

Bir de "Sin"li yer adları mevcut: Sindam, Singeç, Sinan (Seynu), Heniyo Sin, Diyare Sini, Dere Sindam, Sinevar gibi.

İran'daki Goran yerleşmelerinden modern Sanandaj'ın daha eskiden **Sin** olarak bilindiğini, Arapça'da Kermanşah'a Qarmi**sin**-Karmi**sin** dendiğini de hatırlatalım. Bugün Sincar olarak bilinen dağın daha eski adının **Sin Dağı** olduğunu da not etmeliyiz. Bir rivayete göre de Nuh'un gemisi bu dağa oturmuştur.

Sözlüklerde Sin'in sözcük anlamı diş, yaş ya da mezar olarak veriliyor. Sin; Akadlarda güneş kültünün, Asurlularda ise ay tanrısının adıdır. Dersim inançlarında bugün bile Güneş ve Ay kutsaldırlar.

Bir teze göre, Dersim terimi "Gümüşkapı" (Der: Kapı, Sim: Gümüş) anlamına gelmektedir (Bk. M. Nuri, KTD, S.1).

Der ve **Sim** sözcükleri üzerinde biraz duralım:

Der sözcüğünün, Dersim dilinde değilse de, bazı İrani dillerde kapı anlamına geldiği doğrudur. Ancak başka bir sözcüğün az çok değişikliğe uğramış şekli de olabilir.

Bu sözcüğün ne olabileceğini düşündüğümüzde aklımıza ilk gelen **Dar, Dâr, Diar-Diyar** ve **Dere** sözcükleri olmaktadır.

Farsça'da Dar sözcüğü de kapı anlamına geliyor. Dâr ise; ev, hane, yurt, ülke demektir (Bk. Enc. of İslam, Cilt II). Dar teriminin kimi zaman duvar, kale gibi anlamlar taşıdığına da tanık olmaktayız. Sözgelimi Osmanlılar Silistre'ye stratejik konumundan dolayı **"Dar Gazian"** (inancın savunması için duvar) diyorlardı (Bk. Walter Kolarz, Myths and Realities In Eastern Europe, 1946). Diar veya Diyar terimi ise; belde, bölge, ülke anlamına gelir. Dere sözcüğü de, adı üzerinde, dere ya da vadi

www.arsivakurdi.org

anlamlıdır.

Sim sözcüğüne gelince: Bu sözcük; gümüş, işaret ya da sembol gibi anlamlar taşıyor. Dersim ve çevresinde gümüş madeninin varlığı hesaba katıldığında Dersim adındaki Sim sözcüğünün buradan geldiği düşünülebilir. Sözgelimi, gümüş varlığı nedeniyle sonraları Gümüşhane adı verilen kentin antik çağda **Sinoria** olarak adlandırıldığını görüyoruz. Dersim'de sıkça rastlanan Sin adının kaynağı ülkenin gümüş varlığı da olmuş olabilir.

Yedinci yüzyılın ortalarındaki Arap istilasından sonra, Arapların Ermenistan ve çevesinde büyük miktarda gümüş çıkardığı ve bunu gümüş para imalinde de kullandıkları biliniyor (Bk. D. M. Lang, The Armenians, S. 108). Arap egemenliği döneminden kalma Diar-ı Rebia, Diar-ı Mudar ve Diar-ı Bekr gibi bölge adlarına baktığımızda, Diar-ı Sim ya da Diyar-ı Sin gibi bir adlandırmanın pekala mümkün olduğunu düşünüyoruz. Nitekim Dersim'de Diyare Sini (Sin Diyarı, Sin Ülkesi) adını taşıyan bir yerleşmenin varlığına az evvel işaret etmiştik. Dersim adı bu tür bir kombinasyondan doğmuş olabilir.

Dersim'de "Dere" ön adını taşıyan yer isimleri de oldukça çok: Dere Çermi, Dere Karsanu, Dere Nahiyesi, Kutu Dere (Geme Şerxanu), Dere Hagi, Dere Gewr, Dere Roj gibi...Bu adlandırma modelleri Dersim adının Dere Simi ya da Dere Sini gibi bir terkipten doğmuş olabileceğini düşündürüyor. Derin ve büyük vadileriyle dikkati çeken Dersim'in, adını bu özelliğinden almış olması mümkündür. Stratejik konumundan dolayı Dar-ı Sim veya Dar-ı Sin (Sim ya da Sin Kalesi) olarak adlandırılması ve bunun zamanla Dersim biçimine dönüşmesi ihtimali de var. Halk arasında yer yer kullanıldığına tanık olduğumuz "Kelâ Desimi" tanımlaması da bunu düşündürmektedir.

Hangi yüzyılda yaşadığı henüz kesin olarak saptanamayan (5., 7., hatta 9. yüzyıl diyenler var), fakat ilk Ermeni tarihçisi ve Ermeni literatürünün babası olarak bilinen Moses Khorene (Horenli Musa), bir yerde şöyle der:

"Xisuthrus tufanından ve Xisuthrus'un Ermenistan'a varışından sonra, O'nun oğullarından **Sim**, ülkeyi keşif amacıyla kuzey-batıya gitti. Sularını Asurya'ya taşıyan nehirlerin kuşattığı küçük bir ovaya vardı. Nehrin havzalarında durdu....ve ordaki dağa kendi adını (yani Sim adını, S.C) verdi" (Bk. Moses of Khorene, Cilt I).

1866'da Dersim'i dolaşan Britanya'nın Erzurum Konsolosu J. G. Taylor, Dersim adının orijininin Horenli Musa'nın yukarıdaki satırlarında yattığını söyler.

Taylor, yukarıdaki pasajda bahsi geçen nehirlerin **Munzur** ve **Mercan**, bu nehirler tarafından kuşatıldığı söylenen ovanın **Ovacık**, Sim'in kendi adını verdiği dağın da şimdi **Dojik** (Tuzık) olarak bilinen dağ olduğunu yazar ve Dersim adının **Sim**'in adından doğduğuna işaret eder (Bk. J. G. Taylor, Journal of A Tour In Armenia, Kurdistan and Upper Mesopotamia, With Notes of Resarches In The Deyrsim Dagh, 1866; Türkçe çevirisi için bk. Desmala Sure, Sayı 2, Nisan 1992).

Dersim adının kökenine ilişkin en dikkate değer ve en ilginç tez budur.

Şu sorular akla gelecektir: Peki, bu olay hangi tarihte geçiyor? Xisuthrus kimdir?

Horenli Musa, Xisuthrus'un Nuh olduğunu söylemektedir.

Açık ki, Horenli Musa'nın sözünü ettiği olay da Tevrat'ta ve diğer 'kutsal' kitaplarda yerverilen ve bazı kaynaklara göre M.Ö. 2000'li (kimine göre de M.Ö. 3000'lerde) yıllarda cereyan ettiği belirtilen ünlü Tufan Efsanesi'dir.

Dersim'e adını verdiği söylenen Sim de, bu duruma göre Nuh'un oğludur. Taylor'un ifadesine göre Sim, daha sonra Dersim'den ayrılırsa da, O'nun torunları Dersim'e geri döner ve Sim'in adını verdiği yöreye yerleşirler.

Hemen bütün araştırmacılar Tufan'ın Tevrat'tan çok daha gerilere dayanan bir Sümer efsanesi olduğunda birleşirler. Nuh'un (Xisuthrus) da bir Sümer kralı olduğu söylenir.

Ermeni tarihçilerinden Mikael Vartabet Çamcıyan'ın "Ermenilerin Tarihi" (1811, Venedik) adlı eserinde de aynı olaydan sözedilr:

"Tufan'dan sonra, Nuh'un oğulları **Yafes, Sam, Ham**, Ararat'da yerleşerek çoğaldılar, sonra **Sam,** oğullarını alarak iskân edecek yer bulmak üzere şimali garbiye doğru gitti, yüksek dağlı, içinden nehirler geçen bir ovada, nehir kenarında durdu ve kaldığı dağı ismine nisbetle **Sim** tesmiye etti. O mıntıkayı **Darpan** adındaki küçük oğluna verdi. Oradan şarkı cenubiye doğru gitti, oraları da diğer çocuklarına verdi. **Darpan,** kızları ve oğullariyle o havalide kaldı. Bulunduğu memlekete, ismine nisbetle, **Daron,** sonra **Daruperan** dedi. Çocuklarını da bu havaliye yerleştirdi.

(devamı s.13'de)

www.dersim.org

Alevi-Kızılbaş ve Dersim Sorunu

Mehmet Doğan

İkiyüzlülükten, "politika yapmak"tan, halk dalkavukluğundan nefret ediyorum.

Çevremde hep söylemiştim, söyledim; şimdi de yazıyorum. Sadece müslüman-milliyetçi partiler değil, sadece müslüman-milliyetci T.C. devleti değil, Sivas'ın müslüman halkı da katildir; Sivas'ın müslüman halkı, Maraş'ın müslüman halkı katil halklardır. Fiilen katılmayan ya da onaylamayan, ama sesiz kalan bir azınlığın olması, beni bu nitelemeden alıkoymuyor. Önemli olan, sözkonusu toplumların ezici çoğunluğunun cinayete fiilen katılması veya onaylaması ya da sessiz kalmasıdır. Burada sözkonusu olan toplu suçtur.

Neydi o televizyon ekranlarında "şeriat isteriz", "Allahuekber, kafirler yanacak" diye uluyarak insanların yanışını kendinden geçmiş olarak izleyen ve yirmibin kişiye yakın olduğu söylenen kudurmuş köpekler sürüsü? Sıvas il merkezinde kaç hane müslüman vardır bilmiyorum, ama topluluktan hane başına en az bir yetişkin kişi düştüğüne eminim.

Bireyler ve bireylerden oluşan küçük gruplar nasıl suç işliyorsa, toplumlarda toplu olarak suç işliyebiliyorlar. Tarih bunun örnekleriyle doludur. Sıvas'ın, Maraş'ın müslüman halkı kendi müslüman-milliyetci faşist partilerini ve kendi müslüman-milliyetci devletinin kışkırtması veya desteği ile toplu cinayet işlemişlerdir. Katildirler. Cinayetler dışında, müslüman devletten ve müslüman sivil toplumdan gelen ve günlük yaşamın bir parçası olan ayırımcılık, baskı, hakaret, hoşgörüsüzlük, vicdansızlık da cabası; bunlar zaten hep vardı ve var olmaya devam ediyor.

Ve bu sürü, kendini güden belediye reisini olaydan kısa bir süre sonra yapılan yerel seçimde ezici çoğunlukla yeniden seçerek, katilliğini yeniden tescil ettirmiştir.

Eğer mekanizmaları olsaydı, bu ve bu gibi toplumları toplu olarak cezalandırmak gerekirdi! Katliamdan sonra bu il nüfusuna kayıtlı alevi-kızılbaşlar kendilerine sıvaslı denmesini redediyorlar, bunu bir hakaret olarak algılıyorlar; kendilerini divriğili, koçgirili olarak adlandırıyorlar. Pazarcıklılar da artık kendilerine Maraşlı demiyorlar; katliamdan sonra Maraşın müslüman halkıyla ticari ve insani ilişkilerini keserek onları bir tür cezalandırdılar.

Gerçektende bu şehirlerin isimlari anıldığında midem bulanıyor, tiksinti duyuyorum. Bunlar yeni olaylar. Aslında müslümanların ve müslüman Anadolu'nun tarihi bende aynı fiziksel ve ruhsal etkiler yaratıyor. Mekke'nin alınışından itibaren bu bir terör ve cinayetler tarihidir.

Ön Asya tarihi, aynı zamanda, müslüman devletlerin ve onlarin güdümündeki müslüman halkın en başta alevi-kızılbaşlar olmak üzere müslüman olmayan halkların ve kültürlerin soykırımının tarihidir. Herşeye rağmen alevi-kızılbaşlar varlıklarını koruyabildiler; peki ama, soyu tükenmek üzere olan kelaynaklar misali, küçük gruplar dışında, nerede Ermeniler? Nerede Nasturiler, Keldaniler, Süryaniler? Nerede Rumlar?

Suçu sadece eğemen sınıfların veya devletlerin üzerine yıkıp, onları bir sürü gibi izleyen, beyinsizleşmiş vicdansız, kurtlaşmış toplumları, beyinsizleşmeyi, vicdansızlığı, kurtlaşmayı kabullenmiş veya kabullenmeye yatkın toplumları temize çıkarmak, onlardan bütün suçları için özür dilemelerini istememek, bu toplumları ilelebet vicdansızlığa, beyinsizleşmeye ve kurt olarak kalmaya mahküm etmek demektir.

Önemli olan kimin kışkırttığı değıldir; herhangi bir parti, kişi, gizli servisler, devlet tarafından kışkırtılabilirler; önemli olan kendinden olmayanı, kendisine benzemeyeni ezmeyi, ve gerekirse veya fırsat bulursa yoketmeyi salık veren tekçi, totaliter ideolojinin, bizde şeriatçı islamın, beyinlere eğemen olduğu bir toplumun, bu yüzden de

www.arsivakurdi.org

kışkırtılmaya her zaman meyilli potansiyel bir katiller ve vicdansızlar sürüsünün var oluşudur.
Ama hiç bir yerde ve hiç bir zaman alevi-kızılbaş topluluğunu sırf başka bir dindendir diye kimseye saldırtamazsınız. Zira bunlar tekçi, misyoner değillerdir; hangi inançtan ve ırktan olursa olsun, "yetmişiki milletin kardeşliği felsefesi"ne ve zorla güzellik olmayacağına inanırlar. Aradaki derin uçurum budur; iki ayrı dünyadır bu.
Doğrusu ben fiziki ve kültürel olarak yeni ve büyük bir alevi-kızılbaş soykırımının ayak seslerini duyuyorum. Ve Anadolu'daki müslüman toplumlar şeriata eğilimli olduğu, laisizmi ve demokrasiyi benimsemediği, milliyetçiliği terketmediği müddetçe, bu tehlikenin hiç bir zaman ortadan kalkmayacağına inanıyorum.
T.C. devleti özellikle son onbes yılda Türk-İslam sentezi ile, müslüman medyası ile, müslüman partileriyle, eğitimiyle, Dinayetiyle, yüzbine yaklaşan maaşlı şeriat ordusuyla, yüzbinleri bulan imam hatip ve Kuran kurslarındaki gayri resmi şeriat ordusuyla, aleviliği sunnileştirmek isteyen sözde alevi işbirlikçileriyle alevi-kızılbaş toplumunu ve alevi-kızılbaş kültürünü yoketmeyi önüne bir hedef olarak koymuştur.
İşin garibi, T.C. devleti ile çatışma halinde olan Kürt cephesinden de, müslüman olup da şeriatçı olmamak büyük bir ikiyüzlülük ve münafıklıktır sesleri yükseliyor. Doğrusu ben T.C.'nin kuruluşu sürecinde olduğu gibi, alevi-kızılbaşların yeniden bir aldatılışından endişe ediyorum.
Sunni Zaza toplumundan gelen arkadaşlarımız, geçen sayıda yayınlanan Bildirge'nin tartışılması esnasında, "anti-şeriatçı" -şu "anti"li dilden de artık hıç hoşlanmıyorum doğrusu- ifadesinin değiştirilmesini önerdiklerinde, kendi toplumlarına şeriatın bir toplum düzeni olamayacağını, bunun bir felaket olacağını anlatmakta nasıl zorlandıkları anlaşılıyordu.
Önasya'da, Anadolu'da totaliterizmin, faşizmin iki temel ideolojik kaynağı, tekçi, kendinden başka dine ve kültüre tahamül edemeyen şeriatçı islam ideolojisi, artı, kendinden başka kimlik, dil tanımıyan Türk milliyetçiliğidir. Bu iki ideolojinin beli yere getirilmezse, zaten şimdiden bir mezbahaneye dönmüş Anadolu'nun sonu felaket olacaktır.

*

Bu sorun, alevi-kızılbaş sorunu, Dersim sorunuyla doğrudan ilintilidir. Zira, Dersim alevi-kızılbaş toplumunun kalbidir.
Bu yüzden alevi-kızılbaş sorunu üzerine yazan gerek Türk milliyetçiliğinin etkisindeki -örneğin Nejat Birdoğan-, gerekse Kürt milliyetçiliğinin etkisindeki -örneğin Cemşit Bender- yazarlar Dersim'i Türk veya Kürt olarak göstermek isterler.
Çünkü muhtemelen bu günkü haliyle Anadolu kızılbaşlığının kaynağı, İran'da Dersimlilerin atalarının eski yurdu olan Deylem, Anadolu'da da Dersim'dir. Onun Türk veya Kürt olarak gösterilmesi gerekir ki, alevi-kızılbaşlığın Türk veya Kürt kaynaklı olduğu ıspatlansın.
Bütün bu iddialar temelsizdir.
Dersim dilinde Türk kelimesinin karşılığı "Tırk" dır. Hoşa gitmeyenlerde dahil üç anlamı vardır:
1. Türk, Türk toplumundan olan kimse. 2. Müslüman. 3. Zalim, gaddar, baskıcı. Tükçe kelimesinin karşılığı ise "Tırki"dir.
Kürt kelimesinin karşılığı "Qur"dur (Kırdas). Üç anlamı vardır: 1. Kürt, kürt toplumundan olan kimse. 2. Aşırı, tutucu müslüman. 3. Anlayışsız. Kürtçe kelimesinin karşılığı ise "Kırdaski"dir.
Bu noktayı belittikten sonra, önce, T.C. ve onun kuruluşu sürecinde kaydedilen üç büyük "iç savaş" üzerine yapılmış tarih düzeltmelerini yinelemek gerekiyor.
1921 Koçgiri savaşı bir Kızılbaş-Kırmanc **direnişidir**; Kürt isyanı değildir. Koçgiri Dersim'in bir parçasıdır, batı Dersim'dir. Alişer Bey de kızılbaş bir Dersimli'dir; yenilgiden sonra Diyarbakır'a veya Ağrı'ya değil, iç Dersim'e Seyit Rıza'nın yanına gitmiştir.
1925 savaşı bir Zaza isyanıdır, Dersim dilini konuşan müslüman halkın isyanıdir; kürt isyanı değildir. Şêx Said Kürt/Qur değil, Zaza'dır; dili Zazaki'dir (Dimilki).
1937-38 savaşı -ki fiilen 1947 de bitmiştir- bir Kırmanc **direnişidir**; Kürt isyanı değildir.
Seyit Rıza (*) Kürt/Qur değildir, Kırmanc'dır; dili

Kırmancki'dir (Dımılki).
Şüphesiz ki, birinci ve üçüncü savaşta Kürt dilinin bir lehçesi olan Here-Were ve dahası Türkçe konuşan kızılbaşlar yer almıştır. Ama o gün de, bu gün de tarihleriyle ve kültürel kimlikleriyle bu topluluklar Dersimlidir. Bu yüzden, kendilerini Dersim kızılbaşlığının bir parçası olarak kabul eden bu toplulukları, dillerinden dolayı Türk ve Kürt milliyetçiliğinin peşine takma çabaları, kimlik deformasiyonuna ugramış genç kuşakların bir bölümünü etkilemekle birlikte, pek başarılı olamıyor. Here-Were ve Türkçe konuşan bu topluluklar Kırmanclarda da olduğu gibi kendilerini "alevi" olarak tanımlarlar. Burada etnik kimliği belirleyen ana unsur dil değildir; burjuvaziden ödünç alınan stalinist tek dilli ulus teorisini terk etmek gerekiyor artık.
Üçü de Dersim savaşları olan bu savaşların, neden Kürt isyanları olarak yansıtıldığı ayrı bir konudur; üzerinde kısmen duruldu ve durulacak.
Biz "**Dersim** terimini sözcügün geniş anlamında, yani Kırmancların, Kızılbaşların ve Zazaların ortak ülkesinin adı olarak kullanıyoruz. Kendilerini 'ne Türk, ne de Kürt' olarak tarif eden bu toplulukları da sözcüğün geniş anlamında **Dersimliler** olarak" tanımlıyoruz.
Yani Dersim, örnek olsun, İsviçre gibi çok dilli bir toplumdur. Eğer kızılbaşlık bir din olarak kabul edilirse, iki dinli bir toplumdur. Ve kızılbaş Kırmançlarla müslüman Zazalar arasında ne yazık ki henüz bir birlik sözkonusu değildir. Birliğin gerçekleşmesi, Zaza toplumunun şeriatçı faşist ideolojilerin hegomonyasını kırıp, demokrasiye ve laisizme meyletmesine bağlıdır.
İşte tek başına bu bile bir alevi-kızılbaş sorunun varlığını kanıtlar. Belli ki, Dersim sorunu, bir boyutuyla da kızılbaş-alevi sorunudur, bu sorunla örtüşmüştür. Sorunlar, üstü örtülerek, yok sayılarak çözülmez.
Ancak alevi-kızılbaş sorunu dersimlisiyle, türkmeiyle Anadolu'da genel bir sorundur.
Dersim sorunu orda kalsın; zira elli yıllık bir aradan sonra politik platforma henüz yeni taşınıyor ve tarihi tahrifatların ve yanılgıların düzeltilmesi ve kabul görmesi zaman alacaktır. Ama örneğin, Kürt sorunu henüz yüzyıllık bir sorun olmasına rağmen, haklı olarak bütün demokratik ve sosyalist proğramlarda yerini alıyor da, Deylemi başlangıç olarak aldığımızda bile, Anadolu ve İran coğrafyasında bin yılı askın bir sorun olan alevi-kızılbaş sorunu hemen hiç bir proğramda yer almaz. Bu, tuhaf, akıl almaz bir şeydir. Dahası, Selçukluyla başlayıp, Osmanlıyla, T.C. ile devam eden korkunç kızılbaş-alevi katliamlarının, bu topluma yönelik baskı ve zulmün, en hafif ifade ile, üzerini örtmek demektir.
T.C. devleti sadece emekçiler, Kürtler için değil, alevi-kızılbaş toplumu için de bir baskı ve zulüm rejimidir.
Sosyalistler, demokratlar sadece baskının belli türlerine mi karşıdırlar? Kültürler ve inançlar üzerindeki baskılara karşı çıkmazlar mı? Anadolu'da hiç bir müslüman dininden dolayı takibata uğruyor mu?
Alevi-kızılbaşa, ve yezidiye ve hıristiyana ve yahudiye karşı ayırımcı ve baskıcı olan topluma karşı çıkmak onların kitabında yok mudur?
Anadolu tarihinin en büyük kızılbaş katliamlarından bir kaçı Türkiye Cumhuriyeti ve onun kuruluşu dönemlerinde yapılmamış mıdır? Koçgiri, Pülümür, Muti, Koçu, Dersim katliamları bir kırmanc kırımı olmasının yanı sıra, aynı zamanda bir kızılbaş soykırımı değil midir?
Maraş, Çorum, Sıvas olayları bir alevi-kızılbaş pogromu değil midir?
Sosyalistler ve demokratlar alevi-kızılbaşları sadece katiamdan katliama mı hatırlayacaklardır?
Türkiye Cumhuriyeti Osmanlının alevi-kızılbaş düşmanlığının mirascısıdır. Kemalistler sözde cumhuriyeti kurup ve laisizmi benimsediklerinde bile, devletin sunni-islam niteliğini korudular. Ama buna karşılık alevi-kızılbaş toplumunun son mevzilerini de ellerinden aldılar; ve kırmanc-kızılbaş kırımını sürdürdüler.
Hilafet kaldırıldı,yerine Dinayet Başkanlığı konuldu; medreseler kapatıldı yerine ilahiyat fakültesi açıldı; alevilere ait tüm kurumlar ortadan kaldırılırken, müslümanlara ait camiiler olduğu yerde durdu. Özellikle bektaşilik aracılığıyla aleviler arasında yayılan kemalizm hakkındaki illüzyonun kaynağı, onun şeriatı kaldırması, dini

www.serivakurd.org

okuldan kovması ve türklük/millet bilincini yaratmak için şeriatcı-islam ideolojisi ile çatışmasıdır.

Ama Dersimli, kemalizmi hiç af etmedi. Kendi dilinde ve türkülerinde Mısto kor", "İsmeto ker" der, Celal Bayar'dan tiskintiyle söz eder. "Tırk" kelimesini ise bir küfür gibi kullanır. Böyle iken, Dersimlileri kemalist diye suçlayanlar, ya ona tamamen yabancıdırlar ya da kendi gerici, şeriatcı toplumlarını temize çıkarmayı ve Dersimlileri zan altında tutup, kişiliğini ezip kendi boyunduruğu altına almayı amaçlayanlardır. Osmanlıya olduğu gibi, kemalist devlete karşı da savaşanlar kızılbaşıyla müslümanıyla Dersimlilerdir.

Alevi-kızılbaş toplumu tıpkı Kürtler gibi hala haklarından yoksun bir toplumdur. Alevi-kızılbaş kültrü hala yasak bir kültürdür.

Alevi-kızılbaşların, ve yezidilerin ve hırıstiyanların ve yahudilerin ve dinsizlerin, vergileriyle sunni-islamın kurumlarını, şeriatçıları finanse etmek korkunç bir adaletsizlik değil midir? Bu, alevi-kızılbaşların ipini çekmek iseyenlere onların vergilerinden sicim parası vermek değil midir?

Zorunlu din dersleriyle, alevi-kızılbaş çocuklarına sunni islamı zorla öğretmek sınıf geçmek için bu dersten geçer not almalarını şart koşmak, korkunç bir zulüm değil midir?

Daha hala Anadolu'nun bir çok yerinde bir kızılbaş ramazanda bir bardak su ya da bir sigara içebilir mi? Bu düpedüz manevi terör değil midir? Bütün devlet kurumlarında alevilere karşı ayırımcılık yapılmıyor mu? Devlet ve medya alevi-kızılbaşları sunnileştirmeye/müslümanlaştırmaya çalışmıyor mu? Resmi veya gayri resmi sıfatı olsun, ağzını açan "halkının yüzde 99'u müslüman Türkiye" diyor. Peki milyonlarca alevi-kızılbaş ne oluyor? Bunlar kendilerini yakan, öldüren, kendilerine dinsiz, mum söndürenler, kestiği yenmez diyenlerin din kardeşleri midir yoksa? Besbelli ki, müslüman toplumunun temsilcileri alevileri asimile edip yök etmeyi kafalarına koymuşlardır. Şu aptal ve hırsız kadının ezan ve kitap diye yırtınması, onları sanki bütün toplumun ortak değerleriymiş gibi sunması, onların ezanı ve kitabıyla ilgisi olmayan alevileri düpedüz yok saymak, onları taciz etmek değil midir?

Anadolu'daki sunni-islam eğemenliği ilerici muhalefet örgütlerine de yansımaktadır. Yoksa alevi-kızılbaş sorunun programlarda yer almaması nasıl izah edilebilir? Ya da örneğin, "Demokrasi Platformu"na hiç bir alevi kuruluşunun çağrılmaması nasıl izah edilebilir? Anadolu'da olduğu kadarıyla demokrasinin, sosyalizmin, laisizmin doğal tabanı alevi-kızılbaşlar değil midir? İşin tuhafı, sol örgütlerin büyük bir bölümü alevi ve Dersim kökenliler tarafından yönetilir. Aslında bu, alevi-kızılbaş kökenliler bakımından müslüman toplum ve müslüman devlet önünde kendi kimliğini gizlemenin ve onlardan duyulan korkunun, bu örgüt ve partilerde de olduğu gibi sürdürülmesidir.

Sol bu konuda çift standartlıdır.

Birileri islamı yere göğe sığdırmaz, şeriata selam yollarken, "politika yapıyor" denilerek hoş görülür, ama alevilerin sıradan bir etkinliği hemen dincilik, mezhepçilik olarak damgalanır. Sunni-müslüman kökenli "solcu" militanlarla ulusal kurtuluş mücadelesini bölüyorlar diye alevi dernekleri basılır. Üstelik bu gibi işlerde alevi-kızılbaş kökenli "solcu" ve "ulusal kurtuluşcu" budalalar kraldan çok kıralcıdırlar!

Ama halkın dini duygularına saygı adına tepeden tırnağa örgütlü sunni-islama karşı nerdeyse kimse tek laf etmez.

Se vacine euwkê devrimciu u demokratu teyna mıletê alevi rê urzeno ra!

Alevi-kızılbaş sorunundan söz edildi mi, biz alevi sunni ayırımı yapmıyoruz denilir. Devletin, islamın resmi ve gayrı resmi temsilcilerinin de söylediği bundan başka bir şey değildir. Oysa ayırımcılık zaten var. Alevi ile müslüman eşit değildir ki! o halde bu eşitsizliğe karşı mücadele etmeden, onu proğramında dile getirmeden, ayırımcılık yapmamaktan söz etmek, gerçekte ayırımcılığın eşitsizliğin üstünü örtmek demektir.

Alevilerle sunnileri birbirine kışkırtıyorlar, kırdırıyorlar demek, katliamcıları, katilleri gizlemek, temize çıkarmaktır. Kışkırtılan, saldıran taraf şeriatcı müslümanlardır; aleviler değil! Alevi-kızılbaşların başkalarıyla yaşayamama diye bir sorunları yoktur. Onlar ve her yerde ve herkesle

www.arsivakurd.org

yaşayabiliyorlar. Bu onların kültürlerinden gelir. Onlarla ve diğerleriyle yaşamayı bir türlü öğrenemeyen şeriatcı müslümanlardır.
Kaldıki, bunlar arasında "ayırım" yapmak, "taraf" tutmak gerekir. Biri şeriatcı ve hoşgörüsüzdür, kendi kitabını toplumun anayasası haline getirmek ister; diğeri, din, inanç sistemlerinin, tanrı düzenlerinin toplum düzeni haline getirilmesine şiddetle karşıdır, laiktir.
Biri tekçidir, misyonerdir, kendine benzemiyeni dışlar, gerektiğinde yok eder. Diğeri, "yetmişiki millet kardeşliği felsefesi"ne inanır.
Biri insanlığın kadim sosyalist geçmişinden kültür öğelerinin hala taşıyıcısıdır, ve yaşadığımız topraklarda sosyalizmin geçmişidir. Diğeri toplumsal eşitsizliğin ilahi bir düzen olduğunu telkin eder.
Biri kadını şeytan olarak algılar, "sırtında sopayı, karnında sıpayı eksik etmemek" gerektiğine inanır; diğeri sırf bu nedenle bu inancı yerin dibine batırır.
Bu liste uzatılabilir. Kesiyorum.
Solcular alevi-kızılbaş türküleri ile büyüyorlar; hiç kimsenin Kuran okuyarak, mevlid dinliyerek solcu olduğu görülmemiştir ama. Alevi-kızılbaş toplumu sol parti ve örgütlerin insan ve kadro deposudur adeta. Ama buna karşılık bu örgütler ve partiler ona karşı hep nankör ve vefasız olmuşlardır.
Dersimliler ve alevi-kızılbaş kökenliler içinde bulundukları örgüt ve partileri sogulamaya başlamakta geç kalmadılar mı?

(*) Elimde X. Çelker'in bana iletmek lütfunda bulunduğu bir gazete küpürü ve bir ilan örneği var. 19-25 Eylül 1993 tarihli Azadi gazetesinden alınan küpürde, Kırmanc-Zaza dilini bilen bir Dersimli olarak benim hiç bir şey anlamadığım, Kürtçe "Çiroka Toristanê" başlıklı bir yazı dizisinde, yazar Jiyan Minari Seyit Rıza'dan "Seyit Rızo" olarak söz ediyor. Dersim diline ve kültürüne tamamen yabancı olduğu besbelli; daha da kötüsü, yazar bu yüzden, şüphesiz istemeden, münasebetsiz bir duruma düştüğünün farkında değil. Sey Rıza'ya, bir seyide "Rızo" demenin, Dersim dilinde ve kültüründe onu aşağılamak, en hafif ifade ile ona saygısızlık anlamına geldiğini bilmiyor şüphesiz. Birilerini zoraki kendinize yamamaya kalkarsanız, böyle olur işte. Türklerin durumuna düşmekten kaçınmak gerekir...

İlan ise, 13-02-94 tarihinde Rüsselsheim'da yapılan "Seyit Rıza'yı Anma Gecesi"ne ait. Seyit Rızanın resminin altında, "Ben ölüme gidiyorum ama, Kürt ve Kürdistan daima yaşıyacaktır" sözleri yer alıyor. Bu sözler Kürt çevreleri tarafından sıkça kullanılıyor, ama söylendiği gerçek dışıdır. Sayın Mustafa Düzgün Berhem dergisinin Mart 1993 tarihli 5. sayısında bu konu üzerinde durdu. Ama bir an için bu sözlerin söylendiğini kabul edelim. Bizim dilimizde "Kürdistan" kelimesi yoktur, ama dilimize şöyle çevrilebilir: "Ez mıreno, hama Qur u Quristan daim maneno!" Bunun ne demeye geldiğini Kırmancki-Zazaki bilenlere bırakıyorum. Yineliyorum, Türklerin durumuna düşmemek gerekiyor!
Bu vesileyle, saygılarımı sunarak, Yalçın Küçük'e de hangi maksatla, hangi anlamda kullanırsa kullansın, Sey Rıza'yı, yani aynı zamanda bir kızılbaş önderini anma gecesinde, onun posterinin altında "Eşhedü enne" çekmenin de, onu hatırasına bir saygısızlık olduğunu hatırlatmak isterim.

***

Dersim'in Doğuşu

(bastarafı s.8'de)

Bu suretle Ham'ın ve Yafes'in oğulları da büyük Ermenistan'ın muhtelif memleketlerine dağıldılar. Ham'ın oğulları garp hudutları cihetlerine yayıldılar. Hepsi de bir lisan, bir lehçe sahibi idiler ve muhtemel görünür ki, bu da Ermenice idi. Yafes'ten Gamer yahut Gomer, Gamer'den Torgom, Askenaz, ve Torgom'dan Hayk doğdu. Bundan da milletimiz çıktı....Bizim tarihimiz, Hayk'dan başlıyor" (aktaran B. Aksoy, Nuh'un Gemisi ve Tufan, S. 102-103).
Yukarıdaki satırlar Dersim adının kökenine daha fazla açıklık getirmektedir:
Dersim coğrafyasına verildiği söylenen **Sim, Daron** ve **Daruperan** adlarını birlikte düşündüğümüzde, Dersim adının, **Daron** ya da **Daruperan** sözcüklerindeki **Dar** kökü ile **Sim** adının birleştirilerek oluşturulduğuna inanmamak elde değil. Bu duruma göre, Dersim adının **Dar** ve **Sim** sözcüklerinin kombinasyonundan doğduğu anlaşılıyor.
Tufan Efsanesi'ndeki gerçek payı nedir, ne değildir? Bu konu tartışılabilir. Tümüyle kurgu olduğu düşünülecek olsa bile, bu efsanede geçen coğrafya adlarının efsanenin doğduğu dönemde mevcut olan gerçek adlar olduğunu düşünüyoruz.
Bu durumda Dersim'in doğuşu en azından M.Ö. 2000'lere, hatta M.Ö. 3000'li yıllara dayanıyor demektir.
(**Not:** Yukarıdaki yazı, henüz tamamlanmamış olan **Dersim Tarihine Giriş: Tarihte Kırmanclar, Kızılbaşlar ve Zazalar** başlıklı çalışmanın bir bölümüdür).

www.arsivkurdi.org

" EZ NONE XO ANCULİ NÊWON. KON GERM HENİ WON...! " (*)

İsmail Şahin

Waxt çıqa çi rêw vêreno ra...!
Mêşki benê sur, niaj benê vıla, cıti ramine, boa herdê teji êna oncia...!
Hêe he he... Usar amo, Usar. Oncia beno germ, tani dana ra cane isani, gonia mordemi cêr o kerkeşina wê, gırina! İlam ilam asma Usar'ia Gulane!
Meydano de oncia amai pêser. Daul u zurno ra delal danê vê hawer dina. Govendi gurete de, reqeşine! Hawê ra desmale suri sanine ra. Sera 1970'i nê de Amnaniia verêne rozane 15-16 ne amêi ra çımane mı ver. O senê esq bi,o senê vêyve bi! Dewlêta tırki êndi demo peên de ra.
Duzen bio "pıxarın". Kamci guçık tê ke, pê cêna darêna wê, boe dina cêna xo ver. Ekonomi bio têser o têbın ra. Dızdine, rısfet, zur êndi çio de eskêra o, aiv nio.! Ser hokmate dewlêta tırki Tansu êiller; elçi sero elçi wesênêna Hemılkan, Japonie o Europai kê, cıra dên pero ardêne do. Hêfe hêfe kê, dugeli teveri êndi tıvare cı nêkene. Turkia êve vizoo ra nê, qırxım vê qırxım roşina. Her çi Mr. Clintoni ra êno perskerdêne. Destê ju ra, kapitale Suudi Arêv'i ra cami o vakıfi êne vırastêne. Desto ju ra pia gurenaise MİT-MOSSAD'i o CIA, heto ju ra çi, Hemılkan êve eskêre xu yo çekone xo ra tei ronişte o. Hêgao de cıtkar, palko de gureci, çêvere dewlêta tırki de xızmetkar, bıne bandıra ağao de feqıro-neçar, êndi gula xo nêvezêno. Turkia'de, Kurdistan'de kam kami kısêno tawa "nêno doz kerdêne". Hama Kırmancie'de dısmen eskêra o.! Dewi bie tali, sıre amo vê suko. Dewlêta tırki gos ro kêşi nênana. Boina talan kena, rıznêna. Tafe arda ra Kurdistan'i o Desim'i ser. Hetê ra faşizm, hetê ra çi, fundametaliste sunni islami kote ra komunisto vê Kızılbaş dıma. Wesa wes adır fino ra cı vêsneno.! Teina ju Maraş nio, ju Sêwas nio. Hau hazar sere ra zêde o kê; gonia komunisto vê sare kırmanci o kızılbaş boro, mırd nêbeno.
Dewlêta tırki mane PKK ra dewo, suko vêsnêna. Sêwqet ardo ra welati ser. Sare Desimii, sare Kurdistanii fişto ra rao.
Halvıke mesela teina PKK nia; Turkiai de qurr, kırmanc-zaza, elewi, laz, Çerkez... hêna xêle sari ustê ra pai. Sêwas'te vesnaêna hirisoçor kızılbaş komunist-roştbero ra dıma, pêro welatode êve millionora kes kotra vê rao.
Na zulme nianeni re naleti onte ra vê cı. ju Gulane'de hazaro ra gureci, xızmetkari, nêçari, wendexano de cenci, universito de professori, xêle roştberi..., serva defkerdêna zulme dewleta tırki re amei pêser. Ğerza goniwero ra, kes na duzeno nianeni ra, na dewlete ra wes nio. Wazenê kê duzenê buvurne!
Wazenê kê; pêro sari, pêro qomi êve adet o tore xo, êve kulture xo, herdê xo ser o bêre mordêne. Wazenê kê; telêwe de vınetaine re, ançi ca biyaêne re, êve zerria xo qerare xo cıde. Coka ma zanême kê dewlêta tırki na qesa re amin nêvanu. Çae?
Çıke dewlêta tırki, demo dêwrane xo paştia ma ra ramêna. Pêro emêze nêçarono. Emêze sare bıne bandırano. Hal-hawale dina vera çımo dê ro. Sare bıne bandıra gerêke ju be. Paşti zuvin de rê kê, heqa xo re wair bê. Hama naê re ki, politikaa de qaime vırajio. Politika nêçaro kê qaime nêbi e, politika dewlêtone waire quwete, êve dubara o dekê sarone bıne bandıra verdanê vê pê. Xo vê xo dana kıstêne. Fıre zonio kê sıkıt, cêno ra xo dest. Dora tepia, hurdimêna heto tenê arasnêne ra. O tao de êndi mosıl amo ra verê feki. Rêe niadime; Yoguslavia, Irak, Flistin çı haldê re ma u vinême.! Irak'i re sekerdi? Raver; tersê islame İran'i ra, paşt dai Irak'i. çêki roti cı. Bado, perkerd estravê qurro ser. Zê vatêna xo kê mırade xo ama hurindi, na dafa çi Irak kerd aşme. Êve nae çi nêvıneti, na rae çi paşt dê qurro, cıre dewlête dêvırastêne. Hama uzade ki nêvındeno; hêna welate aravo de, Turkiai de kare xo nêqedio!. Hau çend heştio kê,

www.arsivekurd.org

Kurdistan de PDK u YNK (Partia Demoratika Kurdistanii u Yekitia Niştimana Kurdistan) koti ra zuvini. Wertê dı hire hêştio de zuvin ra 600-700 mordem amê kıstêne. Nıka hurdemêna het çi lınga tufong de re. Nasionaliste qurrone Turk'a çi, serbestie ra cêrai ra. Na dem de wazenê kê; heqa xuya kultur o zoni guretêne re cemate qurro vê dewlêta tırki, dugele Europa vê Hemılkan bıkero...!

Ma xo ra hesave Hemılkan'i o dugelone Europa çi no bi. Hama hêna waxte xo esto..." mir hêna tırs nêbio.! " Hêdi hêdi a çi bena...

Pêçi ma cor savat vi?

Ma vat vi ke; Turkia'de pero sari ustê ra pai. Kes na duzenê ra wes nio. Na saro ra ju çi sarê Dêsımii o. Dêsım xamê zulumi nio! Cênc-caile Dêsımii, roştbere Dêsimii, partizane Dêsımii wendêxanone Kemalizm de dêwendêne. Helvet Kemalizm wast kê; zonê ma, tore o kulture ma, qome ma orte xo de vindi kero. Pê mırade xo sa nêbi. Mıradê xo zerê de mend. Pê nişkiay. Êve zone Kemalizm ra musaina ma, pêiser dewleta tırki re, Kemalizm re bie qersuna polate. Nıka çi hêwn çımane ino nêkuno, êve retia nêfeteline.

Kemalizm; nekeşia xo ra roi verdê ro, can oncêno!. Ê ma çi oğure ma akerdê o, kemêra kê lıngone ma verdêwa bêlia. çepero kê dormê ma de çareli ardo pêser çi, zanême kami dest ra bio. çıke kokume ma, mau pie ma, cênc o caile ma, nêçare ma her ju mesêla êndi çağ kenê. Politika dewlête çıka, tei vezêne. Dora têpia çi; roştbere Desım'i, wendoxe Dêsım'i, partizane Desım'i dina naskenê, xevêra xo her qesa ra esta. Waire dostune. Êndi Desım bêwair nio, teina nio welatê ma.

Rêe niadê re!

Sekretere pêro illegale partio, pêro cemato ra %75 (se ra hawtaoponc kes) ra zêde Desım ra e. Kızılbaşie. Cemat leto zafer sare Desım ra amo vırastene. Sare Desımi i ra %98 (se ra nêwauheşt kes) lêwe nêçaro de, heto çepte cae xo gureto.!

Helvet wertê sare Desımi de çi, xain u pêêşati êne diayêne; hama tao kê mordem ano ra duste ciranone ma qurro, nêno verê fekê mordem kê, isan savazo...! Desım' de zaf no kes o nianên, êve bêçıkê ra mordem besê nêkeno ke mordêm re vazu; " Nedê! no (na) falan kes (kesê), devletê re gurino-gurina!." çıkê xaine Desım'i bile; serva dewlêta tırki re gurenaine re, sare xo ra, ciranane xo ra " ar " kenê !. Ekê bênamuşina xo vêjie meydan, bie eskêra, êndi besê nêkeno kê, serê xo wertê homêta xo de vezo! O " isano " henên êndi êve wêşie ra merdo!.

Dema kê sare Desım'i ğerza dostine o braine ra qêri, " qatığe keşi nêwazêno ". Vamê kê: çıme ma nona kêşte, nio qatığe ma çi delalio!. Ou kê name xo emperializmo, xêre xo mare çino. Ma " dostina " emperializmi dêwre pio kalike xo ra naskemê. Xêre dei serê dei boro!. " Her çie ma esto, deyrau. Ma cêwe xo rêw ra rêdo ra, kerdovê zerrê. Ma none xo anculi nêweme. Keme germ heni wemê.!"

Ma zuvin re lazım me.
Dest bıdêrime zuvini (**).
Paşt bıdime zuvini,
Pêro pia pêreşime kê,
Dêwn ra bo kolonyalizm!
Wes bo, şirin bo ju Gulane

(*) No qesê hetê Xêçe'de Çêwlıg'ra Mıstêfa'e ap Çêli vato. Xêçe, Desım'de dêwe da Sêxmamedo'na. Ap Mıstêfa Kasosur'de nıştêne ro. Ravêr nêçar bi, hama zerê xo daimet xanêdan bi. Roze ap Mıst Çewlıg'de sono çêe de mordemê xo. Zuvin ra kê hal-wusıl perskenê, waire çei cı ra pilo. Pers keno; "nêro Mısto domani çı wenê, non, çi-mie sıma esto, tawa qatıx êno diayêne ? " Ap Mıst daimet, ri wais bi. Weşie ra hes kerdêne, dina ra hes kerdêne. Keşi ra rie xo nêçarnêne ra. Ap Mıst cav dano: "Ma derêza savaji! Naêve sukur bo. Her çi ki êno diayêne.

Ma cêwe xo rêw ra rêdivê ra. Zovina çi none xo ma anculi nêweme, keme germ heni wemê.!" Na bado kê domane xo kê bi pil reşt cı, bi waire mal u mılki. Mınêta kêşi nêkoti. Wes nio. Rameti sêro asto.

(**) Roze mavêne dı cirano de nıza bena. Camêrde çêi nanê hure. Qewğa kê tenê bena berz, danê zuvin ro. Ortê pêrodaistê zuvini xêle kê qefêlnêne; heto ju, hetê bin re tene zore xo sero o. Mordemê aê bini resêne cı, nêkune wertê kê cê ra bıkêre. Uza dê xo destte dane wertê sala çare i mordême bêwair ro, goni verdanê ra ser. Bado kê taê cırani resêne cı cê ra kenê; cı ra vane; "Nêro metersê la lau, nıka gono vındarnême." Mêrık; desto erzênovê hurdimine kalêkane xo, vano: " Ax lemine aa...x, paştia mı! " Aê sero bene çê, kurşi ser ro kê danê roniştêne. Mordêmeki ra perskenê: " Nêro serê to sikio; dırvêtia to çarê to rawa, paştia tore sêvi, tawa kemêri gınai cı?" Mordêmek hem tei êve zerê ra kesrête oncêno, hem çi dı-hire işturi çımo ra benê ra war. Vano: " La lau xêğênê xêğêne: dez-mezê mı va haza vındê ro. E mı paştia mı çina!. Paştia mı kê bıviêne, ez na hal nêkutêne!. Ma xo re dı mordêm bime, ma na hure. Belçia çi ma rêw ra cê ra biêne; hama ê dei paştia xo bie, ê mı çine biê. Coka von kê, ax paştia mı ax!."

www.ersivkurd.org

BİLDİRGE ÜZERİNE MEKTUP

Piruşene Tikmi

Bu mektup 14 Şubat 1994 tarihinde tarafımdan kaleme alınarak Desmela Süre´nin redaksiyonundaki arkadaşlara iletildi. Özel not mahiyetindeki üç, dört cümle ile, bildirge konusunda dikkatlerin çekilmek istendiği noktalardan birincisi (ki o noktada kullanılan kelimenin mahiyetinin başka olduğu ifade edildiğinden) çıkarılmıştır. Mektubumda yıldız işaretiyle birbirinden ayrılan noktalar, şimdi romen rakkamlarıyla sıralanmıştır.

Bıraene delali,

Çıkarmayı düşündüğünüz »bildirge« bana da iletildi ve (...). Bu vesileyle bildirge üzerine görüşlerimi size yazılı olarak iletmede yarar gördüm. Çünkü, sözlü anlatılanlar, unutulabilir. Diğer yandan görebildiğim kadarıyla tavrım anlaşılmadığı için bu bildirgeyi imzalamam teklifleri değişik arkadaşlarca tekrarlandı. Biliyorsunuz »hayır« demiştim. Bunun bir anlamı vardı. Burda yazılı anlatayım:

1. Her bakımdan olduğu gibi dili ve politik içerik bakımından bildirge, altına imzayı atan arkadaşların bilinç düzeylerinin ve tecrübelerinin çok altında kalıyor. Yani, bu arkadaşlar bugün biraraya gelseler bir iki saat içinde her bakımdan bambaşka çok daha anlamlı ve olgun bir bildirge çıkarabilirler. Ve bence öyle de olmalıdır. Çünkü, madem ki Desmala Süre ayrı ayrı çevre ve görüşlerin katılımlarıyla değişerek yeni bir aşamaya giriyor, o zaman böylesi bir bildirge bu yeni durumu, yeni aşamayı duruca yansıtmalıdır.

2. Bu bildirge imzayı altına atan arkadaşların bildirgesi olamaz. Çünkü bu bildirge bu arkadaşarın bildirgesi olarak değil, söz konusu toplantıya katılan tüm arkadaşların ortak bildirgesi olsa gerekti. Yanılmıyorsam kaleme alınışının mantığı ve güttüğü amaç da o idi. Yani, toplantıya katılanların yüzde doksanbeşi (%95´i) imzayı altına atsaydı belki bu onların ortak bildirgesi olabilirdi. Kaldı ki o durumda bile bu bildirge zayıf kalıyor. Çünkü, bir dizi toplantıdan sonra, böylesi bir bildirge titizlikle hazırlanır, tartışmaya sunulurdu. Bu olmadı, alel acele oldu. Bildirge herhalde imza atması gereken diğer arkadaşlar için, »birlği sağlamak için« hazırlanmıştı. Onlar istemediğine göre bu bildirge varlık zeminini ve gerekçesini kaybetmiştir. Bildirge asli amacına ulaşmadığı için aslında geçerliliğini de kaybetmiştir. Gidenler diyelim ki »şimdilik« gitti. O zaman geriye kalanların kendi bildirgelerini kaleme almaları gerekirdi. Bu da yapılmadı veya yapılamadı.

3. Bence hiçbir bildirgeye gerek yoktur. Ama illahi bir bildirge isteniyorsa, ben bu şartlara uygun bir bildirgenin yeniden kaleme alınmasını öneriyorum. Hem daha çok arkadaş katılacak hemde bildirgenin kalitesi yükselecektir. Madem ki yayın organı yeni bir aşamaya girmek istiyor veya yeni bir aşamada, o zaman »**yeni**« olanı **bildirmelidir.** Halbuki bu bildirge bizi bir araya getiren halkımızın dil, kültür doğa ve toplum anlayışından ziyade, eski, hem de çok eski batıcı, »solcu«, kendi içinde çelişkili bir anlayışı dile getiriyor. Dediğim gibi, eğer toplantıya katılanların yüzde doksanbeşi »evet« deseydi, o zaman denilebilirdi ki bu anlayışlar da vardı.

Ben burda bildirgeyi ele alarak birkaç

www.arsivakurdi.org

noktaya dikkati çekmek istiyorum:

I. Bildirgede (...).

II. *»Anti kapitalist ulusal bir örgütlenme«* olmaz. Çünkü »ulus« demek kapitalizm demektir. Ulus demek burjuvazi demektir. Bugüne dek alışıla gelmiş »bilimsel sosyalist« förmülde olduğu gibi ulus veya kapitalizm eşit (=) halk + burjuvaji değildir. Tamamen tersine ulus eşit (=) burjuvazi, egemen güçler´ dir; yani ulus halkı dışlar. Böylesi batıcı, şehirci, »bilimsel sosyalist« ilkeler bize lazım değil. Bunu görmezsek, yukardaki ilkenin »anti-kapitalist kapitalist bir örgütlenme« totolojisi olduğunu göremeyiz. Yani, siz »beyaz kırat« demiş oluyorsunuz. »Kırat« demek zaten rengi beyaz olan »at« demektir. Tabi ki bildirgeyi kaleme alan arkadaşlar kapitalizmi savunmuş olmuyor. Ama şu gerçek var: Bu ve benzeri parolalarla yola çıkan tüm »marksist« örgütler, en yaman devrimlerden sonra dahi bir nevi kapitalist düzen kurmuşlardır. Bu düşündürücüdür ve kullandıkları dilin ve terminolojinin karekteriyle de ilgilidir.

III. İkinci ilke de birincisine benzer bir şey: *»Anti-teokratik, laik ve demokratik«* Anti - teokratik eşit (=) laik dir. Böylesi çift dikişe gerek ne? Bir tanesi yeter. Laik yerine anti-teokratik daha kapsamlıdır, daha anlamlıdır. Çünkü bütün demokratik düzenlerin teokratik bir yanı vardır. Almanya´da iktidar partilerinin ikisinin adının C (= christlich = Hiristiyan) harfiyle başlaması sırf demegoji veya tesadüf değildir. Bence öyle sağı solu belli olmayan yuvarlak bir »demokratik« sözcüğü de hiç bir şey ifade etmez. Demokratik eski Yunanca etimolojisine göre »halk iktidarı« anlamına geli; ama, eski Yunanistan´da halk hiç bir zaman iktidara gelmemiştir. Eski yunan şehirlerinde, yani »polis« lerde ki iktidarlara bu ad verilmişti. Ama o iktidarlar şehir efendilerinin iktidarıydı, halkın değil.

IV. *»Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı«*. Bu ilkeyle ne köy ne kasaba olur. »Leninist« bir ilke olmasıda meselenin özünde herhangi bir şey değiştirmez. Ulus = kapitalizm =burjuvaji olduğu için ve halkla alakası olmadığı için, »kapitalizmin kendi kaderini tayin hakkı« için savaşmanın hiç bir anlamı yoktur. Hele bunun, yani uluslaşmanın halkın savaş meydanlarında kırılıp gitmesi anlamına geldiğini bildiğimiz için, bu soykırımı ilkesi bizim »ilkemiz« olmasa gerek. Bu parola kapitalizmin sosyalizmin ön aşaması olduğu türünden bir batılı, »bilimsel sosyalist« teorik varsayıma, daha doğrusu önyargıya dayandığı için sonradan ve bu mantığı ifade etmek için kotarılmıştır. Kapitalizmden sonra sosyalizm daha kolay gelir varsayımına dayanır. Bu önyargı kapitalizmi şu veya bu şekilde geçilmesi veya yaşanması gereken bir ön aşama olarak görür ve sosyalizmi ondan sonra getirir. Proletarya partilerinin programlarndaki yakın veya uzak hedefler, demokratik veya sosyalist talepler diye iki veya daha fazla dünyaya ayırımları hep bu mantığa dayanır. Kapitalizme hangi kılıkta girilirse girilsin, kimin önderliğinde girilirse girilsin kapitalizmin bir yol girdiği yerde »ot bitmez«, sosyalizmin canına okunur ve sosyalizm erişilmez bir hayal olur. Biliyoruz.

V. *»Halkımızın adı«* sorunu aslında imza atmayanlarla gündemden düşmüştür. Halkımız nerde hangi adı kullanıyorsa, ve kim oradan geliyorsa o adı kullansın! Öyle biricik ad bulma eğilimi, biricik »devlet«, yani biricik »milli devlet» kurma isteği önyargısından kaynaklanıyor. Öyle hep »biricik« şeyler peşinde koşmanın özünde biricik olan »allaha« inanmak yatar. O biricikçiliğin modern adı monizm (tekcilik, biricikçilik´tir). Kaldı ki yayın organının belki en çok tartışacağı, araştıracağı, kafa yoracağı konulardan biri bu olmalıdır: Devlet nedir? Milli devlet nedir, nereye gider, bize nereye götürür? Ve bize ne lazım? vs. vb.

VI. *»Tüm ulusların hak eşitliği«* Yukarda ileri sürdüğüm nedenlerden dolayı

»ulus«kelimesini kullanmamak şartıyla böyle bir tavır ortaya konabilir. Ama bu »hak eşitliği« herşey için geçerlidir; kişi, gurup, toplum, kültür, dil vs. için de. Bizim için asli ve önemli olan »hak eşitliği« değil, kültürümüz, dilimiz ve doğa ve topluma bakış açımızın baskı altında alınmaması ve tutulmamasıdır.

VII. *»Sömürgeciliğe, emperyalizme ve faşizme karşı olmak«* gereksiz bir tekrardır. Anti-kapitalist isen anti-sömürgeci ve anti-emperyalist ve anti-faşistsin demektir. Bunları birbirinden ayırmak, bunların bir olduğunu, sıkı bağlantılarını görmemek gibi bir şey olur. Çünkü sömürgecilik, kapitalizm, emperyalizm, faşizm diye birbrinden hassasiyetle ayrılan bu toplumsal olgular aslında birbirinden ayrılmaz olgulardır O ayrı gibi görünen isimler aynı şeyin ayrı ve birbirini bütünleyici vasıflarını gösteren kavramlardır. Biz ne adına olursa olsun hangi »bilimsel« gerekçeyle veya »zaruretle« olursa olsun »sömürü, tahakkum ve şiddete« yol açan her tür düzene karşı olmalıyız ve reddetmeliyiz.

VIII. *»Dışta ve içte müttefiklerimizi«*: Bu ilkenin kaynağı bellidir. Belli bir »milli kurtuluş« örgütü istenmeyen gerici güçlerle ittifaka girdiği için böyle bir açıklama »zarureti« görülmüştür. Önce biz hiç bir zaman tavrımızı başkalarına ve dediklerine ve yaptıklarına göre ayarlamamalıyız. Yoksa kendi başımıza davranamayız, bizi davrandırırlar! Bana sorarsanız bütün milli olsun devrimci olsun, sosyalist olsun »kurtuluş« hareketleri bugüne dek sırf belli başkalarıyle değil herkesle, -sözüm meclisten dışarı- itiyle kopuğuyla, burjuvajisiyle, emperyalistiyle, mafiasıyle işbirliği yapmıştır. Çünki böyle bir tavır »silahlı savaşın«, mantığında yatar. Silahlı savaşı gündeme aldın mı, silahın dahil mecburen onun bunun eline düşersin. »Müttefik« meselesi, »strateji ve taktik« meselesi hep »silahlı savaş« ve »politika yapmak« mantığından kaynaklanır. P litika ve savaş birbirinden ayrılmaz. Bir alman generalinin (Clausewitz) kalkıp »Der Krieg ist eine bloße Fortsetzung der Politik mit anderen Mitteln« = »Savaş politikanın sadece başka araçlarla sürdürülmesindir«. demesini çok iyi anlamak gerekir. Lenin´ nin kalkıp bü cümleyi, daha doğrusu »ilkeyi« benimsemesi, elbetteki düşündürücüdür. Politika savaştır, »barışcıl savaş« olmaz. Politika yapmak yalan söylemektir, asli olan fikri, yani gerçek amacını söylememektir. Onun için strateji taktik yapılır. Halbu ki sosyalistler ne istediklerini dupduru ortaya koysalardı ve örgütlenmeleri içinde de istedikleri şeyi yaşamaya kalksalardı böyle politika yapmalarına gerek kalmazdı. Onlar örgütü önüne koyduğun amaçlarına göre yaşama biçimi olarak görmediler. Amacına uygun yaşamak onları hiç ilgilendirmedi. Tamamen tersine onlar örgütü insanları o »güzel« amaçlardan söz ederek avlama ve kendi mutlak denetimlerine alma aracı ve biçimi, yani bir özel hapishane olarak gördüler. Yani kısacası »bilimsel sosyalist« kendi asli olan batı düşüncesinden, egemen güç düşüncesinden çok şey devraldı. Nerdeyse bütün batı düşüncesini yeni ve parlak kalıplar içinde sundu. Dikkat edilirse, Avrupanın dışında (aslında Avrupa da dahil) »Marksizmin« girdiği, dolayısıyla »marksist örgütlerin« oluştuğu tüm toplumlarda muhalefet gün yüzü göremedi. Her biri kurtulmak şöyle dursun daha geriye düştüler. Marksizm, batı düşüncesi gibi, şehir düşüncesi olduğu için, şehir duvarlarından, şehir surlarının ötesini, yani başka şeyi, bambaşka olanı, özellikle kırı, yani şehir dışını, doğayı ve bu doğayla içli-dışlı yaşayan insanları göremedi veya »köylü« küçümsediği için, göklere çıkardığı şehrin çıkmaz sokaklarına takıla kaldı. Sosyalizm şehir mantığıyla ve şehirde kurulamaz. Kurulursa Sovyetler´de veya Çin´de ki gibi olur. Buna karşın silahlanıp kıra çıkanlar ise, şehir mantığını zorla kıra taşıdılar. Daha düne kadar karakol almayan Dersimde karakolu ilk

www.arsivakim.org

kuranlar nasıl Türk milli devleti ve Kemalistler olduysa, şimdi de sözüm ona devrimciler ve »milli kurtuluşcular« karakol veya »kızılkol« kurmaya devam edecek. Aradaki fark şu olacak. Kemalistler karakollarını yalnızca büyük yerleşim merkezlerine kurabilmişlerdi, onun takipcileri ve taklitçileri her köye kurmayı amaçlıyorlar! Biz böylesi bir amaç için yola çıkamayız.

Kısaca bizim dışta ve içte »müttefik» derdimiz yok. Ama kendimizin ne olduğumuzu anlatma derdimiz var. Anlattığımız zaman »müttefiklerimiz« var mı, yok mu daha kolay anlaşılacaktır.

IX. *»Kitle mücadelesini esas almak«*. Eğer misyoner değilsek, kendimizi kitlenin dışında görmüyorsak bu eşyanın mantığında yatar.

X. *»Programımızda ulusal taleplerle sosyal talepleri kombine etmek«* diye bir derdimizin olmaması gerekir. Ulusal=kapitalist talepler bizi ilgilendirmemeli, dolayısıyle bunları götürüp sosyal taleplerle kombine etmek ise hiç ilgilendirmemeli. Bugüne kadar ki kombinasyonları gördük; Sonuç »sosyal talepleri« dışlamak oldu.

Bizi ilgilendiren tek şey »sosyal taleplerden« ne anladığımızı dile getirmek olmalı. İşte yayın organımızın gündemine alacağı esas konular bunlar olmalı; hiç kimsenin tartışmadığı, üç beş kelime veya »ilke« ile savuşturduğu »sosyal talepleri«, yani ayrı veya **başka yaşam biçimini** veya biçimlerini kültürel temelleri üzerinde ve kendine has dili içinde tartışmak ve tartıştırmak olmalı. Bir noktaya dikkatinizi çekmek isterim: Bugüne dek sosyalistlerin tüm tartışmalarını, dolayısıyle tartışılan konuların içeriğini ve özünü hep egemen güçler (kapitalizm) belirledi. Onun için hep »demokratik talepler« içinde kıvranılıp duruldu. O »demokratik talepler« kaynar kazanında az yanmadılar ve hala yanıyorlar. Sosyalizmi tartışmak ise yasak oldu. Biz bu tür tartışmaların dışına çıkmalıyız. Tartışma konularımızı kendimiz belirlemeliyiz. Bütün tartışmalarımızın yönü bir cümleyle özetlenebilir: **Nasıl yaşamak istediğimizi** tartışalım: »Ayrı yaşam biçimini veya biçimlerini kültürel temelleri üzerinde ve kendine has dili içinde tartışmak ve tartıştırmak« tan bunu kasdediyorum. Burda dil elbetteki çok önemli. Dili çok abarttığımı sanmayın. Bu tecrübeden kaynaklanıyor. Ben insanlarımızın kendi diliyle başka, Türkçeyle bambaşka tartıştıklarına çok şahit oldum. Bu tartışmalarda önümüze koyacağımız en önemli görevlerden biri, nasıl yaşamak istediğimizi dilimizle tartışabilir duruma gelmek olmalıdır. Ben aceleci değilim. Şunu söylemek istiyorum: Kültür ve dilimizin ruhunu kaybettigimiz zaman işte böyle »bilimsel-sosyalist« olur, başkasının şehir dili Türkçeyle »ilkeleri« ard arda dizmenin dışına çıkamayız. Okumuş Dersimli´lerin Türkçeyi Türklerden daha iyi konuşmalarının sırrı nerde yatar? Türkçeyi Türkçede olmayan bir ruhla konuşmalarında yatar. O ruh nerden geliyor? Asli olan dil ve kültürümüzden. Henüz ordan tamamen kopmamış olmamızdan. Onun içinde belki meselelerimize başta Türkçe tartışmakla başlamak mümkün olacak. Ama ardını getirmeliyiz. Türkçeyi aşıp dilimize dönmeliyiz. Dilimize dönelim derken, kimilerinin yaptığı gibi, dilimizi Türkçe´nin mantığı ile konuşmıyalım diyorum; yani Türkçe düşünüp Kırmanciki konuşmayalım diyorum. Özetle; Kirmanciki düşünüp, Kirmanciki konuşalım diyorum. Dilimizi yitirdik mi, kültürümüzü yitirdik demektir. O zaman durum değişir.

XI. *»Bundan böyle Desmala Süre´nin yayın çizgisi yukardaki ilkeler ve fikirler doğrultusunda olacaktır«*. Eğer bu cümleyi ciddiye alırsak, yukarda yazdıklarımın o »ilkeler ve fikirlerin« dışına düştüğü açıktır. Yani böyle bir sınırlama yapılamaz! O bildirge, öyle kalacaksa imzayı altına atanların bildirgesi olur ve kendilerini sınırlamış olurlar,

www.arsivakurdi.org

etraflarına şehir surları çekmiş olurlar. O şekliyle tabiki yayın organında yayınlanır. Ama bu bildirge veya başka bildirgeler yayın organını bağlamamalıdır. Nasıl ki tek veya daha fazla imzalı yazılar yayın organını bağlamazsa. Tabi ki imzayı atanları bağalaması isteniyorsa, o onların bileceği bir iştir. Ama ek olarak ayrı bir yazıyla da bu bildirgeye imza atmayanların olduğuna, ama yayın organında birlikte çalıştıklarına özellikle dikkat çekilmelidir. Bu olmazsa olmaz! Böylesi bir tavır aynı zamanda yayın organımızın **çok sesliliğini** gösterir. Ve »çokluk olan yerde, bokluk olur« Türk şehirli deyimini çürütür. Çünkü, şehirde ve şehirli mantığıla çok değil üç kişi bir araya gelse kızılca kıyamet kopar! Bizim asli kültürümüzde ve insanımızın doğa ve topluma bakışında böyle bir anlayış zor bulunur. Onun için lütfen çıkacak yayın organımızı hiçbir ilkeye bağlamayalım. Bağlamaya kalktınız mı, binbir gür suyun önünü almış olursunuz. Yayın organı kuruyup çöle döner. Çölde hayat var! Çölden betere döner!

XII. *»Desmala süre, değişik dini inançlara ve diyalektlere sahip halkımızın sömürgeciliğe karşı ulusal ve toplumsal kurtuluşu ve birliği için mücadele edecektir«.* Burda »değişik dini inanç ve diyalektlere sahip halkımızdan« kasıt nedir? Bir kere Dersim »Kızılbaşlığı« din değildir. Ama Şafiler, yani dinli Zazalar vardır. »Değişik dini inanç« derken kızılbaşlık, şafilik gibi »dini« oluyor. Doğru değildir. Bizim dilimizde ağız farklılıkları vardır ama öyle çok zor analışılan bir lehçe yoktur. Siverek ve çevresi »diyalekt« olarak kabul edillebilir. Ama sorun bu da değildir. Çünkü gerek din gerekse dil, lehçe, ağız sorunları da, çözümleri de yayın organımızda tartışılacaktır, tartışılmalıdır. Öyleyse böyle bir açıklamaya neden gerek görüldü? Nedeni açık! Hepsini »birleştirmek« Hayır! Bu da, yani »birleştirme« konusu da tartışma konusudur. »Birleşmek« istemesse ne yapacaksın? Zorla mı? Tabi ki hayır! Yani toplumumuz, kültürümüz ve dilimiz hakkında böylesi önargılarla yola çıkmadan, önce onu anlamak gerekir. İşte bu da gene yayın organımızın yerine getirmesi gereken bir görevdir; Toplumumuzu kültür ve dil zenginliği içinde anlamak ve anlatmak. Ve illahi de »tek« kelimeyle söylemek gerekiyorsa en »temel« görevdir. Diğer bölümlere dikkati çekmek istemiyorum. Çünkü anlattıklarımın mantığıyle diğerlerini de anlamak mümkündür.

Mektubumun son bölümünde şunları bildirmek isterim. Bir bildirgede ilkeler dizmek bizim davamıza yarar getirmez. Zaten ilkeler dizmek, aslında şehir mantığıyla ilgili, misyoner bir tavırdır. Bizim kültürümüzde insanımızın doğa ve toplum anlayışına ve dilimize ters düşer. Komunizme, -ama bilimsel komunizme değil-, yani insancıl yaşam biçimlerine ters düşer. »Şunun **için** buna **karşı**« mantığını terketmekte yarar vardır. Çünkü bu mantığın ve yaklaşımın sonu olmadığı gibi, bu batıcı - misyoner mantık insan düşüncesini tutucu kıskaçlar arasına alır, cenderesinde ezer. Eğer azıcık yaratıcılığımız kalmışsa onu da körertir. Bu kanuda birbirimizi **zereweşie** (hoşgörü) içinde uyarıp, birbirimize sahip çıkmalıyız. Sahip sözünü mülki, yani »mala sahip« anlamında kasdetmiyorum. Bizim dilimizdeki anlamıyla: Yani »wayır« anlamıyla: *Wayıre çeyi esto, wayıre aşiru esto, wayire her aşire, her pêre esto. Gere ke ma wayıre zuvini bıvejime. Mane ney çıko? Zuvini bıseveknime, zuvini zereweşiera bıseveknime.*

Bildirgedeki ilkeler herhangi bir halk, sözüm ona ulus için de geçerlidir. Yani bizim halk ve kültürümüzle ilgili orijinal bir yanı yoktur. Bildirgeyi kendi mantığı içinde ele alırsak bundan yüz sene önceki »bilimsel sosyalist« ilkelerin gerisine düşer. Ama halk öyle düşünüyor denecek. Düşünmüyor! Bu mesele bizim aydınlarımızın meselesi; Onların toplumlarına yabancılaşmalarının meselesi,

(devamı s.24'de)

www.serxwebun.org

Alevi Kırmanciye'de Adalet, ve Bugünkü Adalet Üzerine

Celal Taş

Başlık bazılarına garip gelebilir. Bundaki meramımın ne olduğunu açıklayayım: Dersimliler kendilerine Kırmanc, ülkelerine de Kırmanciye derler. Aleviliği de kendilerini hem Türkler'den hem de Kürtler'den, gerek millet gerekse de inanç anlamında ayrı olduklarını belirtmek için, "Ma Alevime" , kullanırlar.

Peki Alevi Kırmançlar'da adalet nasıldı? Kırmançlar'da, bugün pek çok ülkedeki gibi, Adalet Bakanı, Savcı, Hakim, Avukat, Anayasa ve Meclis olmadığına göre, adalet; yani haklı-haksız nasıl tespit edilirdi, cezalar nasıldı, kimler verirdi, kimler yargılardı, sorgulama-savunma nasıldı, toplumsal dirlik, barış nelerle sağlanırdı?

İşte Kırmanciye'de birer toplumsal barış ve yargılama kurumu işlevini gören, ve aynı zamanda gerçektende demokratik, adil, insani birer kurum olan CEM ve CEMAAT'i ele alıp yazacağım. Bugün varolan, hayranlık duyulan, kopya edilip ülkelerine örnek alınmak istenilen bu Cem ve Cemaat kurumları, kendilerine cağdaş diyenlerin, demokratik, medeni diyenlerin en demokratik kurumlarından daha da demokratikdirler. Cem, Kırmanciye Alevilerinde hem bir barış hem de bir yargılama işlevini gören, Pir, Rayber, Murşit gibi Alevi yol göstericilerinin yönettiği, Alevi beyit ve semahların sazlı-sözlü söylenip gidildiği toplumsal bir kurumdur.

Toplumsal bir kurumdur diyorum, çünkü: Birincisi haremlik-selamlık yoktur. Kadın-erkek,çocuklar hep bir aradadırlar.

Bir barış ve yargılama işlevini görür diyorum, çünkü: Haklı-haksız oradaki cemaat ve pirlerce sorgulanır, yargılanır, cezalandırılır veya afedilir. Aynı zamanda da savunulur.

Cemde saz eşliğinde beyitlerin ve semahların gidilmesine, söylenmesine başlanabilmesi için, Cemdeki topluluk içinde suçlu ve şikayet eden, edilenin olmaması lazımdır. Yönetici ve insiyatif sahibi olarak Dede (Pir, Rayber, Murşit) önce cemaate; "Birbirinden küs-dargın, kavgalı, şikayetçi olan var mı, yok mu?" diye sorar. Yoksa ceme başlanır. Ceme her gelen beraberinde çocuklarını ve yiyecek için niyaz ad verilen bir şey getirir. Ve genellikle ev sahiplerinin de içinde olduğu gönüllü hizmetçiler tayin edilir. Gözcü, süpürgeci, bekçi, sucu v.s. gibi. Bu görevliler aldıklar görevi tam olarak yapmadıkları zaman, iltimas geçtikleri görülürse cezalandırılırlar.

Yiyecekler istisnasız büyük ve küçüğe hep eşit miktarda verilir. Bunu yaparken, yapanın elinde hiç bir tartı aleti yotur. Hizmetçi hizmeti sonunda da şöyle der: "Ehli cemaat ben dağıttım bu niyazı, elimde yoktur tuhta terazi, her kes gıdasına oldu mu razı?"

Şimdi cem denilen kurumun barış ve yargılama yönüne geleyim. Başta da belirttiğim gibi, bu kurum tüm toplum için geçerlidir.

Burada sorgulanmak istenilen kişi, neden, ne için sorgulandığını bilir ve söz alır konuşur. Şahitleri, tanıkları dinlenir. Sorgulanan hakkınada konuşmak isteyen her kesin, kayıtsız şartsız söz hakkı vardır. Her kes lehinde ve alehinde konuşabilir. Kişinin cezası belli olduktan sonra kendisine sorulur: "Cezana razı mısın?" O'da: "Cemaatin verdiği cezaya razıyım" der. Ancak, gerekiyorsa cemaatdakilerden bir kısımı, insani olarak, cezalının-suçunun daha hafifletilmesi için ayağa kalkarak, onun yanında darda (ayakta) dururlar ve cemaatten ricada bulunurlar. Ceza hafifletilinceye kadar bu eylem sürer. Dede, le birlikte cemaat suçluyu ya bağışlar ya da cezasını hafifletirler.

www.arsivakoy.org

Verilen cezalar nelerdir? Bu cezalar:
1) Denilir ki davar bir sene boyunca köy davarıyla ortak güdülmeyecek.,
2) Niyaz, kurban ona verilecek ama onun niyazı ve kurbanı alınmayacak,
3) Kendisi traş olamıyorsa traş edilmeyecek, saçı kesilmeyecek,
4) Cem, cemaata alınmayacak, nişan, düğün ve benzerlerine davet edilmeyecek v.s.
5) En ağır cezalarda "Duskın" denilen toplumdan men edilme uygulanır.

Şimdi bu tür yargılamayı ve yargılanmayı, gerek hukuki gerekse de insani olarak günümüzde varolan tüm ülkelerin hukukuyla kıyaslayın. Hangisi daha adil ve daha adaletli ve daha insanidir?

Bir kere, insan denen nesneyi idam ederek, yerinde infaz, vur emri ile, işkenceyle öldürerek hayatına son vermek yoktur. Çoluk-çocuğundan ayırıp, demir parmaklıklar arkasına atmak, beton dört duvar içine koymak, hücrelere atmak yoktur. Avukat tutmak, ona yüklü bir para verme sorunu yoktur. Kelepçeye vurmak, küfür etmek, aşağılayıp piskolojik olarak yıpratmak yoktur. Kişiyi yargılayanlar, ömründe hiç görmediği cüppeli savcı, hakim değil, kendisinin hemen hemen her gün gördüğü, birlikte yaşadığı köylüleridir. Savunanlar da onlar ve senede bir kaç kere gördüğü Pir, Rayber ya da Mürşit'tir.

Görülen davalar şayet burada çözülmezse, ikinci ve üçüncü mahkeme diyebileceğimiz Pir'e, Mürşid'de havale edilir. Yani şöyle bir kaide vardır: "Rayber hazırlar, Pir pişirir, Mürşit dağıtır. " Pirlik ve Mürşitlik de bir nevi yargılamanın üst kurumlarıdır. İşte bu en üst yargılama kurumuna CEMAAT denir.

Cemaat da cem gibi toplumsal bir barış ve yargılama kurumu olup, katılım itibariyle cemden daha kalabalıktır. Katılanlar genellikle daha yaşlıdırlar. Tercihen hatrı sayılır kişiler ve tecrübeliler çağrılır. Daha nazik davalar tartışılır. Kan davaları, namus davaları, miras, köy sınır ve arazi davaları, ayrı milletten olanlarla barış ve harp davaları görülür. Örneğin Seyit Rıza'nın oğlu Baba'nın (Bıra İbrahim) Kırgan aşıretinden Satoğulları tarafından vurulduğunda S. Rıza ile Kırganlar arasında yapılan cemaat bu türden bir cemaatti. Dersim aşiretlerinden bir çoğunun reisleriyle bir araya gelip Munzur suyu üzerinde yemin edip, T.C. devletine karşı savaşmak için yapılan cemaat de bu türden bir cemaat idi.

Ağır kan davaları cemaat tarafından iki hasım taraf arasına ikrarlık (Kirvelik, müsayiplik) koyularak tatlıya bağlanılır. İkrarlık da Kırmanciye Alevilerinde oldukca önemlidir. Bunun için de şöyle bir deyim vardır: "İqrar İman ra dot dina tariya" İkrar imamdan öte, dünya karanlıktır.

Kırmanclar, Aleviliğin bu toplumsal kurumlarıyla; kirvalık, müsayiplik, hısımlık (kadının rölü), cem, cemaat, Pir, Rayber, Mürşit gibi insani adil ve ilerici fonksiyonlarla, kendi toplumsal yaşamlarını şekillendirmişlerdir.

Bir çok kişiye bu Alevi toplumsal kurumlar basit gelebilir. Dudaklar bükülerek, omuzlar silkelenerek "o kadar cazip ve elle tutulur şeyler değildirler" diyebilenler çıkabilir.

Sırf bürokrasi açısından bakıldığında bile, insan bugün varolan devlet kurumlarından ve organlarından nefret eder. İşlemlerin yapılmasından tutun, görevlilerin insana soğuk gelen yüzleri, havalı, pozlu hareketleri, davalar görülürken dönen rüşvetler vs. insanı tiskindirir.

Nasılki Kırmancların ayrı millet olduğu, D. Sure tarafından siysi bilince çıkartıldıysa ve bugün tartışılıyor taraf bulup gelişiyorsa, Alevi Kırmançların toplumsal kurumları olan; cem, cemaat, hısımlık, İkrarlık (Kirvalık, Müsayiplik), dedlik (Pirlik, Rayberlik, Mürşitlik) ele alınıp, araştırılıp yazılmalıdır. Dersim , T.C. devletinin siyasi sömürgesi olduktan çok sonra bile, Kırmanclar aralarında olan bir çok anlaşmazlığı T.C.'nin resmi dairelerine intikal ettirmeden çözüyorlardı.

Alevi toplumsal kurumlarından bazılar işlevsizleştiyse, bu birincisi, kendisinin olmayan kendisine yabancı olan T.C. devleti kurumlarının Kırmanciye'ye zorla girmesiyle oldu. İkincisi, Kırmanclar kendi kurumlarını denetlemeyi gevşettiler. Örneğin yol gösterici ve eğitici bir kurum olan DEDELİK kurumundan görevli Pirler, Rayberler, Mürşitler halkın inanç ve güvenlerini sarsan bir takım davranışlar içine girdiler. Buna ek olarak, Anadolu Solunun Aleviliği; bir mezhep, bir din ve İslam Şeriyatıyla eş değerde görüp onu yermesini de ekleyebilirim.

Tüm olumsuzluklara rağmen Alevi Kırmanc toplumsal kurumlar , bugün geçerlilikte olan tüm burjuva kurumlarından her yönüyle çok daha üstün, adaletli, adil ve insancıldırlar.

www.dersimkurdi.org

Aslolan Biz Kendimiziz, Sahte Tarih ve Oluşan Konsesus Değil

Baki İşçi

Düşünsel faaliyette ikameci tutum tekci/monoist yapılanmanın kapısını çalar. Sağlıklı bir demokrasi anlayışı ve tabiki pratik yaşama dönüştürülmüş biçimi -yanlız lafzı değil- tekleşmeyi önleyecek yegane sigortadır.

Siyaseti elit bir kesimin imtiyazından çıkarıp kitleselleşirmenin yolu ve mekanizmalarını bulmak becerisini gösterme yükümlülüğü ile yüzyüzeyiz. Tüm yaşanmış ulusal ve uluslararası pratikleri sorgulamak, sebep ve sonuç ilişkisi yöntemi ile başarıya yürümenin elbette olmazsa olmaz koşullarından biridir. Ve ama yanlızca tüm bu toplumsal, tarihsel deneyim ve birikim zenginliklerimizi yeni bir toplumsal pratiğe aktarabilme koşulu ile. Yoksa yaşanmış olumsuz pratiklere sürekli gönderme yapıp onları ağlama duvarına dönüştürmek çözüm değil, çözümsüzlüktür.

Kendi halk gerçekliğimiz, tarihsel zenginliklerimiz, uluslararası devrimci, demokratik, sosyalist dinamiklerin yaşanmışlıkları üzerinden yürüyerek sağlıklı demokrasi anlayışına ve onun pratik uygulanış biçimlerinin yaratılmasına daha şimdiden "cemat" modeli ile adım atmış durumdayız. Sahiplendiğimiz davamızın tüm dinamiklerini kucaklamak, onları sorunun basit nesneleri olmaktan aktif özneye dönüştürmek, doğrudan katılımın ifadesi "cemat" ile mümkündür. "Cemat"ın toplumumuzun geçmiş sosyal örgütlenmesinde oynadığı rolü kabaca gözden geçirdiğimizde, tarihimizden bize kalan, üzerinde yürüyebileceğimiz ayak izleri ortaya çıkıyor. Doğaldır ki bizim ilgilendiğimiz özdür. İnsanlığın ulaştığı genel birikimler ile bu özün sentezidir, derdimiz. Yerel cemaatleri oluşturma ve bunlar üzerinden merkezi cemaate ulaşma sürecinin aynı zamanda halkımızın deforme olmuş birliğinini ve bütünlüğünü yeniden oluşturma süreci olacağı açıktır. Bu süreç, aynı zamanda deformasyonun bütün yanlarını açığa çıkarma, onları altetme ve yanı başında bizi biz yapanı tehsis etme, farkı tartışmasız farkettirme süreci olacaktır.

Kırmanciye toplumunun sorunları büyük ve ağır. Anadolu -Türk, Kürt vd. tüm toplumlar anlamında kullanıyoruz- devrimci, demokrasi güçleri kimliğimizi tanımamada, yok saymada, neden ve niçinleri ne olursa olsun, eğemen cephe ile konsesüs içindeler. Bu anlamda Kırmanciye insanı türkülerimizede yansımış haliyle "hardê ma gırso, dawa ma pila" söylemine denk sorumluluk anlayışıyla hareket etmek zorunda.

Herşeyden önce oluşan bu konsesüsü tehşir edip bozmak durumundayız. Kendimizi hiç bir suni baskı altına sokmadan konuşturmalı ve haykırmalıyız. Dil, kültür ve tarih çalışmalarımızı konuşturarak kimlik mücadelemizin önündeki objektif anlamıyla geçici barikatları dağıtma kararlığını göstermek sorumluluk alanımızda olmalı. Unutmayalımki yaşayan canlı bir organizma olan, ayrı, kendine özgü bir dili, farklı bir orjini, tarhiyle, bunun üzerinde biçimlenen ruhi şekillenme ve kültürel formasyonu ile toplumumuzu hiç bir sahte tarih yazımcılığı ve anlayışı, gerici konsesüsler yok saymaya devam edemez. Aslolan biziz. Kendini bağırtan gerçekliğimizdir.

Kendimizi deformasyonlardan ayırarak yeniden kurarken, temel verimiz kendi kültürel ve tarihsel zenginliklerimizdir. Şiddete bakış açımızı, demokrasi anlayışımızı, toplumsal kurumlarımızın tesis normlarını buradan çıkararak sentezlemeliyiz. Kâbe arama kültürümüze yabancıdır, Kâbe'miz insandır. Jargonumuz da burdan oluşmak durumundadır.

Sorunlarımızı komplocu örgüt anlayış ve geleneğinden ayrı **"zereweşiye"** içinde her kese açık tartışmamız zaafimızın değil, zenginliğimizin

www.arsivakurdi.org

bir ifadesidir. Cematlerde tartışma konusu olan bazı sorunlarda görüş birliği sağlanamaması durumunda, bir çözüm olarak oylama -ki bu, oylama yapılan sorunda azınlık ve çoğunluk belirlemesi anlamına geliyor otomatikmen- fikrini yadsıyan anlayışlar var. Bu anlayışların dayandığı argümanlar sağlam durmuyor bana göre. Ben kişi olarak yaşanmışlıklara yapılan göndermeleri anlıyorum, ama mantık yürütmedeki çıkış zeminini yanlış buluyorum. Sonuçlardan sebeplere yürüme doğruyu bulma yöntemi değil. Azınlığın çoğunluğa uyması zapturapt altına alma olarak algılanırsa, ki yaşamnmış pratikler malesef böyle, gösterilen tepkiler anlaşılır. Ama önemli olan bizim bundan ne anladığımız ve içeriğini nasıl doldurduğumuzdur ve kendi toplumsal pratiğimizi kurarken oluşturacağımız gelenektir. Çok açık ; kuru söylem değil, kendi pratiğimizle örtüşen, buradan şekillenip gelen yeni gelenek olacaktır ayrıd edici yanımız.

Anlayışımızda yenik muamelesi olmamalı.
Çoğunluğun tek başına doğruluğun kriteri olmayacağı prensip olarak benimsenmeli. Herhangi bir konudaki çoğunluk eğiliminin başka bir konumda azınlığa pekala düşebileceği ve hatta aynı konuda ama başka bir momente azınlığa düşebileceği temel argüman olmalı. Sorun demek ki herhangi bir konudaki azınlık fikrinin çoğunluk fikri haline gelmesinin kanallarının canlı ve açık tutulmasıdır. Her konuda "tek vücut, tek ses" söylemi tekciliğin idealize edilmesidir. Alternatifsizliğin alternatif haline getirilmesi oluyor.
Bu gün için kimlik sorunumuzun mücadelesini vermek eksene oturduğundan başka sorunları biraz ikinci planda duruyor ama, mücadelenin pratik ihtiyaçları bu ve benzeri sorunları adım adım gündemimize sokacağa benziyor. Dolayısıyla her konuda düşüncelerimizi dayandığı argümanlar ile birlikte tartışmaya, tartışılmaya hazır olmalıyız.

Bildirge Üzerine...
(baştarafı s.?)

yani bizim meselemiz. Bu mesele neyi göstererir? Bu genel olarak şehir düşüncesinin, bir yandan Türk milli devleti ve Kemalizmin kılığında, diğer yandan "bilimsel sosyalizm" kılığında yaptığı tahripleri ve asimilasyonun derecesini, kendi içinde, şehir cenderesinde ezmesinin ve eritmesinin derecesini gösterir.
Biz kime karşı olduğumuzu göstermekten önce ne olduğumuzu ortaya koymalıyız. Bu nasıl yaşamak istediğimizle bağlantılıdır. Esas konu da budur. Yayın organı tüm bu konuları işlemek için çıkıyor. Biz bu konuları işlemeye başladığımızda, kime karşı olmayı söylemenin ne kadar yersiz olduğunu da göreceğiz.
Bıraene delali,
Bildirge konusunda söyleyeceklerim bu kadar.
(...)
Bunun dışında imzalı "Yeni Bir Aşamaya Girerken" adında bir yazıyı ekte örnek olarak gönderiyorum.
Biz bildirgeler yayınlanacağına, yayın hayatımıza bu mektubumda kısmen belirttiğim veya sözkonusu olan yazıda ifadesini bulan böyle bir yaklaşımla girersek daha iyi olur sanırım. Bildirgenin anlatmak istedikleri, ama anlatamadıkları bu yazıda var. Yanlız bu alternatif bir bildirge olarak anlaşılmasın.
Eğer var olan bildirgenin dışında bir bildirge kaleme alınmak isteniyorsa, böyle bir bildirge yukarıda değindiğim gibi isteyen ve imzalayacak olan arkadaşların birlikte kaleme alacakları bir bildirge olmalıdır. Toplantıdaki oylama bahane edilmemeli. Oylama abartılmamalı, nabız yoklaması olar görülmeliydi. En ciddi konuları, toplantılarımızın en sonuna getirirsek bu ve benzeri sonuçlardan öte bir şey de bekliyemeyiz.
Benim söyleyeceklerim şimdilik bu kadar, gerisini tek tek arkadaşların takdirine bırakıyorum. İnşallah canınızı sıkmamışımdır. Böylesine bir hoşgörü, hoşgörü değil **zereweşiye** ortamı oluşturabilirsek yolun yarısından fazlasını aldık demektir.
Sımare ju ve ju sılame mı esto. Canweşia sıma wazenu. Qayte ho kere, haydare ho vındere. Mi na mektuva ho rusne ve (...)
Wes u war bımane!
14e gujiğa 1994e

www.aasivakurd.org

Ebe Jü Gule Usar Nêno!

Bu yazıda dostumuz Seyfi Cengiz'in Ware'ye bakış açısını irdelemeye çalışacağız. Bunu yaparken yer yer dışımızdakilerin, Dımılı-Kırmanc-Zaza halkının mücadelesine bakış açısına da değineceğiz.

Bütün zorluklar ve teknik yetersizliklere rağmen optik açıdan güzel ve yeni, içerik olarak da daha zengin, her şeyden önemlisi sansürsüz ve çok sesliliğin yansıtıldığı bir platform olması bakımından Desmala Sure 11/1 'i görmenin sevinciyle birlikte, yeni bir döneme girme ile (girmek üzere olma), yeni bir dönemi başlatma arasındaki o ince, ama önemli noktanın, beklenir ve gerekli bir konumunu yakalama çabasını yürekten selamlamakta ve yaşamaktayız.

Bir bütün olarak durum böyle olmakla beraber, dostumuz Seyfi Cengiz'in "Yeni bir döneme girerken" başlıklı makalesini ve dolayısıyla Ware'ye bakış açısını dayanışma açısından bir talihsizlik olarak değerlendiriyoruz.

Desmala Sure çıktığından beri Ware "çevresi" tarafından her alanda desteklenmiş ve özellikle "yeni" Desmala Sure'de bu doruk noktasına ulaşmıştır. Bunun "cilik"le bir ilişki içerisinde yorumlanması ve bu mantıkla hareket edilmesi bizim anlayışımıza ters düşer. Çünkü biz bu dergilerimizi birer amaç olarak değil de, verilen mücadelenin birer aracı olarak görmekteyiz.

Bizim için başlangıç, şu veya bu yayının veya grubun geçmişi değildir, bilakis toplumsal özümüzü-orijinalitemizi yakalama ve oradan devamla hareket etmedir. Sorun, yeni başlangıçlar yaratma değil, aksine kesintisiz ama dönem dönem pasif mücaadele veren halkımızın, diğer toplumların yanında yerini almasında, bu toplumun üyeleri olarak, dinamizmini hızlandırmakta yatmaktadır.

Şu veya bu yayının ve grubun-partinin toplumumuza karşı, onların gerçeğine ve isteğine karşı, şimdiye kadarki kör-topal izleyicileri ile son yıllarda toplumsal özümüzü-orijinalitemizi yakalamaya ve onu kavramaya çalışan yayın ve grupların geçmişleri sadace bu yayın ve grupların geçmişleridir. Bunları toplumumuzun "biricik" "parti" veya "yayın"ı olarak göstermek toplumsal gerçeğimize ters düşer. Dolayısıyla toplumumuzun geçmişini ve geleceğini kendisinde görmek gerek.

Bu toplum geçmişte olduğu gibi bu gün de, yarın da kendi dinamiklerini kendisi oluşturur.

Dımılı-Kırmanc-Zaza halkı her türlü asimilasyon ve hegomonyaya rağmen varlığını sürdürmektedir. Bu halk geçmişte ve günümüzde kendisini ne Türk, ne de "Kürt"-Kırdaş-Kurr-Qurr görmedi, kendi dilinde kendisini genellikle "Dımılı", "Kırmanc", "Zaza", "Ma" diye adlandırıp, komşu halklara da "Tırk", "Kırdas"-"Kurr/Qurr", "Hermêni", "Erevi"... dedi. Ayrıca sözkonusu çevre ve komşu halklar da bizi kendilerinden görmemiş, böylesi bir düşünceye varmalarına da herhangi bir sebep olmamış. Ve bu halklar da bizi kendi kimliğimizle algılamış ve adlandırmışlar. Üstelik dilimizde kendimize "Kürt" veya "Kurd" dememiz mümkün değildir, çünkü böylesi bir sözcük dilimizde yoktur.

Halkımız, dili Dımılki-Kırmancki-Zazaki'nin herhangi bir dilin şivesi olmadı gibi, Kırdaski`nin de bir şivesi olmadığını, aksinin de, yani Kırdaski`nin de Dımılki-Kırmancki-Zazaki'nın bir şivesi olmadığını biliyordu ve bugün de bunu bu şekilde biliyor ve görüyor. Qurr-Kurr halkı da bunu geçmişten günümüze böyle biliyor. Bunun böyle olmadığını sadece çıkarları gereği soyut teorilerle hareket eden parti ve örgütler öne sürüyor(-du).

Bunun yanısıra bazı dostlarımızın da (çalışmalarına büyük bir değer vermeklen beraber) kalkıp; ilk kez biz filan tarihte Zazacanın ayrı bir dil olduğunu tespit ettik (*), ya da bilmem hangi tarihte yine ilk kez biz Zazaca konuşanların ayrı bir halk oldukları kanaatine vardık (**) demeleri anlaşılacak gibi değil.

Kısacası, kimi aydınlar(ımız) önce var olanı yok sayıp, sonradan yeniden (!) keşfetmek uğraşına giriyorlar. Anlaşımayan, ispatı gereksiz olan, gerek halkımızın toplumsal bilincinde, gerekse

çevre ve komşu halklar tarafında bilinen bir gerçeğin tekraradan ispatlamaya neden ve kim için gerek duyulduğudur!

Gelinen bu noktada sormamız gerek: Dımılice-Kırmancca-Zazaca`nın "ne olduğu"na daha doğrusu "bir şive" olduğuna hangi bilimsel yöntemle varıldı? Ve "Türkiyeli" sola soruyoruz: Siz hangi "sosyalist" anlayışla bunu bağdaştırdınız, veya bağdaştırıyorsunuz? Bu konuda veri veya verisizlikleriniz nelerdi(-ir)? Bu soruya verilecek cevapta da görülecektir ki, sorun, sadece kendilerini toplum üstü, entelektüel görenlerin, neyi nasıl görmek ve göstermek istediklerinin sorunudur. Bu gelenekçilerin tümü ilkin Çin ve "Doğu Bloku"nu keşfettikten sonra, bunlardan kimileri ancak burunlarının diplerini görebildiler (!) Bunu ise bir marifet olarak sergilemenin bir anlamı olmasa gerek. Hatta bu ayıp için devrimci insan özür dilemeli ve hatasını örtbaş edecegine özeleştirisini vermeli. Makbul olanı da budur.

Halklarımızı "Kürt" olarak görenler ve gösterenler, "Kürt" sözcüğünün anlamını bilmedikleri gibi, araştırma uğraşına da girmediler.Bu daha ziyade kolayı seçmekti. Özellikle de "sol" yakayı sıyırmak için anlamını bilmeden Doğu ve Güneydoğu da yaşayan tüm halkları Kürt olarak görmekte kimi çevreler ısrar etti. Ne yazık ki bu hala böyle devan ediyor. Bizce bu "sol"un kronikleşmiş bir hastalığıdır.

Şu veya bu ideoloji adına hareket edenler, İnsanlarımızı işlerine geldiği gibi görmek istediklerinden, öyle de gördüler ve göstermeye çalıştılar. Hiç bir zaman toplumsal özgünlüğümüzü görmek istemedikleri gibi, sosyal ve kültürel yapımız hakkında da bir fikir ve bilgi sahibi olmak istemediler. Fakat her halükârda bizim adımıza bir devrimi gerçekleştirip bütün adeletsizliği ve haksızlığı ortadan kaldıracaklarını da beyan etmekten geri kalmadılar ve kalmıyorlar. Acı ama gerçek olanı ise, bunu, "devrimci"ler olarak "sosyalizm" adına yapıyor olmalarıydı.

Basit bir örnek vermek gerekirse; gerek "Türk", gerekse de "Kürt" "devrimci" ve "sosyalist" partilerin dilimizde sembolik de olsa bir proğram veya tüzüklerinin olmayışı, onların ne denli eşitlikçi ve özgürlükçü olduklarının göstergesidir. Bunu insanlarımız sözkonusu partilerin gelecekte ki özgürlük ve adeletlerinin ölçeği olarak değerlendirir.

Bu çıkmazın en büyük ayıbı ise, toplumun bağrında çıkmış ve adeta bir "hiç" olmayı seçmiş "devrimcilerin" boynunadır. Bu "devrimcilerin" ikinci ayıbı ise, herkesi kendileri gibi hiç görerek uygulanan asimilasyoncu ve hegomonyacı politikalar karşısında gereken tavırı takınma gereği duymayıp, seyirci kalmalarıdır.

Bizim somutumuzda, bu, kimisinin sevdiği şekliyle "sol"un ne kadar "sol" olduğunu ve sağın değirmenine ne kadar su taşıdığının da bir kanıtıdır.

Bu nedenlerden dolayı hakımızın desteğini istedikleri ölçüde alamayan "kimi partiler", kalkıp yüzyıllardır kahramanca direnen halkımızı ihanetle bile suçlamışlardır.

Bizde bir deyim vardır; **"To jü çımê xo mırê bıvetêne, mıra dı çımê mı bıwaştêne!"** der.

On yıllarca "devrimci" bir inkâr ile, Türk egemenliğinin bir mezarlık sesezliğine boğmak istediği ve elinden geleni ardına koymadığı, bir asırlık kan ve gözyaşına rağmen, yenilemeyen, teslim olmıyan yine de geniş anlamıyla Dersim'dir, Welatê Ma'dır.

Tekrardan Ware'ye gelen eleştirilere dönersek;

Dostumuzun Ware'den söz ederken, "...hareketin milliyetci kanadını temsile çalışan bir dergi", "...dil ve edebiyat dergisi (!?) olduğunu söyleyen bir dergi" şeklindeki açıklamaları doğrusu bizim için oldukca ilginç (!) geldi. Çünkü bu satırlar bize, dostumuzun Ware'yi tanımadığını, tanımak da istemediğini gösteriyor.

Oysa Ware, gücü oranında toplumsal gerçeğimizden hareket etmek isteyen, toplumumuzun kültürel ve tarihsel mirasına sahip çıkmaya çalışarak, günah ve sevaplarıyla kendisini yaşamayı, toplumsal özgünlüğümüzden hareketle kendisi olmayı amaçlayan, bir bütün olarak kültürürmüzün diger kültürler yanında yerini alması için çabalayan ve böylece evrensel kültüre de katkıda bulunabileceğine inanan bir yayın aracıdır. Evrensel kültürden bir parçanın yok olmaması için çaba harcamak, bazılarının deyimiyle "iki şiir yazıp bir şeyler yaptıklarını

www.serwakurd.org

sanıyorlar" veya "milliyetcilik" se biz bunun doğal bir hakkımız olduğunu söylemekle yetineceğiz. Ayrıca ; iki şiir de olsa özgünlüğüyle onları yaşayıp yansıtmanın bir başka güzellik olduğunu kendileri de bilirler. Bir de Ware'nin üç dilde yayın yaptığını hatırlatmaya gerek var mı?

Ulusal sorunumuzun çok boyutluluğu ile "...Kırmanc terimine sansür" e gelince, her şeyden önce Ware'nin gecici altbaşlık olarak neden "Ma" sözcüğünü tercih ettiği hakkında düşünmek bile yeterlidir. Ki biz bu nedenleri her toplantıda dile getirmeye çalıştık. Bir de Ware'de sansür denen mekanizmanın işlemediğini her sayfasında görmek mümkündür.

Bizim aksi bir tavrımız sözkonusu olsaydı, iş birliği, güç birliği, kısacası birlikte çalışmaktan yana olmasaydık, gelinen bu aşamalara imza koymazdık. Biz bu türden davranışların; birlikte ve yanyana hareket etme, doğruluğu ve gerekliliğine inanıyorruz. Çabamız da bu doğrultuda olacaktır. Biz "zereweşiye" dediğimiz geleneği yaşattıkca bunu sağlayabileceğız. Gerekli olan da budur.

Ware bu tutumunu baştan beri (birlik toplantılarını teşfik etmek ile) sergiledi. Bunu yaparken de kendisini çekim merkezi, ya da biricik organ olarak görme hatasına düşmedi. Kimilerine göre bu tutum Ware'nin "hafifliğinden", "basitliğinden", kimilerine göre ise "teslimiyetciliğinden" kaynaklanıyordu. Oysa bunun toplumumuzun özgünlüğünden (cemaat üsülünden; zengininden fakirine, büyüğünden küçüğüne her kesin eşit haklara sahip olduğu, karşılıklı saygı ve sevgi ortamında birlikte hareket etmek ile sorunların daha rahat çözülebiliriliğinden) kaynaklandığını nedense bazıları görmek istemiyor.

Ware Çalışma Tüzüğü'nü eleştirisine gelince; dostumuza elinde bulunan tüzüğün Ware'nin görevlendirdiği bir arkadaşın üzerinde çalışılması için hazırladığı bir taslak olduğu hatırlatılmasına rağmen, bunu alıp kullanmasını, bir yerlere şikayet etmesini dogrusu kendisine yakıştıramadığımız bir davranış.

Sonuç olarak biz hizip anlayışlarına karşıyız. Birlikte ve yanyana hareket etmekte ısrarlıyız. Toplumsal gerçeğimizde var olan bazı ayrılıkların ifade edilmesinden çekinmiyoruz, hatta bunların üstüne parmak basa basa gitmekte kararlıyız. Bu nedenledir ki bu türden bahanelerin, hele hele kendisini aydın, ilerici ve devrimci olarak nitelendirenlerin nezdinde ön plana çıkarılıp birlikte ve yanyana hareket etmeye engel gösterilmesine (iki kesim olarak örgütlenmeye) tahamül edemeyiz. Ayrıca somut koşullarımız da buna elvermez.

Burdan hareketle bizim Desmala Sure veya Ware diye bir tercihimiz değil, Dımılı-Kırmanc-Zaza halkı diye bir tek "seçeneğimiz" vardır. İşte bunun aracı ve gereği olarak şu veya bu "yayın" vardır. Bu gerçeğin süzgecinde Desmala Sure ve Ware'nin sarf ettiği ve gösterdiği çaba "kendince"dir, güzel ve gereklidir.

Ware bu anlayışla toplumumuzun her tabaka ve kesiminde herkese açık bir platformdur. Kendi benzerlerini dıştalamaz ve buna vurgu yapar. Bunun böyle olması toplumsal gerçekliğimizin bir zorunluluğu olmasıyla birlikte, çoksesliliğin de güzel ve gerekli bir örneğidir.

H. Uşên, X. Çelker, H. Tornêcengi, P. Sodır

(*) "1983-84'te bir grup Tekoşin'ci sürgünde bulundukları İsveç'te Dersim dili üzerine bir gramer ve sözlük çalışması başlattılar. Bu çalışma Zazaca'nın Kürtçe'den ayrı bir dil olduğu sonucuna götürdü."

(**) "Ardından Tekoşin hareketinin 1986 Ağustos'undaki Londra Toplantısı'nda Zazaların ayrı bir halk olduğu görüşü gündeme getirildi." DS, 11/1, s. 12

www.kurdishvakfi.org

Merhaba Desmala Sure

Keme Xece

Desmala Sure'nin geçen sayı ile birlikte girdiği yeni "dönem" hepimiz için bir kazançtır. Farklı düşünce ve yaklaşımların aynı zeminde durabilecegini göstermek, farklılıklara tahamül etmek kültürümüzde zaten var olan insan doğasına en uygun yaklaşımdır. Bu çerçevede ***Desmala Sure***, 11. sayıya kadar ki yayınlarıyla dışardan bakıldığında sert ideolojik kalıplarla çevrilmiş gibi görünen düşünce sistematiğinin hiç de öyle olmadığını kendi pratiği ile göstermiş ve bir tartışma platformu olma sürecinde önemli bir adım atmıştır. Bu yaklaşım, klasik dergicilik, klasik örgütçülük ve klasik "bütün sorunların çözüm anahtarı bende" toptancılığından vaz geçmenin önemli bir başlangıcıdır.

Bundan sonra da sık sık değineceğimiz bu konuları şimdilik kısa geçiyorum. Bu kısa giriş ***Desmala Sure***'ye ilk kez yazıyor olmanın grekli kıldığı bir "Merhaba" içindi; ***Desmala Sure***'nin bir tartışma platformu olma yolunda attığı adımı selamlamak içindi...

Sandıklar Boşalsın

Dersim Kültürü ekseninde yürütülen çalışmaları ortaya çıkmış ürün olarak değerlendirdiğimizde bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar az, öyküler, masallar, efsaneler, türküler gün yüzüne çıkarılmayı bekleyen zenginliklerimiz olarak öylece duruyorlar. Ya da yaşlılarımızla birlikte ölüp toprağa gömülüyorlar. Ulaşamadığımız bu zenginliklerin ardından ağıtlar yakıp ağlamaktan başka hiç bir şey gelmiyor elimizden.

Halkımızın özgünlüğünden söz ediyoruz; yıllarca devlet baskısıyla unutulmuş (unutturulmuş) dilimizden, türkülerimizden söz ediyoruz; onları gün yüzüne çıkartmaktan, özelliklerini-özgünlüklerini kristalize edecek çalışmaların eksikliklerinden söz ediyoruz... Yani kısaca, iş "söz etmek" olunca her şeyden söz ediyoruz. Peki ya ürün; peki ya iş? işte burada topu başkalarına atmaktan, ya da kalabalık gerekçeler uydurmaktan başka bir şey yapmıyoruz.

Yıllardır Dersim kültürü ekseninde çalışma yapan aydınlarımız var. Sadece tanıdıklarımız çalışmalarını yayınlarsa bir anda ortalık zazaca sözlükten geçilmeyecek gibi; sadece bildiklerimiz derledikleri masalları yayınlarsa bir masal kütüphanesi kurabiliriz; sadece bildiklerimiz ellerinde tuttukları binlerce türküyü yayınlasa Türkiye'de müzik piyasası bir anda alt-üst olabilir ... vs. vs.

Bugün hâlâ derlemeyi bekleyen yüzlerce türkü, masal, efsane bir tarafa, derlenmişler bile bu kadar yüklüyken herkes, evinde dört kilitli kapıların ardında sakladığı sandıklarda tutuyor bu zenginliği. Dersim kültürünün gelişmesini, günyüzüne çıkmasını isteyen aydınlarımız (!) işte böyle. Bir yerde bir türkü, masal, küçük bir kilim parçası görmesinler, bir yerde birilerinin dille ilgili çalışmalarından haberdar olmasınlar, ilk söylenen "Hele onları bir göreyim" oluyor. "Sen de benim elimdekilere bak" ifadesi hiç ağızdan çıkmıyor. Çünkü bu arkadaşlarımız hem etnolog, hem edebiyatçı, hem müzisyen, hem tarihçi, hem politikacı, hem dil bilimci, hem din bilimci vs. vs. Oysa gerçekliklerin dışına çıkıp kendilerine bir bakabilseler, yerine göre saymakla bitiremedikleri özgünlüklere sahip Dersim kültüründen ne kadar uzak olduklarını görecekler.

Kısacası, bugün her konuda son sözü söyleme yetkisini elinde tuttuğunu iddia eder havalarda atıp-tutan ama paylaşmaya, dayanışmaya kapalı olanlar var; kültürün gelişmesi, gerçekliğimizin gün yüzüne çıkması için ortaya konmuş çabaları desteklemek yerine kotacılık yapanlar, ben bilirim hükümranlığı sürdürenler var; elinde tuttuğu zenginliği babasının malı gibi sahiplenenler var; ellerindeki "ganimet"in büyüklüğü oranında kendilerini "özel" ve "özellikli" hissedenler var.

(devamı s.31'de)

www.dersimkurdi.org

Dersim, Biz ve Geleceğimiz

İsmail Şahin

Dersim sorunu ve bu soruna üç boyutlu (kırmanc-zaza-kızılbaş) yaklaşımın yankıları:

Bulunduğumuz özel sohbetlerde ve çeşitli tartışmalarda değişik kesimlerden sorular soruldu bizlere. Bunlar, halktan ve çeşitli sol gelenek mensubu demokrat ve ilerici unsurlardandı. Gördük ki kimileri, Desmala Sure dergilerini hiç okumamış ya da kısmen okumuşlardı. Bunlardan "keskin solcu" dostlarımız, bizi mezhepçilik (Alevilik) ya da Dersimicilikle eleştirdiler. Humanizm ağırlıklı ve özellikle "halktan" olanlar, bize "acıdılar"- "nasihatlar" da bulundular ve olabilecek saldırılara
karşı dikkatli olmamızı tembihlediler. Bir kesimi ise dolaylı ya da dolaysız bizleri, doğrudan devlet yanlısı ve bölücülükle itham edenlerdi. Toparlarsak; bu tür örgütlenmelere, faaliyetlere, yayınlara hoş görü gösterilemiyeceği ve de göstermiyeceklerini açıkça beyan eden kürt milliyetçileridir.
Sorular genellikle; " nedir bu Dersim Dersim dediğiniz? Ve nihayet küçücük bir toprak parçası!. Etrafınız çevrili. Nasıl savunacaksınız canınızı, malınızı? Peki bu, Kırmanc-Zaza-Kızılbaş sorunu ya da Alevilik sorunu da neyin nesi oluyor? Yaptığınız bölücülük olmuyor mu? Hani enternasionalisttiniz ya! Küçük küçük devletler kurmakta niye? Bu düşünceleri savunmak ve hayata geçirme uğraşını vermenin, bedelini hiç düşündünüz mü...? " vs. Evet; o kadar çok "soru" soruluyor ki, sorulan soruların tümünü buraya aktarmanın gerekmediği kanısındayım. Ve en önemlisi de; milliyetçilikle beslenen sol içerikli çeşitli yayın organlarında, değişik kalemler den dozunu aşan "eleştiriler" alıyoruz. Sonuçta, yapılan tehditlerinden de anlaşılıyor ki, Desmala sure Dersim sorununu; devrimci ve Marxist bakış açısı ila özelde; Dersim-Kürdistan-Türkiye ve genelde dünya kamu oyunun gündemine koyuş biçimi ile, ikameci sol ve milliyetçi çevreler de derin sarsıntı yaratmıştır.
İşte bu karmaşık, unutturulmaya ve yok sayılmaya çalışılan, çok bilinmiyenli Dersim problemi gibi bir matematiksel denklemin; dialektik yöntem ve uzun erimli bilimsel çalışmalarla çözülüp orta yere konulması, elbette sarsıntı yaratacaktı. Yarattı da. Ve bunun da bir bedeli olacaktır elbet!. O nedenle; Desmala Sure dikkatle okunmalıdır ve incelenmelidir!. Problem karmaşıklıktan arındırılmıştır. Mesele onu anlamaya çalışmaktır. Eğer özgür ve sömürüsüz bir dünya da yaşanmak amaçlanıyor ise, köleliğe boyun eğilmiyecek ise ve doğa ile korkusuzca kucaklaşmak isteniyor ise, o vakit bedel ödemek zorunluluktur. Bu zorunluluğu en aza indirmenin yolu da, mücadelenin içinde ve birlik olmanın sorumluluğunu taşımaktır!.
İşte Dersim (Kırmanc-Zaza-Kızılbaş) ulusu her şeyi ile, böyle bir sorumlulukla karşı karşıyadır ve onun bilincinde olmalıdır. Biz kimseye düşman değiliz. Biz halkların eşitlik ve özgürlüğünden yanayız ve onu savunuyoruz. Savaş değil barış istiyoruz. Barış istemi, Dersim (Kırmanc-Zaza-Kızılbaş) ulusunun özel bir karekteridir.

Günümüzde Dersim nasıl tarif ediliyor?

Kürt milliyetçilerinin; Dersimi in Kemalist düşünce ve rejimine teslim olduğu şeklindeki iftiralarını, bir yana bırakalım. Türkiye Cumhuriyeti devleti arşivlerinin, piyasada ki oldukça sınırlı bir bölümü ve yine Türkiye ve Kürdistan solunun yazılı basını, bilimsel çalışma ve araştırmalarıyla, Dersim (Kırmanc-Zaza-Kızılbaş) sorununa ilgi duyan yada irdelemeye çalışan bilim adamı ve araştırmacıların ürünlerinden ortaya çıkan tarif şöyledir:

www.dersimarsiv.org

Dersim; güneşe doğru kıvrak danslarıyla şaha kalkmış ve uçuşan yeleleriyle bir doru at. Dostuna hayran, güzele vurgun, düşmanına acıyan mert bir küheylan. Yüz yıllardır katil eşkıyalarıyla, düzenli ordularıyla zincire vurulmak istenmiştir. Ancak; güçlü tekmeleriyle ana rahminden dünyaya açtığı pencereden, yer küremizin mazlum halklarıyla tanışmanın heyecanını yaşayan şirin bir gezegen.
Tükenmedi Dersim. O tarihte hep ayaktadır. O zulme başkaldırıdır. O, teslimiyet çirkinliktir dedi ve direndi. Bağımsızlığa, özgürlüğe vurgun halkların onur kürsüsü oldu. Doruklarına sığınmış sevgililere korugan oldu.
Dersim yüzyıllardır hala; yiğitliğin, öğrenmenin, güzeli yaratmanın döl yatağıdır. Onun içindir ki, imdata yetişen Sultan Hızır'lar, zalimlerin korkulu rüyası Pir Sultan'lar, Seyit Rıza'lar, Use Seyd, Sahan, İvis'e Seykali'ler, Ali Haydar, Hüseyin Cevahir'ler ve daha nicelerini O yarattı. Orada yeşerip boy verdiler ve yeniden ekildiler toprağa. Orhan Gönülalan'lar, Kamer özkan'lar ve onlarca devrimci orada baş koydu toprağa. Yetmişbine yakın Dersimlinin ve önder Alişer'in şehit kanıyla sulanan O ülke, vazgeçilmez özgürlüğün ve devrimin bereketli tarlası oldu hep.
Dersim, direnişleriyle özgürlük düşmanı T.C ve onun Genel Kurmay bşk. Mareşal Fevzi çakmak'ı; << Dersim asırlarca nüfuz edilememiş, hükümete önemli sorunlar çıkarmış, eşkiyalığı
alışkanlık haline getirmiş mütecaviz ve soyguncu unsurları taşıyan bir adadır.>>* türünden, önemli itiraflara zorlayan bir ülkedir. Bu bağlamda Kürt milliyetçileri Dersim'e yaklaşımlarını yeniden gözden geçirmelidir. Mustafa Kemal "hayranlığı" terk edilmeli ve Dersim'i Kürtleştirme sevdasından vaz geçilmelidir!.
Dersim'e; Dersimliye rağmen hüküm edilemez. Sömürgecilerin içine düştüğü çıkmazdan dersler çıkarılmalıdır. Hastaya verilmeye çalışılan kan, hastanın kendi kan grubuyla uyuşmuyorsa, bir
yararı yoktur. Israr edilirse hastanın ölümü çabuklaşır. Dersim tarihi incelendiğinde, Türk devletinin karşılaştığı direnç ve verdiği kayıpları korkunçtur. Dersim (Kırmanc-Zaza-Kızılbaş) halkı, Kürt halkı gibi mazlum bir halktır. İki halkın çocuklarını karşı karşıya getirmek cinayettir. Dikkat ediniz! Kürt milliyetçileri; Dersimi de öldürülecek korucu, işbirlikçi toprak ağası bulamayınca, demokratlara yönelir. Devrimcileri, yurtseverleri kontralıkla suçlamaya başlar ve yok etmenin zeminini yaratmaya çalışır. Ama bu Dersimide tutmıyacaktır.
İşin garibi Kürdistan'da ki korucu ve korucu başları; bir zaman sonra kürt kahramanları olarak ilan edilir ve de ellerinde kürt bayrakları ile resmi geçitler düzenlenirse supriz sayılmamalıdır.
Türk devleti ise korkak ve kalleştir. Onun için Dersim'de provakasiyonlar tertipletmekte, bundan istifade ile halka daha çok baskı uygulamaktadır. Ve bu korkaklığı tarihsel olarakta belgelemiştir. Gizlemeyi başaramamıştır. T.C. Genel Kumay bşk. Mareşal Fevzi çakmak'ın raporundan:
<<1- Dersim'de bugünkü durumun devamı tehlikelidir. Bu durumun devamı Dersimlilerin Maneviyatlarını kuvvetlendiriyor,
2- Dersimli okşanmakla kazanılmaz. Silahlı Kuvvetlerin müdahalesi Dersimliye daha çok tesir yapar ve iyileştirmenin esasını oluşturur,
3- Dersim önce koloni gibi ele alınmalı, Türk toplumu içinde Kürtlük** eritilmeli, ondan sonra ve yavaş yavaş öz Türk hukuku uygulanmalıdır....***
Ve böylece sorun, Dersim'in sömürgeleştirme sorunudur. Hesaplar bu çerçeve de yapılmış ve anında uygulamaya geçilmiştir. Tehlikeli bir çıban olarak gördükleri Dersimiin ameliyat edilmesine artık karar verilmiştir.
Bıçaklar elde, ameliyat hala devam ediyor. Ancak Dersim, yine de dimdik ayakta!
Biz:
Biz Dersim insanı, sunni islamın yabancısıyız. Onun insanı çirkinleştiren ideolojisini, başından itibaren red ederiz. Dersim insanı; ne olursa olsun kitleleri kazanma adına, politik manevradır deyip, ilerici Muhammed ve devrimci islam teorileri üreten, dini duyguları istismar eden orta doğulu politikacı tipine değer vermez. Bu tür politikalarla "başarı" hanesine yazdırılan geçici kazanımlara aldanılmamalıdır!
Dersim uyanmıştır. Onun için, Dersim'e karşı bütün cephelerden savaş ilan edilmiştir. Ancak, Dersim için bu bir supriz sayılmaz. Camileriyle,

www.arsivakurd.org

Kur'an kurslarıyla eğitim sistemleriyle, silahlı kuvvetleriyle ta başından beri vardı.
Önemli olan; bu savaşı bertaraf etmek ve Dersim ulusunu, Dersim'in doğasını korumanın yolu olan, mücadele cephesini güçlendirmektir.
Çünkü Dersim; mazlum halkların kurtuluşu için mücadeleyi örgütleme ve örgütlenme alanıdır. Ve biz O coğrafyada; asırlardan beri yaşam savaşını sürdüren, Kırmanc-Zaza ve Kızılbaş bir halkız. Biz kürt yada türk değiliz!.
Çünkü Dersim yaslıdır. İşçiye ve emekçiye dosttur. Orası çok dillerin konuşulduğu bir coğrafyadır. Orada yaşayan halk, resmi dil tanımaz.
Halkların tüm alanlarda, ve konuşulan dillerin tam hak eşitliğini savunur. Yani biz; Dersimi i sömürgeleştirmek uğruna katledilen O yetmişbin şehidin ve Seyit Rızaların çocuklarıyız. <<...Sayılmayız parmağ ile, tükenmeyiz kırılmağ ile .>> Biz varız, dahada çoğalacağız!
Ve Geleceğimiz:
Ve biz, Deniz'lere, Yusuf'lara, İnan'lara türküler yaktık. Mahir'lerin, İbrahim'lerin, Ali Haydar'ların ölüm yıl dönümlerinde, sol kollarımız havada şehitlerimizi saygıyla andık. Resimlerini yatak odalarımızda, baş ucumuza astık. Uyutmaya çalıştığımız çocuklarımıza, Ho çhi Mihn Amca'yı anlattık.
Che Guavera'nın enternasionalizme olan aşkını beynimize işledik.
İşkenceler gördük, hapisler yattık. dağlarımızda devrimin ilk ateşini yaktık. Bir öldük, bin dirildik. Evlerimizde hep umut ve yeniye ait özgürlük türküleri söylenir, dinlenir. Özgürlüğe dair politika; ekmeğimiz, suyumuz oldu. Politika, her seferinde içe çekilen bir soluk havadır dedik ve bunu şiar edindik. Elbette istisnalar olacak amma; suyumuz, dağlarımız, toprağımız fabrikada korucu üretir gibi üretmedi. Sorunlu değilse şayet gözler, bakınız şöyle bir çevrenize: özgürlük adına, devrim adına savaşan bütün önemli kadrolar, inanılmaz ölçüde Dersim insanıdır.
Onun için; "yaşamak istiyorum" diyen her ilerici Dersimliye , çağrıdır!
İkameci sol anlayışı, kişisel kariyer ve komplekslerimizden arınalım. Devrimci enerjimizi bir arada seferber edelim. Dersim halkı ve ülkesini; faşist Turan ideolojisi, çirkin Baas entrikacılığı ve tarihin karanlıklarına gömülü mollacılık rejimi (sunni islam) ile kan gölüne çevirecek politikalara karşı birlik olalım. Artık zamanıdır. Yetenekliyiz, kazanacağız!.
Ve biz ki;
<<Acıyorsam sana anam avradım olsun,
Ama aşk olsun sana çocuk, Aşk olsun!>> **** dedik ve adlarını doğacak kızlarımıza oğullarımıza vermek için, bedenlerini sonsuzluğa ulaştırırcasına tekleştirenlerdeniz; gelecek bizimdir!.
Mayıs 27 1994

---

* Kürt Dosyası, s:56 Uğur Mumcu (Geniş bilgi için bkz. Dersim Raporları,Faik Bulut s:139)

** Dersimiliye kürt yakıştırması, egemen devletin politikasından kaynaklanmaktadır. Ve ancak türkçe düşünülüp, türkçe konuşulduğunda, sözcük böyle telafüz edilir. Halbuki; kırmancki düşünülüp, kırmacki konuşulup yazıldığında; biz kendimize Kırmanc, kürde qurr diyoruz. Ve doğrusu da böyledir. Dersim'li (Kırmanc-Zaza-Kızılbaş); kürt ya da türk değildir. İkisinden de farklı bir ulustur (İ. Şahin)

*** Kürt Dosyası, s:58 Uğur Mumcu (Geniş bilgi için bkz. Dersim Raporları, Faik Bulut, s:141)

****Değerli Ozan, Can Yücel'in MARE NOSTRUM isimli şiirinden alınmıştır.

Merhaba Desmala...
(baştarafı s.28'de)

Uzun lafın kısası, Dersim kültürüne hizmetle övünürken, onun gelişmesi önünde engel olanlar var.
Bütün bunlar bizim zaaflarımızdır. Kendi aramızdaki ilişkilerimizde bile bu kadar hesapçı, sahiplenmeci davrandıktan sonra başkalarından sürecin gelişmesine katkı istemek ham hayaldir. Önümüzdeki dönem ilişkilerimizdeki bütün negatifleri ortadan kaldıracak adımları hep birlikte atalım; kaynaklarımızı ve olanaklarımızı bir birimize açarak güven temeline dayalı ilişkiler oluşturalım. Sandıklarda tuttuklarımızın bir halka ait olduğunu öğrenelim; onlar üzerinde hiç bir hak iddia edemeyeceğimizi öğrenelim. Ancak böyle yaparsak sürecin gelişmesine katkıda bulunabileceğimizi de artık anlayalım.

www.arsivkurdi.org

Dersim Faktörü

Seyfi Cengiz

Bin yılı aşkın bir süre bağımsız yaşadı Dersim. Bu süre boyunca çok sayıda halk haritadan silindi. Birçoğu geride bir iz bırakmadan kaybolup gitti. Birbirini izleyen sayısız istila ve işgal girişimlerine karşı çağlar boyunca başarılı bir sınav veren Dersimli, ulusal varlığını korumayı başardı.

Yenilmezliğiyle ünlenen Dersim, asırlarca süren bir kuşatmanın ardından 1937-38'de tarihinin en büyük soykırımına tanık oldu ve yenildi. Bu olayda 70-100.000 kadar Dersimli Türk orduları tarafından Moğol barbarlığını aratmayacak metotlarla katledildi. Binlerce aile de sürgün edilerek Türkiye'nin dört bir tarafına dağıtıldı. Ülkenin tamamı ilk kez Türk orduları tarafından işgal ve ilhak edildi.

Dersimli'nin "Waxte Kırmanciye" (Kırmanciye Dönemi) olarak adlandırdığı bağımsızlık dönemi geride kalmıştı artık. "Qela Dersimi" (Dersim Kalesi) düşmüştü.

Dersim soykırımını plânlayanlar ve uygulamaya sokanlar Mustafa Kemal, İsmet İnönü ve Celâl Bayar üçlüsüydü. Her üçü de Dersim'de soykırım sürerken "Dersim Sorunu"nun kesin olarak bitirildiğini ilân etmişlerdi.

Son elli yılda, T.C devleti Dersim'i Türkleştirmek için çok yönlü ve yoğun bir eritme siyaseti izledi. Bir yandan da parça parça boşaltmaya çalıştı ülkeyi.

Bu dönem boyunca Dersim'de Türk hakimiyetine karşı geçmişteki direnmelerle kıyaslanabilecek ulusal bir başkaldırı görülmedi.

Dersim Sorunu bitirilmiş miydi gerçekten?

Son elli yıllık kesinti bu görüşü doğrular gibiydi. Ortada Dersim'in hafızası olabilecek ve bunu gelecek kuşaklara aktaracak politik bir hareket, sürekliliği sağlayacak bir çekirdek yoktu. Dersim; başta Seyit Rıza ve Alişer olmak üzere en seçkin liderlerini yitirmişti.

37-38'den sonraki sömürge dönemi'nde oluşan Dersim'in modern aydın tabakası, devletin ideolojik ve politik aygıtlarının bilinçli ve sistemli çabasıyla hafıza ve kimlik kaybına uğratılmıştı. Bu aydınların bir bölümü milliyet değiştirmiş, Türkleşmiş ya da Kürtleşmişti.

60'lı yıllardan itibaren şekillenen Dersim'deki sol hareket ise, lafta enternasyonalist, gerçekte milliyetçi Türk ve Kürt solunun basit bir uzantısı konumundaydı. Gündeminde neredeyse bütün dünya (Türkiye, Kürdistan, Rusya, Çin, Arnavutluk, Vietnam, Küba, vd) vardı. Dersim diye bir sorunu yoktu sadece. Kendi toplumuna, bu toplumun kültürüne, tarihine ve sorunlarına oldukça yabancı, köksüz ve birikimsiz bir varlıktı o. Bu haliyle bilincinde olmaksızın Dersim'in eritilmesi çabalarına katkıda bulundu. Üzücü olan şey bunun "sosyalizm" ve "enternasyonalizm" adına yapılıyor olmasıydı.

Desmala Sure işte böyle bir ortamda çıktı ve yarım yüzyıl önce bitirildiği iddia edilen Dersim sorununun gerçekte çözümlenmemiş bir sorun olarak olduğu yerde durduğunu ilân etti. Bu, 1937-38 sonrasındaki elli yıllık kesintinin son bulduğunun, Dersim tarihinde yeni bir çağın başlamakta olduğunun ilânıydı. Tarih, "Dersim Sorunu"nun bir daha geri dönmemek üzere ebeddiyen tarihe havale edildiği iddialarını tekzip ediyordu.

Desmala Sure ile birlikte Dersim yeniden tarih alanına çıktı. Dersimli uyandı. O gün bu gündür bir Dersim Rönesansı yaşanıyor.

Elli yıllık sömürge geçmişin inkarcı mirasına savaş açan Dersimli, kim olduğunu, nereden geldiğini araştırıyor, ülkesinin sorunlarını, dilini, kültürünü ve geçmişini tanıma doğrultusunda yoğun ve coşkulu bir çaba harcıyor.

Sade Dersimli'de kimlik bilinci ötedenberi vardı. Ne ki, Türk Solu ve Kürt Hareketi arasında bölünmüş olan Dersimli aydınlar bunun farkında değillerdi. Kimlik bunalımı ve arayışı içinde olan Dersim'in halkı değil, modern aydın tabakasıydı.

Desmala Sure'nin yaptığı, sade Dersimli'nin hafızasında yer etmiş bu bilinci açığa çıkarmak ve işlemek oldu. Böylece Dersim'in eski ve yeni kuşakları arasındaki yabancılaşmaya, halk ve aydınlar arasında beliren kimlik çatışmasına da son veriliyor, kitlelerle bütünleşmenin önündeki yapay engellerden biri ortadan kaldırılıyordu.

Bunu başarmak için, bilincin ve özverinin yanında bir şeye daha ihtiyaç vardı: Cesaret. Ama bu, Dersim coğrafyasında eksikliği en az duyulan şeydir. Bir Kemalist olan "Derebeyi ve Dersim" kitabının yazarı N. Hakkı Uluğ, "Dersim'de tabiat asidir, tarih asidir, görenek asidir", "Dersimli asi bir tarihin oğludur" derken haklıydı.

www.arsivakurdi.org

Dersimli'nin uyanışı bazı çevrelerce hoş karşılanmadı. 1980'lerin ikinci yarısında başlayan bu uyanışın "Kürt mücadelesinin yükseldiği bir döneme" rastlamasının "tesadüf" olamayacağı sorusunu ortaya atan bu çevreler, bu uyanışın ardında devlet parmağı aramaya, onu baskı ve tehditle bastırmaya kalkıştılar.

Kimilerine mantıklı gibi gözüken bu argümanın mantığı yoktu aslında. Çünkü Dersimli'nin uyanışında ulusal ve uluslararası plandaki gelişmelerin yanında, olumlu ve olumsuz yönleriyle bizzat Kürt mücadelesinin yükselişinin de katkısı vardı. Bu yükselişin komşu halkları da bir ve aynı haklar için örgütlenmeye ve mücadeleye isteklendirmemesi düşünülemezdi.

Öte yandan, Kürt sorunu 1980 öncesindeki noktada değildi artık. 1980'lerin ikinci yarısında bu sorun Türkiye'nin ve dünyanın gündemine oturmuş, 1990'ların başında ise Kürdistan'ın bir parçasında fiilen bir Kürt devleti doğmuştu. Bu koşullarda başka sorunların da gündeme getirilmesinde yanlış bir şey olamazdı. Tam tersine bunun için koşullar olgunlaşmıştı. Hatta geç bile kalınıyordu.

Bir diğer nokta ise, Kürt hareketinin 1980'lerin ortalarından itibaren sürekli sağa kayması, eskisinden daha fanatik ve daha despotik türden bir milliyetçiliğe ek olarak, Sünni İslamı savunmaya başlamasıydı. Kürt hareketinde ortaya çıkan bu değişimin komşu halkları, demokratik ve sosyalist çevreleri ürkütmemesi beklenemezdi. Dersimli; Dersim ve Kızılbaş karşıtlığı yapan, Kürtçe'yi resmi dil ilân eden, laik ve demokratik bir gelecek vaadetmeyen bir hareketin yükselişinden doğal olarak endişe duyacaktı.

Tüm bu etkenlerin Dersimli'nin uyanışına katkıda bulunduğu açık. "Neden şimdi?" sorusunun yanıtı bu gelişmelerde aranmalıdır. Kaldı ki, Dersimli'nin kendi sorunlarını tartışmak ve onları gündeme getirmek için kimseden icazet alması gerekmiyordu. Bunun zamanlaması da Dersimli'nin kendi sorunuydu.

Bugüne kadar Anadolu'da devrimin uluslararası savaşçıları gibi dövüşen Dersimliler, nihayet kendi sorunlarına da el attılar. Dersim Sorunu'nun evriminde yeni bir dönemece gelindiğini gösterir bu.

Dersimli'nin özlemini çektiği "Özgürlük dönemi"nin (Waxte Kırmancie) ruhu dolaşıyor aramızda. Uzak olmayan bir gelecekte bu sorun (Kırmanc-Kızılbaş ve Zaza sorunu) Anadolu'nun ve dünyanın gündemine de yeniden oturacaktır. Buna kuvvetle inanıyorum.

Anadolu'da herkesçe hesaba katılması gereken bir Dersim faktörü var artık.

Dersim hareketi kendi amacını netçe koymuştur: Özgür ve Sosyalist Bir Dersim. İlkelerini de ilân etmiştir: Kapitalizme, emperyalizme, faşizme ve sömürgeciliğe karşı olmak; çokseslilik, laiklik, ulusların ve dillerin hak eşitliği...

Dersim muhalefeti kendi amacını ulusal kurtuluşla sınırlamıyor. Sadece ulusal eşitlik ve özgürlük istemekle kalmıyor, sosyal kurtuluş da talep ediyor; ulusal ve sosyal talepleri kombine edecek bir programı savunuyor.

Böyle bir hareketi sadece ulusal bir hareket olarak tanımlamak eksik olur. Ulusal hareket; amacı ulus-devlet, başka deyişle burjuva-kapitalist toplum olan bir harekettir. Dersim hareketi kendi amacını böyle formüle etmiyor.

Dersimli herhangi türden bir imtiyaz talebinde bulunmuyor. Dilini özgürce kullanmak, kendi ulusal kültüründe demokratik ve sosyalist nitelikte (hümaniter, paylaşımcı, eşitlikçi ve özgürlükçü) ne varsa onu korumak ve geliştirmek istiyor, kendini yönetme hakkı istiyor. Kısacası eşitlik ve özgürlük talep ediyor ve bunu ulusal eşitlik ve özgürlükle de sınırlamıyor.

Hedefini, ilkelerini ve taleplerini bu şekilde belirlemiş bir hareketi milliyetçi olarak tanımlamak, milliyetçiliğin ne olduğunu bilmemektir.

Böyle bir hareketi müttefik değil de tehdit olarak görmek demokratik ve sosyalist güçlere düşmez.

Dersim, daha fazla görmezden gelinemez. Herkesten önce, demokrat ve sosyalist olduğunu düşünenler bu konuda bir tavır belirlemeli, bir Dersim politikası oluşturmalıdırlar.

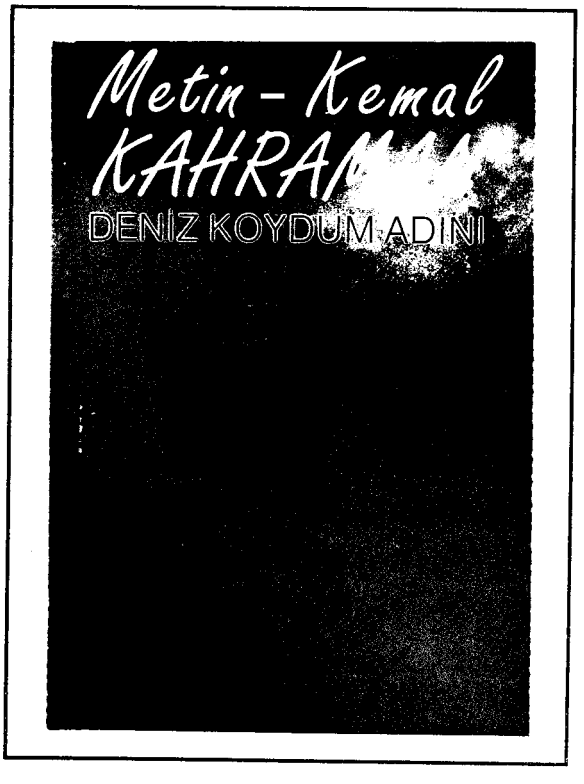

Dersim'den Bir Portre:

Ali İşçi

Dersim, kendi bağrından değerli insanlar çıkardı. Ali İşçi bunlardan biriydi.
O'nu yakından tanıdığımı söyleyebilirim. Çünkü arkadaşımdı.
Ama uzun yıllar görüşemedik. Kanserden öldüğünü duyduğumda çok üzüldüm. Yaşamının tam 26 yılını devrimci mücadeleye adamış değerli bir insanın kaybı karşısındaki suskunluk beni rahatsız etti.

Yoksul bir köylüydü o. Sonra işçiliğe başladı. "İşçi" soyadını nasıl aldığını, bunun bir öyküsü olup olmadığını bilmiyorum; ama o gerçekten de işçiydi. Öncü ve sosyalist bir işçi.
1963-64'lerde Karabük (Ereğli) Demir Çelik'te çalıştı. Devrimci fikirlerle ilk burada tanıştı. Daha sonra İzmit Pet-Kim'e girdi.
O yıllarda aktif bir TİP'liydi. Necmettin Giritlioğlu ve İsmet Demir'le birlikte Yapı İşçileri Sendikası'nı (YİS) kurmuştu.
1969 seçimlerinde Dersim'de TİP'in propaganda faaliyetine katıldı. TİP, en fazla oyu O'nun köyü Röşnek'te almıştı.
Doğu mitinglerine (Dersim'de), daha sonra da İzmit işçilerinin başında 15-16 Haziran işçi ayaklanmasına katıldı. İstanbul'da bulunduğu yıllarda devrimci gençlik hareketinin önderleriyle tanıştı.
Aliağa'da da sendikal faaliyet yürüttü. Giritlioğlu'nun öldürülmesinden sonra bu faaliyet kesintiye uğradığında Dersim'e dönmüştü.
1971'de TKP-ML'nin kadrolarıyla Nazımiye'de (Haydaran ve Alan bölgelerinde) köy faaliyetlerinde bulundu. Birkaç kez tutuklandı. Fehmi Altınbilek iki kaburgasını kırmıştı.
Bir aralık İstanbul'da THKP-C'ye ait olduğu söylenen bir örgüt evinde yakalandı. Serbest bırakıldığında Dersim'e geri döndü.
Vartinik operasyonundan sonra yine tutuklandı. Diyarbakır'da bir ay kadar tutuklu kaldıktan sonra serbest bırakılmıştı.
12 Eylül'de Dersim'deydi. Bir kitapçı dükkanı açmıştı.
Çok geçmeden aranır duruma düştü. Bir süre dağda kaldı. Sonra Antep'e gitti. Sahte bir kimlikle "Bohçacılık" yapmaya başladı. Rıza Dayı diye bilinirdi orada.
Daha sonraları Ereğli, Konya ve Antalya'da seyyar satıcılık yaptı.
1982'de ailesiyle birlikte Bursa'ya yerleşti.
En son Bursa'da simit satıyordu.
Ve, 1989 Mayıs'ında kanserden öldü. Öldüğünde 56 yaşındaydı ve hâlâ aranıyordu.

İnançlı ve kararlı bir sosyalistti o. Bir çok grubun faaliyetine katılmış, fakat bildiğim kadarıyla hiç birine angaje olmamıştı.
Ne lise okumuştu ne de üniversite. Bir halk aydınıydı. Eğitimini mücadele içinde görmüş, onu mücadele eğitmişti.
Ölümünün beşinci yılında arkadaşım Ali İşçi'nin anısı önünde saygıyla eğiliyorum. Mücadelesi ve katkıları unutulmayacaktır.

Seyfi Cengiz

www.serxwebun.org

Aleviler

Aşağıdaki yazı **M. V. Bruinessen**'in Turkey In Crises adlı makalesinin (1980) çeviri özetidir.
Hollandaca'dan Türkçe'ye Çeviren: **K. Salvar**

Aleviler, Türkiye'nin en büyük dinsel azınlığıdırlar. Nüfus oranı tam olarak belli değildir. Tahminlere göre bu miktar 1980'lerde 45 milyon Türkiye nüfusu içinde 4 ve 8 milyon arasındadır.
Türkiye'nin çoğu bölgelerinde büyük ve küçük Alevi toplulukları yaşamaktadır. En büyük ve merkezi grubu (Dersim) Doğu Anadolu'nun dağlık bölgelerinde yaşar (ekteki haritaya bakınız).
Bazıları Türkçe, bazıları ise Kürtçe-Zazaca konuşurlar. Bu bölge Türkiye'nin Türk kısmının Kürt kısmına geçiş yeridir. Güneyin en uç noktası olan Antakya'da da Arapça konuşan Aleviler mevcuttur. Aleviler devletin ve mollaların Alevileri imha etme amaçlarına karşı hep savaştılar. Öteki müslümanlardan farklı yanı Sünni müslümanlığı red etmeleridir. Bunlar (Aleviler) dinsiz olarak adlandırılır. Bu da geçmişte ve günümüzde ciddi çarpışmalara neden olmuştur...

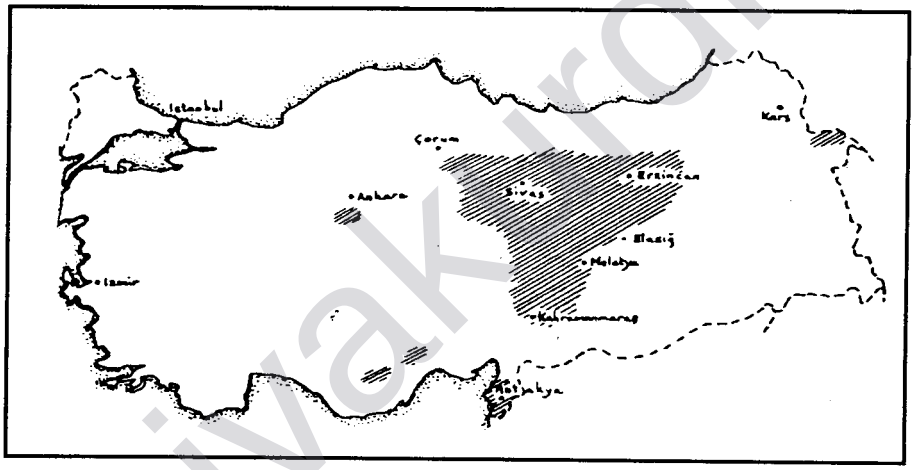

Alevi nüfusunun çoğunlukta olduğu bölgeler

Şii kollardan biri Şah İsmail önderliği altında bir devlet kurdu. Şah İsmail'in yandaşları (Türk ve Kürt-Zaza) sonunda Osmanlılar tarafından doğuya doğru sürüldüler. Bütün İran keşfedildi. İsmail kendisine "Şah" ünvanı verdi ve Şiiliği devlet dini yaptı. Bundan sonra Osmanlı imparatorluğu içinde olan bütün Şiiler Osmanlının sömürgesi sayılıp onlara düşman olan İran'ın yandaşları gözüyle bakıldı.
Osmanlı imparatorluğu sünni islamı yaymaya büyük çaba gösterdi, Şii hareketlerini acımasızca bastırdı, yer yer katliamlar yaptı. Diğer yandan imparatorluğun sünni karekterli oluşu nedeniyle sultanların halife olmasına olanak tanıyordu. Din ile ilişkisi olmayan sosyal protesto hareketleri Şiiliğin muhalefet elemanlarından da faydalanıyorlardı.
İran'da şiiler gittikçe ortodoks olmuşlar. Büyük kütle oluşturan dincilerin etkisi altında bunlar yobaz fikirlerini yaymaktaydılar. Bu şii ortodoks eğilimin sünni ortodoksluğundan pek farkı yoktur. Türkiye alevilerinde böyle bir eğilim gelişmedi. Onların zaten heteredoks olan dinsel düşünceleri, bir de Hiristiyanlık ve İslam öncesi dinlerden etkilenmiştir. Dincilerin olmaması nedeniyle Alevilerin dinsel düşünceleri sistematikleşmedi. Bu nedenle yöreden yöreye büyük farklılıklar da vardır...
Aleviler günlük 5 vakit namazı kılmazlar, Alevi köylerinde cami bile yok. Ramazan orucu tutmazlar. Hacca gitmezler. Alevilerde alkol kullanmak normaldir. Bu kısmen sünnilerde de var, ama bunların esasta bu kurallara (şeriat) uyma zorunluluğu vardır. Alevilerin çoğu, tersine, bunu dinin dış tarafı

www.tersivakfi.org

olarak nitelendirir; dinin özüne kavuşmak isteyenler için gereksiz sayar. İnanışlarına göre onlar Ali'nin sayesinde dinin bir parçası olmuş ve sünniler için geçerli olan dış kurallar Aleviler için geçerli değildir. Bu düşünce çoğu zaman sünniler içinde nefret uyandırmış, Alevilere karşı kine dönüşmüştür.
Özetlersek, Alevi toplumu tüm sünni toplumundan daha sosyal, daha açık ve demokrattır.

"Reformlar ve Laiklik"
Bu sefer (Cumhuriyet dönemi kast ediliyor olmalı; K.S) reformlar cevapsız kalmadı. Şeyhler ve dervişler hükümetin islamı tamamen ortadan kaldırmak istediğini söyleyerek protestolar yönetiyorlardı. Devletin her tarafında gelişen isyanlar arasında en önemlisi Şeyh Said ve onbinlerce Kürt-Zaza insanının 1925 baharında başlattıkları isyandı. İsyanların çoğu tipik halk isyanları ve islami manifestolardı. Ve Mehdi görünüşlü idiler. Herkes Mustafa Kemal ile kıyamet günü geldiğine inanıyordu, bu nedenle Şeyhler de birer mehdi görünüyorlardı. Bunlar islamın son sefer için kendi şanına ulaşacağını bekliyorlardı. Maalesef sonunda isyancı Şeyhler Cumhuriyetin darağaçlarına çekildi ve bu onların inandırıcılığına büyük darbe idi.

Laikliğin Etkisi ve Buna Karşı Tepkiler
Şeyhler ve birkaç ulema etrafına küçük bir toplumu alıp gizli olarak dini inancı hayatta tuttular. En kapsamlı ve açık olan istemleri devletin yeniden müslüman olması, islamın hemen hayata geçirilmesiydi. Bunun alacağı biçim konusunda açık olmayan ve birbirini tutmayan düşünceler vardı.
Aleviler genelde laikliği pozitif karşıladılar. Onlar için bu sünnilerle eşitlik formülüydü, eşit haklara sahip olmaktı (Bektaşilik algılanmalı, K.S). Sünnilerden fazla, eğitimden Aleviler yararlandı. Onlar arasında laiklik düşüncesi çabuk gelişti. Bu fark sonraları da görülür düzeydeydi. Bu nedenle sünniler arasında alevilere karşı önyargılar giderek arttı.
1950 sonrasında hükümetler islamlaştırma politikasını hızlandırdı, bunu 1980 cuntasına kadar sürdürdüler. Cunta bu mantığı amaç olarak koydu önüne. Sözde dinci aşırılığa karşı görünerek iktidara gelen cunta okullarda din dersini zorunlu kılıyordu; ondan önceki hükümetlerin yaptıklarını yapmaya çalışıyor, kaçınılmaz gibi görülen islamın yönünü kontrol altına alma eğilimi taşıyordu. Daha ılımlı islamı destekleyerek daha aşırı grupları yatıştırmak eğilimindeydi. Bazı yönleriyle bu Osmanlı dönemindeki durumu andırıyordu. Devlet resmi islamı korumakta, buna aykırı olanıysa bastırmaktaydı. Resmi kurslar ve dersler yanında gizli olanları da öncekinden daha çok artış gösterdi. İlk yedi imam-hatip okulları 1951'de açılmıştı.

AşırıYanıtlar
İki başka grubu da anmak gerek: Nurcular ve Süleymancılar. Grup olarak ikisi de 1950'den sonra ortaya çıkmışlardır. İkisi de M. Kemal'in zamanında yaşayan ve harşeye karşın dini gelenekleri ayakta tutmak isteyen Saidi Nursi ve S. Hilmi Tunahan'a kadar geri giderler. Saidi Nursi (1873-1960), medreseler, şeyh dergahları ile donanmış Kürt toplumu içinde büyüdü. Genç yaşta tanındı, ılımlı islam kesiminde büyük etki sahibi oldu. Kürt milliyetçi akımlarıyla da bir süre birlikteliği olmuştur.

Sünniler (Devlet) ile Aleviler Arasındaki Çatışmalar
1968, 78, 80 döneminde Alevilere karşı tepkiler güçlenmişti. Sonuçta birçok katliam yaşandı (1978 Malatya, 1978 Kahramanmaraş, 1980 Çorum vd.).
Anadolu'da gençlik hareketi en çok Alevi toplumu içinde taban buldu. Aleviler arasında büyük destek bulmuştu sosyalizm. Çünkü bu Alevi geleneklerinde kolay zemin buluyordu. Eşitlik için ve baskıya karşı mücadelede Aleviler önemli yer tutar. Aleviler dost ve düşman arasında "sol" olma kişiliğine kavuşmuşlardı artık. Öğrenci ve gençlik grupları köylü devrimleri üzerine teoriler savunmaya

www.arsivakurdi.org

başladıklarında, bunun temeli genelde Alevi bölgeleriydi. Çünkü bu bölgeler muazzam devrimci potansiyele sahipti. Bu çatışma Alevi-Sünni çatışması gibi görünse de özünde sağ ve solun çatışmasıydı. Özellikle Malatya ve Maraş'taki çatışmalarda sol gruplar tamamen veya %80 Alevi muhalefetinden oluşuyordu. Katliamlarda atılan tek slogan vardı: Aleviler komünisttir, katli vaciptir.

Din ve Dil

Konuşulan Kürtçe'nin dışında, Kürt lehçeleri yanında Türkiye'de 1-2 milyon Zazaca (daha eski tarzlı Farsça) konuşan Kürtler vardır.

İlgi çekici olan, Türkiye'de Şeyh Sait tarafından yönlendirilen ilk büyük Kürt isyanı (1925) ekseriyetle Zazaca konuşan aşiretler tarafından Kuzey-Batı Kürdistan'da olmuştur. Dilden daha çok Kürtler dinlerinde farklıdırlar. Kürtlerin en büyük bölümü Türkler gibi sünnidirler. Bir azınlık ise (Zazaca-Kürtçe konuşan Aleviler) aleviliği desteklemektedir. Bunlar sünni Kürtlerden ziyade Türk alevileri ile sıkı ilişkidedirler. Sünniler ve aleviler arasındaki çatışmalarda Türk ya da Kürt olma farkı fazla etkili olmamıştır. Şeyh Sait isyanı sırasında birkaç Kürt alevi aşireti bu isyana karşı savaşmışlardı. 1937-38'de Dersim'deki Kürt Alevi ulusal isyanı sünni Kürtlerden yardım alamamıştı.

Sonuç

Yukarda adı geçen iki grup dışında Türkiye Kürdistanı'nda bir de küçük gruplar var: Yezidiler. Bunlar, kendilerini çevreleyen islamın baskısı altındalar. Bazıları bu baskıların sonucunda islamı benimsemiş, arta kalanı ise Avrupa ülkelerine göç etmiş ve Yezidilerin politik alanda artık etkisi kalmamış.

Son olarak, doğu Türkiye'de Kürt toplumu içinde Kürt olmayan Hiristiyan topluluklar vardır; bunlar Ermeniler ve diğer Hiristiyanlardır.

(Not:

Bu çeviriyi "Alevi-Kırmanc-Kırmanciye" ilişkisi içinde değerlendirmek gerektiğini ve yazarın bazı yanlış tezlerine katılmadığımı belirtmeliyim. Ancak yazarın verdiği coğrafya "Kırmanc-Alevi" kimliğinin ne denli iç içe geçtiğini çarpıcı bir biçimde kanıtlamaktadır.

Bugüne kadar Desmala Sure'de A. Munzur imzasıyla çıkan kısa yazılar bana aittir. Bundan böyle kendi gerçek imzamla yazmaya devam edeceğim. K. Salvar.**)**

***

Çuvaş-Rus Şaiiri Gennadij Ajgi ile Gelenek, Folklor... Üzerine Şöyleyişi

Almanca'dan çeviren: **Mehmet Doğan**

Aşağıdaki bir bölümü çevirilen söyleyişi Almanca Die Tageszeitung (TAZ) gazetesinin 27 Kasım 1993 tarihli sayısından alınmıştır. Şöyleyisiyi okuduğumda, Çuvaş şair sanki Dersim'i, onun geleneklerini ve folklorunu anlatıyor hissine kapılmıştım.

Şair egemen Avrupa kültürüne ve dünya görüşüne çok sert eleştiriler yöneltmekle birlikte, Avrupalı, Rus ve Hıristiyan olan herşeye isyan etmenin milliyetçilik olacağına işaret ediyor.

Ayrıca, Rusça yazmakla birlikte, bir kültürü ve dili diğerine feda etmenin ihanet gibi bir şey olacağını

www.arsivakurdi.org

düşündüğünden, çevirilerle Çuvaş edebiyatına katkılarını sürdürmüş ve sürdürüyor olduğunu söylüyor.

(...)

İrena Maryniak: *Rusça yazıyorsunuz, ama Çuvaş kökenlisiniz. Kimi kez alenen Çuvaş edebiyatının temsilcisi olarak ortaya çıkıyorsunuz, ve sizin liriğiniz bazen özgün Çuvaş motifleri içeriyor. Bu nasıl oluyor / uyuşuyor?*

Gennadij Ajgi: Ben hiç bir zaman Çuvaş kültürünün dünya görüşünü / doğa ve toplum anlayışını ve folklorunu istismar niyetinde olmadım. Egzotizmden hep kaçındım. Fakat son altı yılda, şiirimin derinliklerinin, gizlerinin ve renklerinin Çuvaş geleneğine ne kadar sıkı sıkıya kenetlenmiş olduğunu kavradım. Benim yaptığım her şeyde doğa hep günceldir. Ne şiiri, ne hissetmeyi, ne de düşünmeyi doğasız, doğa olmadan tasavvur edemem. O herşeye nüfuz ediyor. Çuvaş folkloru üzerine çok çalıştım. Gençken bunu ihmal ettim; biçimleri bana çok iptidai / primitif görünüyordu. Fakat sonradan, folklorda en önemli şeyin etik ve estetiğin birliğinin işlenmesi, dile getirilmesi olduğunu yavaş yavaş anladım. Halk kültüründe bunlardan biri diğerine hükmetmiyor, bilakis ikisi tek bir bütünde birleşiyor, kaynaşıyor. Beni en çok etkiliyenin bu olduğuna inanıyorum. Ve kardeşlik duygusunu, yaşamın tek bir insanlık ailesinin yaşamı olarak algılanması, hissedilmesi. Avrupa liriğini hala belirleyen romantizm kendini bir tür benlikkültüne /kişilikputlaşmasına dönüştürdü. Sözcüğün teolojik/dinsel anlamında değil, ama edebiyatın kişi olarak yazara çok yüksek bir mevki/pozisiyon sağlaması anlamında. O başkaları ile ilgilenmez, onlara aldırış etmez, onları önemsemez: O kendi dışındaki bütün dünyaya savaş ilan eder. Böyle bir şey bana yabancıdır. Benim istediğim, Mallarmé'nin aynısıdır: Eskilerin sesini çağırmak, davet etmektir. Bu bugün hiç de öyle kolay değil. Biz eski nesillerimizden/atalarımızdan ve doğadan koptuk. Avrupa liriği -ve de Rus- doğaya yabancılaşmamızı ve birbirimizden kopuşumuzun güçlendirilmesini çok ilerletti. Bunu kabul etmek bana çok sıkıntı veriyor, beni kederlendiriyor.

Sibirya'nin bazı bölgelerinde doğanın ve ataların/eski nesillerin kutsanması, onlara tapınış günlük hayatta hala büyük bir rol oynuyor. Bu Çuvaşkaya için de hala geçerli mi?

Çuvaşya'da Ortodoks Grek inanışa göre din değiştirme (hıristiyanlaştırma) ancak 16.yüzyılda meydana geldi. Ve bu süreç 300 yıl devam etti. Çok kesin bir kültürel ve psikolojik sentez olarak Çuvaş panteizminin* etkisi 20. yüzyıla kadar hissedilebilir. Hıristiyanlığın birlikte getirdiği ruhani/tinsel mükemmeliyetçilik yeni folklorda hissedilebilir, ama yine de panteist dünya görüşü yok olmamıştır. Suda ya da ağaçta, tanrının heryerdeliğine dair bir duygu, his kalmıştır. Bir Çuvaş, nehirin bir tanrı olduğunu, ormanın konuştuğunu, onun da bir tanrı olduğunu ve bizim eski nesillerimizin/cedlerimizin onun ağaçlarında cisimleştiğini/yeniden vücuda geldiğini bilir. Güneş ve ay kişiselleştirilmiş canlı varlıklardır. Bir Çuvaş çocuğu tabiat kuvvetleri tarafından belirlenen bir çevrede büyür; o orada nasıl davranılması gerektigini çok iyi bilir. İnsan düşüncesini dikkatle güneşin üzerinde toplamak zorundadır, ay ile itina ile yüzyüze gelmelidir, nerede topraktan bitmiş bir ağaç varsa ona dikkat etmek zorundadır, zira bu onun babası ya da annesi ya da sevgilisi olabilir(di). Çevreyle olan bu animist ilişki, doğa ile insan arasında adeta koparılmaz bir ilişki vucuda getirir. Şüphesiz kayıplar oldu. Ekolojik problemler, çevre sorunları var. Ama buna rağmen panteist gelenek çok güçlü kaldı. Ve hiç şüphesiz bu benim şiirimi etkiledi.

Bu gelenek aile içi ilişkilere de yansıyor mu?

Bir Çuvaş atasözü şöyle söyler: Anne tanrıdır. Tanrıça değil, bilakis tanrıdır. Çuvaş tarihçileri ve etnografları Çuvaş kültürünün bugüne kadar hala görülebilen anaerkil yönüne sık sık vurgu yapıyorlar. Erkek tarlaya gitmek zorundadır, kadın evde hayatın merkezidir. Erkek bunu kural olarak bozmaz. Kadının tanrı olarak bu kavranışı, eğitimi ve de anne ile ilişkileri güçlü bir şekilde etkiliyor. Baba daha çok doğa kuvvetlerinin kişiselleştirilmesidir. Örneğin gök gürültüsü hala hep Yaşlı-Baba olarak nitelenir.

(...)

*Vahdeti Vücut öğretisi, doğatanrıcılık. Doğa ile tanrıyı özdeş kılan öğretilerin genel adı. Tanrının doganın dışında ve üstünte olmayıp doğada içkin ve onunla özdeş oldugu görüşü. *ç.n.*

Hale Dewa Ma

Heqie Mergarıji

Tı qey ju raede honde qesu mıra perskena? Ala ronise, nune ho buye, ĉae ho bısıme. Tı honde raera ama, tene raoraşie. Sıma sukune gırsude nisenê ro. Tı sukune gırsura yêna. Dina ke vanê, sıma dia. Tı yêna nıka mara qesu perskena.

Mıra memede seyweşi vanê. Nu name mıno raşt nio. Henio ke na qesekerdena mı ke kewte qezeta, esker mêro na qulıku ma serro merızno. Ho virra meke, name mı f. m. nio. Ya qedae lıngune to!..

Wes be! Haq, domani ki, torni ki day ve ma. Leyre mirĉıku ĉıtur ke halenede nêvındenê, iye ma ki, peray ra, şi. Gosmede, nê xevera ma dinura esta, nê ki kes yêno diare ma. U laze qemeri hao ĉondi serio kourao. Tae vanê, weso, tae vanê amo kıstene. Ĉıturio, ĉıwao, kes mara nêvano. Uyo bini ki, ita nejdie made zerede bi. gegane şiêne diar. Name ho tamaso; işkişeher vanê, nıka uza hepisdero. A hale ma ki, tıya eve ĉımune ho vênena!

Nêro bıra, werte mın u niajnia tode ĉı mendo ke? A darera gına warro, ez darera gınu warro. Werte mın u niajnia to, je werte dı mordemunê ke yê juy ĉıme huyo raşt, yê bini ĉıme huyo ĉep bio kor. Ma ki henime. Endi cencia ma şia, khalia. Ma cencênia hode juvinde nêdo pıro ke, nıka nıka zuviro dime. .

Tı jürkena! Wazena ke mın u kokıma mı pêverde. Mı key vato ke »ez hore cênika de newie fetelinu!« Fetelinu ki tore ĉı? Ĉause kıre mına, ĉıko? Kam ĉı zoneno, sımaê nıkay ĉı sıl ĉarĉkenê!

Dewede qal-qır bıvo? Navera, bovera boni rıjiê. Pêro paĝiê, xan-xıravie. Dewede isu nêmendo ke, qal-qıri ki bıvo. Tae remê, şiê anqara u estemol. Tae kouraê, tae hepısderê. Naê ke mordemê ho alaman´derê, i ki remê, şiê alaman. Ju ma kokımi bıne na qulıkuderime. İyê ma ki roza mawa jedie şia, senıke menda. Naê ke bıruraê, rew rew yênê, sonê. Gegane esker yêno, kuno na wertu. U ĉaĝ amaen u şiaena ho kenê kemi. Qey cıre çever ranêkerime? Cıre çeveri ki keme ra, ca ki dame cı, owe ki, nuni ki dame cı. Gegane hermeti ki teyyênê. İ ke yênê na zere, je çenekune ozovunê. Kes keşide ĉewtnianêdano. Vanê; bırra ki heniê. Juo ke uzme ho nêvejino, hora fine ra düri.

İ yê eskere tırku cuamerdie nia ke! İ yê ma unca ki rınd erzenê ra ho ver. Radonude, qezetude, televizonude ĉond serio, hukmat vano ke »ma koke dine ame!« Nıka raşti koke ma kırmancu pêroyine nianê ke ma şime, bıxeleşime. Jue mao ke destra kare yêno, d´hire qesey muso, fame ho reseno qesu, hukmat inu dano ve kıstene. Na hal u hekate nianêni ki maê ke peyde manême, mare beno derd, beno qul u reş, beno kergane, ma wenê, qedenenê. Dina xerepıta...

Tey, ĉond rey eskeri baskın da ve maro, na cıl-core ma, qav u qacaĝe ma kerdi têwertera. Ge vanê »ĉeku veze!«, ge vanê »ney vaze, ey vaze! Ma zoneme, sıma nun danê gerilau!« Niade! Thoa resme de jue ma na desurao? Nê made kıtave verdo, nê ki resme. Thoa ke di, vêsnenê, ya kı ĉerkenê, erzenê. Tayine ki teybenê. Heşirênia ke vanê, nawa. Qe heni nio, haq ma kırmancura nêheredio, ma kırmanci hewnderime, juvinira heredanime.

Ule xof nêkeme! Lêl ke kewt de, nêtowreme şime çe cirane. Sondane mijde vêseme, nêtowreme ke şime na vere çeveri. Kutıki ke loway, endi hewn nêkuno ĉımune ma.

Bıra dewa ma, dewa vırena, ĉıko? Hao ĉond serio lete hêgaune jedi biê ve boz, şiê. Kam mendo ke cıte bıramo? Hukmati gomey haê ĉond serio kerdê tholi. Mazra ki par kerde

www.arsivakurdi.org

thole. Vanê; na dewune hete ma pêroyine dane we, kene xırave.

Tı nêvana ke ma kata şerime? Ma ita çımê ho kerd ra, wazeme ke ita bımırime. Honde ke eskeri ma zore çekura itara surgın nêkerdime, maneme. Bılbıl çıko, bılbıl pêgureto, perdo, kerdo qefese da zernêne, unca ki bılbıli vato ke >>ax welate mı, ax welate mı!<<

Tı tae ki qesune rındu, xeverune rındu wazena. Emser sera de rınde vie. Haqire sıkır vo, ma nêweşie nedie. Alefe mal u gaune ma deyra vi. Dı-hire mie maê, dı-hire magê maê. Niade, haqi ke da, dı miura ki dano. Miune mara dı teni dılet zay. A çeneka mawa ke hopede mêrdekerdo, a ki kewta ra, dıleti ardi. Haq çı dano, xêr bıdo!

Ho vira meke, eke şia, hore run, thoraq, hemgen teybere!

***

ALVAZÊ TEM'İ !

Guraime zê mêso
bêveng !
vıraşti ma raver arei
bado palkei
hukum vornêno kapitalist
êve araqe Çare ma
pêro qılerê destê ma!
Henio;
wair vêjaine ki
heqa ma !
Ma desta gureti
bêperse ma!
Êve dae nêvıneti,
dest kerdo vê gula ma
Çım verdovê loqme
non u piazê ma a
talan kerdo welatê ma
bime têser u têbın ra!
Niade!
Zaf nê; hona vızêr bi
gureti serbestie
Kuba, Vietnam !
mestê
bêro
Flistin !
Mevınde bugurie
Têqêwete kuye
Vengê xora berz kê
Rasanio to destte
Desmala Sure
Duri nia vinitêna
Sosialista Kırmancie !

*

HÊRSE TEM'İ..!

Ez gurin vêsan manon
O ronıştêo mırd weno
karê xo ki mıre cırme sêri
Von kê
Na mare neqia !
Vanê:
Hêni mavaze
to Heqii re asia!
Nêro çaê ?
Ağao rê milkê malê na dina
cırê deyraê cari, hem a dina.
hem ki ê na dina
Nêçaro re zulmê na dina
cenette ki zê hêri
mêlebiyaêna, vınetêna a dina
Zalımo re comerdo ramanio
Mare moro bêafsuno bêdermano !
Mıra duri bo cennetê ferıştae to,
rêw biê eskêra puştina to!
Nıka çino kê, ez sevkeri!
êke bızêri dêwn ra keri
biyo goni koto
qıdıxê feqır-fiqari
nalêti sêro çıme tuyê kori !

Turabi Ovacıklı

***

Roca serde de
Vırana yarede rakewtene
Lewo sur ra paçkerdene
Çıxake şirina
Serê na dina de
Zonê xode qesikerdene
Zonê xode mucılbiyene
Hondayê weşa

X. Çelker

www.arsivakurdi.org

Sanıka Guplerie u Mırce Memedi

-II-

(Vırenia ho, more 11/1ine´dera)

Na miande laze padisay seveta lazekira sono o heni, hama lazeki hurendiede nêveneno. Kuno weswese. Heroz sono uza ke lazek çino. Seveta lazekira beno wayire derdune gıranu. Raa peyniede laze padisay niadano ke lazek hao heni serrowo. Sono lewe, vano: »Sance de mı, hao heştera jedero, ez yênu ita, tı ita nia, tı koti bia?« Lazek era ho nênano, vano: »Ez koura feteliu«. Tene juvinde qeseykenê. Waxto ke tari kuno, nê juvinra cêrabenê, her ju sono cae ho. Laze padisay ke yêno sarayia ho, çeverde kuno zere ke a maa domanu pee howt çeverude jivena, vana: »Wıiıyyy! Boa domanune mı yêna, boa gulperia mı ve boa mırce memede mı yêna.« Hurdi way unca vozenê sone lewe mae, unca tükenê ro dae ser, vanê: »No îıko, laze padisay ke yêno çe, tı vana bao domanune mı yêna?« Sonê lewe laze padisay, vanê: »Nae itara veze, berze cae do bin«. Laze padisay gos panêkuno. Laze padasay ke gos panêkuno, nê hurdi way vozenê, sonê lewe leli, vanê: »Lele !« Vano: »Îıwo?«. Vanê: »Hal u mezal nia, tı nê domanure kare bıkere! Zana tı zana!« Lele ki unca sono lewe pire, cıra vano: »Pire! Endi yêto besa! Tı mı her rey qankena, mıre jürukena. Nafa pale nanu to serro, to qılasnenu ra, kenu parîey u purîey, erzenu vere kutıku. Tı mexsu belay niana ra no lazeki sarede. Laze padisay uncia sunde amo, uncia mae jiva, uncia vana boa domanune mı yêna. Pire vana: »Lele! Haq bo, nune to bo, awa to bo ke hata nıka mı kam ke rusna ve uzau, şio, peyser niamo. Neîe teni mı rusnê, niamê. Lazeko, gere ke haqe horo raşt sono, coku peyser yêno. Ez sekerine«. Lele vano: »Nêêê ! Na rae bırusne cae ke lazek peyser nêro. Zovi tı zana îı yêno sare tode!« Pire tersena.

Sodır ke laze padisay kuno ra rae, pire ki ero cı pina, dımera sona. Laze padisay uncia sono o heni, uncia raşte lazeki beno, uncia uza nisenê ro, uncia pia qeseykenê. Na pire unca vêrena tıra, sona lewe çeneke. »Aaa! « vana »çena mı, niade! Mı ke tora vatêne, to inamnêkerdêne. Niade!«, vana; »tore qevde guli ardê, niade îıqa dotta sewldanê zere, salıl-bılbıl pafetelino, waneno. Tı hore verva cı nisena ro, hore gosdana, hore xecelina. Niade tı îıqas bia rınde. Çena mı, ez tore qesena vanu. Nafa ki vaze ez teynaru bıra! Sona çena cınde-cındperiu ana bia, niana ki waêni-bıraênia mın u to tove bo, ez ho dardekenu Gere ke tı şere, çena cınde-cınperiu biare, hore cenie kere, îıqas beno rınd. Eke tı a arde, ma nia pia niseme ro, qeseykeme, ezi ki teyna nêmanenu.« Çeneke vana: »Pire ! Ez cae seveve bırae ho bi, ju bırae mıno, ez îae bırae ho bırusni ve caune henenu, sono peysernino«. Pire vana: »Bome ! Tı boma. O ke şio, na qevde guli ardê, çena cınde-cındperie îıtur niaro?«.Pire peyniede çeneke qankena, peyser cêrena ra, yêna.

Maneno sunde. Sunde ke bırae ho yêno ve çe. Çeneke uncia uncina ra bıray, vana »Bıra !« Vano: »Îıwo?« Vana: »Sona, çena cınde-cındperiu ana-bia, niana, ez ho dardekenu. Ae bije bia itka, tey bıjewejie. Mıre ki bena hevale, pia xecelime, hedıre mı yêno.« Vano: »Wae! Lemı, meke, kam ke şio ve ê cau, peyser niamo. Tı bena seveve mı. Wae lınge kuna hardi, vana: »Nêêê !« zovi nêvana, bena ra goni, soyina ra bıray. Bıra tey îare nêvêneno. Teselia ho kuno. Sodır ke bi, lazek

www.arsivakurdi.org

urzeno ra, beno raşt. Dı´hire gamê ho raver sonê, peyser cêreno ra, yêno, vano: »Wae !« Vana; »Ĉıwo?« Lazek nişţane ho beĉıka hora vezeno, keno beĉıka waa hora, vano: »Howt seri ke to mordi, howt seri ke qediay, na nişţane mı ke beĉıka tode bi gonın, hona mı perske.« Nae ke vano, lazek kuno ra rae, sono.

Lazek sono, uncia raera raşte e khalıkeki beno. Vano: »Kalıkeko! ma ve xêr di !« Vano; »Xêr mendi be, mırce memede mı. Tı kata sona?« Lazek vano:»Vatena waa hora ez sonu ke çena cınde-cındperu biari, tey bızewejine.« Kalıkek vano; »Mırce memede mı, mı tora nêvato raa waa ho mekuye, perse waa ho meke, mee itau. Kam ke şio ve ê cau, peyserniamo. Tı nafa ke şere, endi nina.« Lazek vêreno tıra ke raşt bo, uncia zere no khalıkeki pêvêseno, lazek temeykeno, vano; »De, so, so! Tı ke şia, dı ray estê, fılan raero meso, fılan raero so. Tı ke a raero şia, yajiede vejina. A yajiede bone vıraştia. Tı ke şia nejdie e boni, nat u dote rae tora mılaketi vejinê, pêro jivenê, her ju hete ho ser vengga to dano ke tore mane biaro. Yamu, yamu! Tı ho saskere. Gos ro dine mene! Tı hore raşt ho ro e boni bije, so. Tı ke şia reşta çevere e boni, uza nêrdivani estê. New nêrdivanê huyê. Tı ke vejia nêrdivane newine ser, vênena ke çeneke da azewe bertengde roniştia. A şene ho kena ra, nêbo tı ho saskere, ho werte şeniro de! Tı ke ho da ve werte şene daero, a tı kena kemer, lınge dana toro, tı cêrkena, yêna a yajiede vındena. Zafeteni şiê, niamê. Tı ravêre, so meydane zeri, so woda dae. Cıte qutiê ho estê, penĉere a wodade ronaeê, sıre dae yê qutiu´dero. So ine bije ho dest, vaze ke çena cınde-cındperu dana mı, bıde, nêdana sıre to vısnenu ra, to kenu can u cenemie !« A lerznena. Meterse! Eke ĉı ĉesit kena, sekena, çena cınde-cınperu ana, dana to, tı cêna yêna.

Lazek saneno cı, sono. A yajiede vejino, qaytbeno ke bone tedero. Sono nejdie boni, nat u dotra mıleketi vejinê, jivenê, nalenê, her ju vano: »Bê, mı het!« Lazek gos panêkuno, sono reseno e çevere boni, çeveride kuno zere ke nêrdivano. Payna nêrdivani dano, hem nêrdivan ro vejino ro ser, hemi ki nêrdivanu moreno, kuno nêrdivane newine, niadano ke çeneke da azewe bertengde roniştia Çeneke şene ho kena ra, cıcıkê huyê gılor u sipi je roji biliskinê. Eke cıcıki aşinê, aqıl sare lazekira sono, lazek ho saskeno, ho dano ve werte şeniro. Çeneke lazek kena kemer, lınge dana pıro, cêrbeno, sono yajiede vındeno.

Howt seri ke benê tamam, na wae beĉıka hode niadana ke nişţane beĉıkede bio gonın, vana: »Bırae mı mıra va ke, nişţane ke howt serira tepia beĉıka tode bie gonın, mı pers ke. Hala mekere, ez ree şeri bırae ho perskerine, nişţane nao beĉıka mıde bio gonın«. Urzena ra, bena tever, sona. Raera a ki raşte e khalıkeki bena, vana: »Kalıkeko! ma ve xêr di !« Vano: » »Xêêêrrr ve sılamet, gulperia mı, tı bia seveve bırae ho, bırae to şi, niame. Tı nıka kata sona?« Wae ki vana: »Kalıkeko! Raa ke bırae mı, paşio, ez a raero sonu, bırae ho perskenu.« Kalıkek çenekere vano ke tı ke şia, dı ray estê. A raero meso. Na raero so. Bırae to na raera şio. Yajiede bone vıraştia. Tı ke şia nejdie e boni nahet u dohetde mılaketi veng fine ra ho. Tı ho sasameke! Tı ke şia vere çevere boni, nêrdivane vênena, ho serro heşt nêrdivanu bıpême. Nêrdivane newinede çeneke da azewe bertengde roniştia. A şene ho kena ra. Tı nêbo ho sasbıkere, ho, ero werte şeni de! Tı vaze ke wolgana wolganu, jua yêto ezune, jua yêmı ki tıya. Ravêre, so meydane woda dae. Ĉıte quti penĉerede ronaeê, sıre dae tedero, bije, deste ho ke, vaze: »Bırae mı urznena raurzne, ranêurznena, sıre to vısnenu ra, to kenu can u cenemie.« Peyniede a ĉare nêvenena, vatena to kena, mırode to ana hurendi.

Na ke sona, a yajiede vejina, niadana ke yajiede bone vıraştio, nat dote raede, têde cınde-cındperiê, veng finê tê, ju vano; »na hete ma ser bê!« uyobin vano; »hete ma ser bê.!« Axıri çeneke ho sasnêkena, sona. Sona,

www.arsivakurdi.org

resena çevere e boni, çeverde kuna zere. Niadana ke cao heneno ke mordem ho saskeno. Na nêrdivanu, morena. Nerdivane newinede raşte a çeneka azewe bena. A ke şene ho kena ra, na vana: »Wolgana wolganu ! Jua yêto ezune, jua yêmı tıya.« Vêrena ra, sona meydane woda, penĉerera ĉite qutiu cêna, vana: »Emser howt serio, to bırae mı sekerdo, bia! Niana sıre to vısnenu ra, to kenu can u cenemie !« A lerznena, peyniede vana: »Meke, meke! Çena mı, to cao tenge ez guretu, mırode to ĉı ke esto vaze, ez bıkerine, biarine hurendi, te ke tı pesgare mı mebe.« Wae vana: »Emser hao howt serio, bırae mı amo itka, bırae mı kotiro, mıre bia itka.« A vana: »Tı sıre mı uza rone, hona ez bırae to tore anu.« Wae vana:» Nêêê ! Gereke tı nıka şere, biare!« A ke nêrdivanro bena war, çeneke dımma yêna, bertengde niadana ke a şie, uşire gurete deste ho, vere kemerede vınete, uşirera da ve kemerro, kemer lewia, kewt ve thone mordemi. Mordem uşt ra ke bırae huyo. Lazek urzeno ra ho ser, vano: »Uuufff ! Ĉıka hewne do wesede biune, no kami ez urznu ra?« Wae vana:»Wıuyyy ! Bıra, haq adıre tore, sebi tı hata nıka hewnde bia? Emser hao howt serio a tı kerda kemer. Ĉae tı vana ke ez hewnra urznu ra? Bırae ho urznena ra, vana: »Mırode mıno bin ki çena cınde-cındperiu mıre bia, osbor ke, era vırenia mı fiye. Eke mırode mı niana hurendi, hurdi sırune to vısnenu ra.« A vana ke ez zanenu khalıkeki tı rusna ita, ke tı mı can u cenemie kere ! Hama sona çena cınde-cındperiu ki ana, dana cı, tore-dia, hewl ve xıravra osbor kena, fine ra vırenia çeneke. Vana: »A ha, na ki veyvıka to, bije so.« Pêroyine, wae, bıray ve veyvıke ra pia fina ra rae. Nê teknenê, yênê. Raera unca raşte e khalıkeki benê. Sılam danê ro zuvini, sılame zuvini cênê ra. Kalıkek vano: »Laze mı, mı tora nêva, a to kena kemer, to ĉae ho saskerd.« Lazek vano: »Kalıkeko ! Ez sekeri, aqıl mı sarera vejia, mı ho da ve werte şeniro.«

Nê pêro pia sonê ve çe ho. Maneno sodır. Lazek sodır urzeno ra, wa u veyva hora vano ke werdi qedio, thoa nêmendo, ma vêsanime, ez hore sonu ve sayd dımme, ve zarancu ho xelesneme, zovi ĉı esto burime? Lazek sono sayd dımme. Sono, hore dı zarancu kiseno, cêno, yêno, uncia o heni serro niseno ro, hore sono hewnna. Lazek şero hewnde vındero, ma bêrime laze padisay.

Na miande no laze padisyay howt seri gıle koura lazeki dımma fetelino, lazeki caede nêveneno. Seveta dey beno bom, eke nêsono sarayia ho, koura fetelino. Uncia o padisa fetelino, ĉerexino, yêno ve e heni het. Qaytbeno ke lazek hao heni serro rakewtio. Ĉıtur ke ĉımê ho gıneno ro cı, padisa sono ho dano lazeki serro, lazek eşino ho. Nisenê ro, qeseykenê. Laze padisay vano; »Emser howt serio ke ez gıle nê koura feteliu, seveta tora ez biune bom.« Vano; »Ma sekeri? Şiu cao heneni, cıra besenêkerd racerine«. Qeseykenê ke unca laze padisay sono sarayia ho. Lazeki ki sono çe ho. Uncia mae jivena, vana; »Uuuyyy boa domanune ame.« Uncia hurdi way têverra vozenê, sonê pee howt çeveru lewe mae, tüe cı kenê, vanê; »A na dela qefĉile ĉıka ke na nêvındena! Boyna vana, boa domanune mı yêna.« Mae endi zaf bia perisane, bia kome astey, kermi kewte cı, endi heleşia ro, senık mendo ke bımıro husk u wele bo. Nê hurdi way uncia vozenê, sonê lewe leli, hal, u mezal cıre qeseykenê. Lele uncia sona lewe pire, beno ra gırane dae, dano are, vano: »Pire ! Howt serio laze padisay sono koura fetelino, lazek nêdio. Kam ĉı zano koti bio. Ewro ki peyser amo sarayie, mae isonde zırĉe va ke boa domanune mı yêna. To no lazek sekerd? Tı mı xapnena, ĉıko? Tı sekena nafao, senêkena nafao, endi yêto peynio. Eke tı na rey ki rae nêvênena, ez to samasunera giredanu, to kenu parĉey u purĉey, hen ke tıke tüyo gırs gos maneno.« Pire sundwena, vana: »Lele ! Hen meke, haq bo, nune to bo, awa to bo, mı lazek rusna ve cao henen ke kes hata nıka peyser niamo, hama o, xeleşio, amo. Ez

www.arsivakurdi.org

sekeri. Deme ke haqe hode rındo.« Pire sona dohet, yêna nahet, ĝalkena, lelira vana: »Sıma sekere, senêkere, laze padisay şero o lazeki sılayia sarayia ho kero, hore meyman kero. Sıma ki sunde nun pozenê, werdi kenê hazır. Hama hete lazeki aĝura decere. Ey ke nun werd mıreno. Eke bımıro henio, eke nêmıro henio. Na aylım ke lazek xeleşia, eke bırusne koti o uncia peyser yêno. Eke bımıro belkia hen mıreno, zovina nêmıreno.« Lele sono hurdi waura hal u mezal qeseykeno. Yê vanê: »Heya, ma werdi pozeme. hete lazeki ki aĝura cême de.« Lele dımera sono lewe laze padısay, deyra vano: »Tı ke nıka şia, raşte e lazeki bia, eyre reo sılayie ke teybia ita, meymane ma bo. Tore-dia ma nio, gune ke mordem doste ho çe hode meyman kero. Hen teyna teverra qeseykerdene nêbena.« Laze padisay perse leli keno. Sodırra urzeno ra, sono, lazeki heni serro raşte cı yêno. Unca zuvinde qeseykenê. Waxto ke zuvinra cêrabê, laze padisay lazekire sılayie keno, vano: »Meşte sonra bê.« Lazek vano. »Heya, ez meşte yênu.« Peyser cêreno ra, yêno çe ho. Veyvıka hore vano ha-mezal nia, meşte ma hiremena pia şerime meymanêni. Veyvıke vana ke nê tı teyna so.

Na sanıka ke mı sımare hata ita qeseykerd, deste veyvıkede, deste ,çena cınde-cındperude ezverdera. Veyvıke pêro çıke amê sare dine zana, sanıke dae destde ezverdera. Roza bine lazek kuno ra rae ke şero ve sarayia laze padisay meymanênire. Veyvıka ho kune ra dıme, vana ke sance de mı, vano: »Çıwo ?« Vana: »Bê, ronise, tora qese vanu.« Nisenê ro, veyvıke vana: »Sance de mı, Na nıştane mı bije becıka hora ke! Na leyra pısınge ki ceve ho ke! Tı ke şia uza, sunde nun u werdi anê, kenê hazır, sıfre nanê ro. Hete to aĝura cenê de. Tı mewe. Tı rusna koti hata nıka thoa ve to nêbio. Nafa ki nun aĝura cenê de, ke to ve aĝi bıkise. Raver tı lokme pedeke, berze vere na leyra pısınge. Leyra pısınge ke lokme werde, raverde, va şero. Dımma niade, şie, çerxda, gıne warro, merde, tı na nıştane mı era werte werdi fiye, têvde, ora dıme ke tı pırocıne, nuneka ho bure, tore thoa nêbeno, meterse. Sıma sodır ke uşti ra, laze padisay tora vano: »Sance de mı, meso ê kou. Tı ê koura sekena, uzaude teyr »ku!« nêkeno. Gonia mı tore girina, bê lewe mıde vınde, bê naza, hete suka ho danu to, lewe mıde vınde. O tore savano, vazo, tı coru pêqayıl mebe. Na çığıne teybije, vaze ke a cenika ke pee howt çeverude merda, nıka bia kome astê u wele. Astune u wela dae na çığıne kere, biare, mı de, zovi ez thoa nêwazenu. Nae serro laze padisay tora vano ke hêfe to bo, tı ae wazena, a sade bia kerm u çeze, cıra kerm u çez voreno, boe cıra yêna, qey tı ae bena, sekena? Tı vaze ke biare bıdere mı. Eke da to, tı a çığıne bije biya naza.« Lazek vano: »Heya, ez perse to kenu.«

Lazek tekneno, sono sarayia laze padisay. Ĉae ke laze padisayo, mordemi benê top. Sunde ke bi, cıre nun-werdi kenê hazır, sıfre nane ro, hete lazeki aĝura cenê de. Waxto ke sıfre nanê ro, hurdi way yênê, dızdeni niadanê, hala lazek çıtur aĝibeno, mıreno. Lazek raver leyra pısınge ceve hora vezeno, lokme nun keno werte werdi ra, vezeno, dano leyra pısınge. Pısiinge wena. No pısınge verdano ra. Qaytbeno ke pısınge şie, çerxda, gına warro, hurendia hode nêlewie, merde. Nae serro lazek nıştane becıka hora vezeno, fino werte werdi ra, têvdano. Gepie nano ro cı, nune ho weno. Hurdi way vanê ke niade pire vatêne, ma inamnêkerdêne. Niade ma nuni auĝira guret de, niade thoa pênêbeno. Endi thoa hukum de ney nêbeno, ney nêkiseno.« Maneno sodırra. Sodır urzenê ra, ara ho kenê. No laze padisay cıre vano ke; »Hêfe mı ve to. Tı sona ê koura sekena? Ê koura qe teyr »ku!« nêkeno. Lete de suka mı va yêto bo, lewe mıde vınde. Lazek vano: »Nêêê ! Ez ita nêmanenu, hama tora çie wazenu.« Laze padisay, vano: »Çı wazena, bıwaze, ez danu to, te ke tı bıwaze.« Lazek vano: ;»A çı cênika, to berda, eşta pee howt çeveru, uza gireda, nıka merda.« Çığıne dano cı, vano; »Bere, astune u

wela dae pêro arekere, top kere, na çığıne kere, biare, mıde, o mıre beso, ez rajiu.« O vano ke hen mevaze, a bia komê astı, sade cıra kerm-çez yêno war, boe ki kota cı, tı ae kata bena, sekena?« Vano; »Nêêê! bıde mı ez ae benu.« Teselia laze padisay kuna, çare tey nêveneno, emır dano hısmekarune ho, vano: »Şere topkere, her çie dae na çığıne kere biare.« Yê sonê astune dae u wela dae ve kerm u çeze hora pia danê are, kenê çığıne, anê, teslime lazeki kenê. Lazek çığıne cêno, xatır wazeno, beno raşt, tekneno, yêno lewe veyvıka ho.

A veyvıka lazeki, çena cınde-cındperu çığıne cêna, kata bena, sekena, çıtur kena, mae kena wese, kena veyvıka howt serêne. Lazek niadano hawa veyvıka howt serêne çeverde kewte zere, qate kınci ki dê pıra, tı qemisnêbena ke teyniade. No lazek hohode beno, vengnêkeno. Lazek ke roza bine sono saydi. Veyvıke cıre vana: »Sancede mı!« Vano;» Çıko?« Vana; »Padisay tı sılayie kerda berda. Nafa ki dore yêtüyo, gere ke tı eyre sılayie kere. Cıre sılayie ke bia. Vaze ke lele ho ve hurdi ceniune hora ki teybia«. Lazek sono sayd. Uncia raşte laze padisay yêno, eyre sılayie krno. O ki, sabeno, vano; »Heya ma meşte pêro pia yeme.«

Meşte ke beno, nê qaytbenê ke laze padisay hao diarde vejia yêno. Na veyvıke vıstura ho cêna, makati serro nisnena ro, cıra vana: »Visturi! tı ita makati serro ronise, laze padisay ke ame zere, tı rameurze, hurendia hode roniştae vınde. Ma urzeme ra, tı rameurze.« Lazek ve çena cınde-cındperiura pia verva laze padisay sonê. Resenê cı ke laze padisay ve eskerune ho u hısmekarune hora pêro pia osborê, lele ho ve hurdi ceniune hora ki teyrê. Lazek ve çena cınde-cındperu ninu cênê, anê ve çe ho. Laze padisay ke çeverde yêno zere, niadano ke hire ceniê, wae ve veyvıke urzenê ra, a binewa ke sere makatide roniştia, nêuşte ra. Veyvıke da howt serêna, hen rındeka ke nêşkina teyniade. Laze padisay kuno ra ho ver. No hoveho vano: »Na hermete, ezi ki padisau, hukumdare na welatiu. Na hermete hermetênia hora, çıtur vere çımune esker ve hısmekarune mıde mı verra ranêurzo!« Dezeno, ho qarcêno. Vano: »Ala mekere, mana ney çıka?« Hama vengnêkeno. Çena cınde-cınperu yêna, zere gırmıka hora çie vezena, ke katkerdia, fina ra, ke beria, laze padisay ve eskere ho, hısmekarê ho, hurdi ceniê ho ve lele ho pêro pia, serro ca cênê, nisene ro, hona lete jedira zaf tholmanena. Sunde ke bi, na çena cınde-cındperu sıfre nana ro, tasu kena hazır. Laze padisay niadano ke veyvıke hawa thole haqi destdero, e hole haqira çesıt çesıt nun u werdi vezena, pêro potio, amadeo, kena tasu, sıfre serro nana ro. No vengnêkeno. Nê nun u werdiê ho wenê, jede werdi vêşmaneno. Laze padisay ho hode ĝalkeno. Lazek vano: »Padisae mı, tı çae hunde ĝalkena, çı derde to esto?« Laze padisay vano: »Ule, jede heser sana mı, kes thoa sanıke nêzano, mıre qeseybıkero, tene zere mı hira bo.« Veyvıke lewe hode kuna lazekiro vana; »So vaze, padisae mı, veyvıka mı sanıke zana, hama vana ke ju çever kılıtkere, kılıt biare mı de, ju ki ez sanıke pee perda de vanu.« Lazek laze padisayra vano. Laze padisay vatena veyvıke keno. Çever kılıtkenê, kılıt anê, danê, veyvıke. Veyvıke sona pee perdade, nisena ro, na sanıka ke mı sımare qeseykerde, hata itka arde, a sanıke cêro cıre qeseykena. Na sanıke cêro qeseykena. No lele ve nê hurdi ceni çıtur ke sanıke esnenê, hurendia hode erjine we, nisenê ro: Lele vano: »Zere mı kuno were, çever rakerê, ez şeri tever.« Waa jue vana: »Cie mı ame, ez sonu tever, çever rakere.« Abine vana: »Mija mı ame, çever rakere, ez sonu tever.« Veyvıke gos ro cı nênana, sanıke cêro qeseykena, ana cor. Eke yêna cor, urzena ra, sona deste vıstewre ho, lewnana pa, vana: »No laze tüyo, na çena tüya, ezi ki veyva tüyu, na ki hermeta tüya, cênia tüya. Padisa eve gırmıkura dano sare horo, vano: »Lemı, cı

www.arsivakurdi.org

gunawa mı kerda !«

Sodır ke bi, laze padisay pêroyine keno asbor, cêno, ano ve sarayia ho. No ano lele ve hurdi wau dıme samasunera giredano, keno parcey u purcey. Howt sewu, howt rozu veyve ho u laze ho newede cêno de, veyve keno. Nê sonê resenê mırade ho, ezi ki mendu sımare.

Qeseykerdohe: Kokıme da demenıze
14e Hazirana 1988ine
Nuştoh: **Piruşene Tikmi**

Gegane dekeriun
Hey wax hey ke qalu qırê ma hona nibıriyo
Sarê mı ğulğulino
Zerê mı beno pır
Girino gıneno ve verê gula mı
Gegane ho ken hazır ke qesei vazi
Fekê mı beno kilıt
Gegane nisen ro ke bınusni
Hên zonen ke destê mı benê puçi
Nu çiyê de henêno ke
Newe nusnais, neve qesei ene ra zun
Ez ke nişkine, gunê rozê
Laz u çêna mı biaro zun.

*

Al feqir
Al neçaro
Al bikes
Ge vêsa-têsa
Ge vıran u zuto
Kar u gure ki barê ser
Al hên bio, hên bio ke
Nêzanu soro çêverê kamî
Per u perisan, dest vera
Vıleşino ru
Pesev-peroz ax u zaro
Kesrete kesrete sero endi bio pır

Nat ra qese mevaze, dot ra hêştir pışqinê
Gunao pieskarê Al mevê
Al rê gulvangu bikêrê
Cırê vazê alaqutare
Cirano xêr, olvozo xêr têy vejio, cırê bıbo sıtare
Dıroj dinalığa Xızır têy olvoz vo
Ri de buhuyo her bavet ra astare.

*

Roj verd ra seri şi
Domano vijere hortê ewroi
Oncia domanonia hu fetelino
Gege sare nano re ortê destu
Xelê dür sono, kesretu onceno
Saeke gemê de ısızde ro
Meste ser jêde nivano
Olvozê hu enê ra vir
Hem, Wus, Hes,Al...
Ro enore cı, savrê ho beno hira
Paşinge, Cağeke, Newkemer, Ponckemer, Arafkel
Wodardaiş...
Çı koi ke estê anora hu vir
Pıskie gınenaro cı hurdi hurdi huyino
Çond rey peseve eve olvazu
Bostonu, baxçu ra dızdin kerd vi
Rei ap Qemeri verdayve cı
Tersu ra dı roz çê niamevi
Çıxake dina ra bêxever vo ki
Oncia ê rozu ra tom guret vi
Qe ni helm vi
wais ji waiş
Berviş ji berviş
Bara ser ki hên kay-may
Ma nıka
Mırê hên êno ke no bar xorti rê gırano!
Xort ki na famkerda ke
Sare dardo we
Eve hêrs kuo de niadano.

Metin Ataç

www.arsivakurdi.org

JÜ LAUKE RA

Na lauka ke cêr ama nustene "Türk Folklor araştırmaları Dersgisi" payiza pêene 1961 more 148 ra ama guretene. Gündüz Artani na Qers de dewa Dedeşêna Gole de (Kars'ın Göle ilçesinin Dedeşen köyü) Balabey Karakoç ra heşna u ebe Tırki nusna. Hama çı fayde ke ebe Tırki heqa lauke nêdiya cı. Çıke ita de namanê qomê mara jü (Kırmanc) ğelet amore famkerdene. Pêro rınd zanê ke Dêsımıja, hela hela Tertelê "Otuzsekiz" ra raver qe xora "Kürt" nêvato. Vatena dine Kırmanc u Kirmanciya.

Lauke tertelê "Otuzsekiz" i ser ama vatene. Seke na lauke de ki aseno, qomê ma qe waxtê welatê xode rehet nêverdio. Ya amê kiştene, ya ki her het ser diyê be koç kerdene. Coka qomê ma her ca de biyena xo, derd u janê xo, comerdia xuyo namerdiya dısmeni daim lauka de arda re zon. Roca en tenge de bile verba xaina u nıheqiye, verba top u tıfanga ebe lauka ceng (lej) do. Laukê ma cıxake laukê, hondayê ki demê (tarıxê) mayê.

Mehmet Çavuş ile Kürt Oğlu Türküsü

Mehmet Çavuş der ki: Yatarım taşa,
Takımla getirdim jandarma, paşa;
Attığım kurşunlar hiç gitmez boşa,
Gelin teslim olun kürt oğlu kürtler.

Kürt Oğlu da der ki: Dağda yatarım,
Pirenin gözüne kurşun atarım,
Yüzbin ordun olsa yalnız çatarım,
Yakarım canını geç Mehmet Çavuş.

Mehmet Çavuş der ki: İzi tutarım,
Kolunuza dar kelepçe atarım,
Pişmiş aşınıza zehir katarım,
Gelin teslim olun kürt oğlu kürtler.

Kürt Oğlu da der ki: Yanlıştır işin,
Peşime düşmüşsun yaz ile kışın,
Üçüncü düğmeden sana bir kurşun,
Aldın mı payını yat Mehmet Çavuş.

Mehmet Çavuş der ki: Kolum tutmuyor,
Kapandı tüfeğim mermi atmıyor,
Vatanım uğrunda güce gitmiyor,
Kaderim böyleymiş ben yatıyorum.

Kürt Oğlu da der ki: çekilsin perde,
Canım kurban olsun mert oğlu merde,
Maden kazan gibi yatarsın yerde,
Aldın mı payını yat Mehmet Çavuş.

Nerden buldum ben bu Dersim düzünü?
Dinleseydim nazlı yarin sözünü,
Görmeseydim zalim kürdün yüzünü,
Kaderim böyleymiş ben yatıyorum.

Lauka Memed Çauşi u Lacê Kırmanci

Memed Çauş vano: Xo erzen pê kaşa,
Ebe rêz ardo mı cenderme, paşa,
Qerqesune ke berzi qe nêşona heçe, haşa,
Bêrê teslim bê Kırmancê lacê Kırmanca.

Lacê Kırmanc ki vano: Kode kuna ra, meke,
Qerqesune erzen be çımanê keke,
Hezar ke eskerê to bıbo, ceng dan teke, teke
Adır verdan be to, raa xora şo Memed Çauş.

Memed Çauş vano: Kunare rêça to dıma, ena,
Hermanê şıma tadana, kelepçe kena,
Werdê şımao pote ağu de verdana,
Bêrê teslim be Kırmancê lacê Kırmanca.

Lacê Kırmanc ki vano: gurê to gurê de ğelet,
Kewta re mı dıma amnan u zımıstan bê mınet,
Ha torê qeydê hireyine ra jü qerqesune meret,
Gurete to bara xo, de bımane harde Memed Çauş

Memed Çauş vano: Hermê mı pênêcêno,
Bio qapan tıfangê mı qerqesune nêerzeno,
Serva welatio mırê çetın nêno,
Qederê mı nia bio, ez se bıkêrine.

Lacê Kırmanc ki vano: wedario perda,
Canê mı qurban bo serva camerda,
Gına waro, hard de ze leo paxır menda,
Gurete to bara xo, de bımane harde Memed Çauş

Koti ra ama kewta na duzê Dêsımi?
Xwezka gos re vatena yara sosıne dêne,
Rüyê nê zalım Kırmanci nêdiyêne,
Qederê mı nia bio, ez se bıkêrine.

Tırki ra çarnekar: **X. Çelker**

www.arsivalturdi.org

Qamçurê Sirkey

(Vatene, kıtavê "tarıxa Laz" u ra ama guretene)
Tırki ra zonê ma carnaene: **K. Salvar**

Ostomol de, Qonaxê pasai de rozê kupê sirkeu demdinê. Sirkey pero şikinê telef benê. Pasa ora dıme fetva vezeno:
- Mıletrê qamcurê sirkeu vezê ke ma zerarê sirkeu vejime!
Mıletê Çhala ke na qesa hesneno, zof tey gıneno pıro. Zu Laz urzeno ra sono Ostomol. Çeverê qonaxê pasai de kuno zere, cısnê kutku ra ju keno cımê hu rameno ve ser. Koliyoke dest de, eve dey nezelino kutik. Kutık qareno venge hu pee koude sono. Pasa venge kutik hesneno. Vejino zazik serke cı bivino, eke mordeme terık desttero boyna dano kutikro.
Pasa Lazj'ra heredino:
- Bra tu yi kutike feqir'ra cı vazena?
Laz ki cav dano:
- Çhala'de hesu baxe-bostane ma kerde xanu xıravey, welweley vete, nuki (kutık) amo ta poşt ser meredinora.
Pasa hers beno qarino, venge hu keno berz:
- Ero zındık, Çhala'de hesu baxe bostane tu kerde xıravey zerer dove tu, ma suce kutike na Ostomoli cıko?
Laz cav'ede henen danoke pasa sas beno. Laz vano:
- Pekala Ostomol'de qonaxe tode kupi demday dia, tu mılete Çhala'ra qamcur cena, ma suce nayine cıko?
Pasa endi bısenikeno cave dey bıdo, peniyede vano:
- Kutkune mı ret verde, va qamcurki yi sımavo!
Endi qese uza qedino.
Nıka ma, kupe Tırk'u demnide, haka Qurr'u qe newerda, pekala na baxe-bostane ma ca werte'de telef bene?

***

Qomê dina, dero ciran bızano ke
Dêsım rê kamke yaro
Caê ê sarê ma sero
Ne bijeerê kenayiye
Ne ki marê biarê çineviayiye
Tım mara bext waştio
Dêsım warê keşi nio
Dêsım hardê Kırmancio
serva hardê ho can dame
Haqa ciranie made nina werdie
Kesrê ne keme tomete ne ki keme bêbextie
Olvozunê horê canime
Dısmenurê Pir Sultan, Seid Rıza u Alişer'ime
Marê dısmenen nibena
Bızonio ke dısmenen az be az sona
Dostena ma jê hewnê şewe rındek
jê tijia amnon germına.

Gavanê Dêsımi

Gulvange

Zu mordemek cinia de vêae cêno, wazeno ke newe more bıbırno. Nia dano, kam more bırneno, nêbırneno, bavaê vano ero bêre ez bırnon. Sonê lewê bavai, bava gulvange dano cı:
Heliyê serê kemeri
Xonê serê sımeri
Dela verê çêveri
Lau lazê her olu heri
Cinia vêae çıtur kuna
nikayê İmam Caferi
Lau nove çêna lazê sari
Sare nata, qıne bota
Pey ra veta, hüüü.....
Mordemek vano; bava na senê gulvanga, no senê moro tı bırnena? Bava vano; sipik cenika henêne rê gulvanga nianêne jêdera bile.

Ro Dersim

www.arsivakurdi.org

Lauka Hesen Efendi* (Hewa Turısmege)

Vano; bıra isê xo bivene
Ezo to kerdime refiqê zubini
Dinade hefe Hesen Efendi
Xıremalê çêrena Seydaliye Dıli.
Vano; Hesen efendi rê vaze
Ezo to kerdime refiqe zubini
Ax de bıra heq bıvesno
Çê i Mıstafa Kamıli
Vejiyo têhet nêvejiyo têhet
Koto qestê mordemê pili

Andera Turısmege vera
Lemı bıra dı gabano
Vano dayê ala teverra niade
Ala no çı mızo çı dumano
Vano bıko cenercaye çemiyo
Corde cendeg u lesu ano
Vano teseliya mı kota
Ez vanu nafa marê fermano.

Ax de lemı rozê roze
Xıremalê roza zımıstane,
Vırare fişta vıle piye xora berbena
Çêna Hesen efendi Xeyzane.
Vana bakılêm na zalım marê veta
Ax lemın zuquma fermane,
Vana zalım çımê mı nêvenê
Piye mıra vaze tecê mırane.

Wayde lemı biye biye
Hesen efendıye mı biye,
Hesen efendi vano Hese Mışt`ra vazê
Ebraqa mın u to piya çut vejiye,
Vano; isê xo bıvene
Zalım ma beno surguniye.
Vano; yeminê to surguniye niya
Some vılê Balısera vesaiye ciraniye.

**Hesen Efendi be Hesê Mışti ra Kuresonê. Serra 1938 Tursmege de Hokmatê Tırki nayno beno, hênbe domano ra vıle Balısere de qar keno.*

Arêdaoğê na pelge:
Özcan Yıldız, S. Cengiz

Lauka Sılê Suri'a

Andêre de koyi vera
Sılemanê mı sono hiri
Mae berbena dana xoro
"Ez von qol şiyo vırendıya Sılê Suri"
Vano lazê Alê Heşi ra vaze
Qewxa textê Zengeriye biyaro xo viri
Vaze taqıze azê mıra zu xeleşino
Soğurê na roze sımara keno
zê soğurê wezna hiri.

Ax de lemı bıko bıko
Ya şêrê mı Sılemano
Bıko xatırê aşıre bızane
Herkes tora tesano,

Bıko bıko İsmail ra mene
Ya cicegê camatano,
Vano lao bıra Heseni`ra mene de beze avaşano
Vano lao Usenê Laji`ra mene
Domano hona iştir riyê xo nêsano
Bıko bıko Qeremani`ra mene
Ortê sımade eqraro imano
Vano dae ez qeremani kısono
Belka na kerdene mırê bımano.

Andere na koyi vera
Sılemanê mı sono lea sulule
Mae vana qomo heqi zonenê
Duzmonê lazê mı biarê berzê vıle
Vano daê no sırê duzmo niyo
Kemanê mı bıde nanu serê dırbeta kule.

Ya de lemı biye biye
Sılemanê mı lemı biye
Vano bıko tora İngılız duri kewto
Sılemanê`m dest bere verê miye
Bıko mı torê va meso Pilvanko vesaye
Qesa aşıre torê bıye juye
Vano lazê Ale Heşi`ra vaze
Biyaro ra xo vir qewxa textê Zengeriye
Vaze dırbeta to xori biye
Mı torê tenê kerde hediye.

Lauka Usê Mozıki'a (Korta Sure)

Korta Sure verde -lemın- Usenê mı bıra şeminê mı -lemın- sono weke
Ala bêrê şêrê diarê şın u şıwanê ondêra Gereke
Ala bêrê şêrê diarê esqo çêfê ondêra Gewreke
Bıra mı torê va tufoncê Demi guco
Mia Korta Sure de vılê xode meke
Aşıra Alo aşıra de rejila
To ra têpia gıre nêdana ax de rezmê çeke.
Na Korta Sure verde -lemın- Usenê mı -lemın- seminê mı -lemı- na heniyo
Cıbê Kêji Çemo vesaê ro şiyo,
rastê meitê bıraê xo biyo
Meite bıraê xo orte qumê çemi de diyo
Aşırê dorği vazê bıraê mı çêro,
çêrê ortê aşıra Hermenio
Çewro ke bıraê mı noro aşıra Demi
Çewrê bıraê mı vişt u juyo.
Vano bıra ala serê xo wedarê,
çewrê aşıra demi vişt u juyo
Aşırê dorği vazê bıraê mı ax çêro,
çêrê ortê aşıra Hermeniyo
Uşenê mı ke merdo nêmerdo
tufoncê Alo u Demi cêbıriyo.
Ax Korta Sure verde lemın bıraê mı -lemın-
Usenê mı -ax leme- na çekemi
Bıra ma qewğa dêbe arê berde kerde verê çemi
Ala serê xo wedarê qolê Demeno
tora tepia vejino peê bonunê Hesê Gemi
Vano; mı vero sılamro Suli ağay kerê vaze "mı sero
pêrodo degme hurê nêro"
«Degme zu darê bır `ve zu dare nêbeno kemi».
Korta Sure verde leminê bıra
Aşırê dorği vazê bıraê mın çêro
Aşırê dorği vazê bıraê mı sero
Ala serê xo wedarê, kam aşıra
Demi de -lemın- dano pêro
Bıra ala serê xo wedare kam hêfunê ma bızero.

www.arsivakurdi.org

Hemed beg rozê sono sayd. Hirê-çor xızmekar ki tey benê. Hata sonde fetelinê, dewa hora xeylê kunê düri, u hetude çêê rê benê meyman. Wairê çêi jêde feqir beno. Hemed beg vano; ma vêsanime. Waira çêi til bena dıstari de cew rina ra, ana cırê nu pozena. Nuno ke poto ana pêro xonça ser nana ro, lewe de ki do, ron-toraq ana. Hemed beg yi nun wenê, kunê ra. Sodır teknenê sonê çê hu. Çê begio, sogıs beno, mıslet êno, a roze ciniya horê qalê na mesela nikeno. Roza bine qal ano ra, vano; ciniki hal mezal nia: Ma pêro pia vızêr nê perê çêê jü feqirde bime meyman, ma xelê nonê cew werd, ala biya tı ki marê tenê nunê cewi poze, niadime hela xora nunê cewi weso, ya ki vêsaniye ra marê hen ama. Cinike nonê cew pozena, ana werde nana ro. Hemed beg loqmê-dıde beno fekê ho ke buro, nun gule ra nêsono war, vano; cinik mırd halê vesan nizano, jüke amê berteng thal rast meke, eke cırê lazım vi ambare thal ke onca cıde.

Arêkere: Şengül Ataç

***

Ma Çı Adıri Di

Ma çı adıri di, çı adıri.
Adır bi verda me ver;
vêsayime, qedâyime,
Nave ma ra kişâyime,
Dave ma ro rijâyime,
Vengê ma bırna..!

Bırnayê de rewayime,
Rewayis de vejâyime
Ewro vengdame!

Ma çı adıri di, çı adıri.
Adır de domanê xo di,
Dewê ma vêsnayi,
Vêsnayê de domanê ma çikâyi,
Çikâyis de ameyime ra xo.
...
Ameyêna ma adıra,
Ma adırime vengdame!
Vengê ma ra ko vêseno
Vêsayisê koi tani dano.

Endi Besa

Bêrê ma poşti jumin dime
Dısmenê xo naskerime
Bınê destu ra vejime

Endi besa
Endi besa na koleyên
Endi besa na bındestên
Waxtê koleyên vêrdo ra
Ma herêy mendime çıra?
Faşisti şêrê wertê ma ra

Endi besa
Endi besa na koleyên
Endi besa na bındestên

Urzê xortê Kırmanciye
Dina pêro xeleşiye
Zaf xıravına bındeştiye

Endi besa
Endi besa na koleyên
Endi besa na bındestên.

Vatox: Kamıl

Dina-1

Ya de dina dina
De bıra çı zalıma na dina
Yê sari hetde gul u sosına
Ma hetde çaê adır u kıla
Bıraê mı ke şiyo nêşiyo
Sawda Bıraê mı gosê mı nina.

Ya de dina dina
Çıra xonde xayina
Xojivê yê kêşi bo
Cigera xo zere de butına
Yê mınê mı seveta Bırayê mı
Mı zere de dırvetına.
Ya de dina dina
Peroz u pesewe çerexina
Mı va feleko çêvesae
Bıraê mınê feqıri dıma çaê fetelina
Mı va feleko çêvesae
Yê mı dina de ju Bıraê mıno
Mı ra çaê cêrakena.

Ya de dina dina
Çaê xonde zalıma dina
De Bıra tı coru xorê efkar meke
To dıma zulmatiye amê ma serde
Bıra kâfiru neçe mordemi qırkerdi
Cendegi verdayi tija amnoni verde.

Ya de dina dina
Bıraê mı Bağıre verde hêgayi
Zalımu kardi arde wertê Dersımi
Axlerê Dersımi qırrkerdi qedenayi
Kâfiri kardâ ma onte we
Sare bırnayme jê mal u gayi.

Vatox: Hesê Cengi

Arêker: Hawar Tornêcengi

www.arsivakurdi.org

Ap Uşê ´ve Hesen ra

Rozê Hese sono bırê çê Ap-Uşên ra kolü bırneno. Ap-Uşê niadano ke ju hao bırê ho de kolü bırneno.
Veng dano, vano:
- La-lao wu kamo bırê ma bırneno!
Hese vano:
- Apo ezune, ez!
Ap-Uşê vano:
- Nê´ro tu kama?
Hese vano:
- Apo! ez Hesenu! Hese!
Ap-Uşê vano:
- Ero Hesen tıya? ...haaa! mı hên zona kesegano...! Eke tıya bıbırne ..bıbırne!

*

Hurdi Mısayivi

Hetê Çola Heru de mordemê sono kolü bırneno. Wayirê bıri vêndano vano,"lao mı de a muae nae! u kamo bırê ma qırrkeno? Yoxro ke mısayivê ho beno. Mısayıv nata vano, "Mısayıv ezo ez, mılqi meke!" Wayirê bıri dota vano, "de lao mısayivo...! De lao mısayivo ke yisu bijero de ana u avrade no!."

*

Seker Xesteliğe

Hetê derê Çermi de ju cênıke cirana ho rê qesêy kena, vana; "Ana ana wu hetê ma de ju çêneka ozeve nêwese viye, berde tortori, vake; cı ra vato ´şêker xestelığiya´. Çêneke emlat kerda, ´Haq az u amênê ma ser de dür bero!´ vake zarê çêneke ra jê bızurunê hêmgên cı ra nia seker vet, ard dewe de mısnay ma. Tu ke bızê hêmgên diê yine mevine!."

Arêkere: Şengül Ataç

***

Tij Kotara Mı Vir

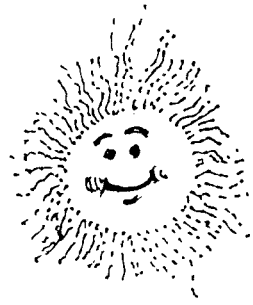

Tu zonêne!
Ters ra ez, bervis ra to;
Kamij hêni vera vo rae?
Game çewt erjiya!
Zewncê çımiê to ra!
Na qeyde kami fişto tu ver?
Per nê, tombır bêçıkunê to dero budela!
Sada wese gosu de namina
Nê´ro..! bandıre çıka?
Niade! genım ´ve tij morino,
Ju ve ju ho ra morae!
Va hirê şêrê, howti şêrê, çewres şêrê,
se şêro, hazar şêro!
Tij kotara mı vir tiiij!

*

Adır ke na pa, hêgay ke vêsnay
Vêjiya serê bonu, cêniya Hesê Kamaş
Vana,"ero sıma wa hên bıkerê,
piyê sıma ki a raê ra şi!
Qılaê sıli, zığırtê dêş.
Tesêliya ma ke aşiru ra kote
Mawzer keme miya domanê çewrêş."

Arêkerdoğ: Ro Dersim

www.arsivakurdi.org

Gülüşün Sonsuz Bir Tarihtir Dersim

Ağır işçilik doğrusu
Anlatabilmek seni
Sen ki
Ol bildik direncinle
Çocukluğumuzu büyütüp dağlara saldın
Ve kan kırmızı akan bir derenin,
Akışında unutmamak için sevdanı
Binlerce sevgilini şehit verdin, daha ilk adımında özgürlüğün
O sevgililer ki,
Coşkuları çalınmış birer çocuk gibiydiler
Ve yüreklerine özlemini işledikleri,
Yaşlı Dersimin kucağında
Türkülerle söyleşip, halaylarla büyüdüler

Ağır işçilik doğrusu
Anlatabilmek seni
Sen ki,
Öznesi oldun kavganın
Gözleri türkü söyleyen kuşaklardan
Akranlar edindin kendine
Şad olsun Dersim
Çocukların
"Dünyayı bir kez de Türkiye'den sarsacaklar"
O Çocuklar ki,
Uykusuz gecelerde yorgun düşen şafaklara
Savaşmayı öğrettiler

Ağır işçilik doğrusu
Anlatabilmek seni
Sen ki,
Dostlarına bütün yüzlerini gösterdin
Ve onlar,
Tarihin bin yıldır yarattığı bir güzellik gibi
Kucakladılar seni, yarınları kucaklar gibi
Unutma Dersim!
Eğer bir gün,
Başka bir sevgili edinirsen kendine
Düşlerimde öldüreceğim seni
Ben ki,
Umutların çıplak sokaklarda
Namusuzca kurşuna dizildiği bir anda
Kalbimden sevgiler çaldım senin için

Ağır işçilik doğrusu
Anlatabilmek seni
Şimdi dağlarında çocukların her gülüşü
18inde bir sevgiliye özlemdir
Kurtuluşa çağrıdır
Düşmana sıkılan bir top ateştir
Gereğinde...
Yüreklerimizden güneşe bir köprüdür
Ağıtlarla beslenmiş sonsuz bir tarihtir içimizde
Gencecik şehitlerimizin kanı üzerine kurulan bir gelecektir
Özcesi direnmektir senin gibi Dersim
Çünkü,
Her sayfası direniştir bu kavganın

Fuat Kaplan

***

Kırmanco Kırmanc!

Perskerê ero perskerê
Xo bızonê mevındê perskerê
Na roze yê mawa bızonê
Xo vind mekerê, rındiye ra van
Bızonê, bızonê xo bızonê

Kırmanco,Kırmanco çuturio
Mevındê şerkerê bıvênê
Kamji rasto ey bıjêrê
Koti benê bıvê qaytkerê
Xo bızonê, bızonê pilvê pilvê

Zin zonê mao vazê
Sar sarê mao wair vejiyê
Kesi qij mevinê bıfeteliyê
Na roze ra dıma xora vazê
Ez Kırmanco, Kırmanco

*

Roze Yêna

Roze yêna, roze yêna, rozê sona
Adır beno we pisena
Peyniyede tı posema bena
Vana; mı nızonıtêne nia

Eke amayme tê lewe
Qeseykeme eve wola u dewe
Pêro ra haskeme endi newe
Kelê xo dame ve na seve

Xora sermonek mevime ma
Ma jü çım, jü lilikeyme nia
Jüminra dür mevındime, pia
Xora hasbıkêrime nia

Dêsım ra Mamudo

www.arsivekurdi.org

Dayê Dayê

Dayê dayê daya mı
Daê derd werdoğa mı
Poşt ke derzu ´ve lodu
Ez hasretê bext u murodu.
Na koy sewle danê na hardu
Merdêna ma rê kes sa nêvo,
ma nêmıreme.

Dayê dayê daya mı
Dayê derd werdoğa mı
Bınale´vê derd u khulu
Qotık u gerê na dina senık niyo.
Zalım nêşkino na kou de mı boro,
ez peê niyo.

Dayê dayê daya mı
Dayê derd werdoğa mı
Çond serryo soj kena kerm
Ri-şiyau de çino ayvo u serm,
De tü ke, de tü ke, rıstımo nêbeno nerm
Zonon gulvangê tu mı rê, zowtê tu dêy rê
Ha pırode ha pırode, nino rae.

Dayê dayê daya mı
Dayê derd werdoğa mı
Ez mua ho poşt keri hêştay serre
Bırewo mıyanê mı ra lal u gewr.
Tarva na xayin çetın yêna mı rê.
Hekesno der u ber
Nêbon verde na çêver.

Dayê dayê daya mı
Dayê derd werdoğa mı
Berzênê ma de kes çinevo
Ma xelêşiay me teyna çond tertele u furtnu ra
Ba u badev vo, dina bırıjiyo.
Na zulomota sewe
Eve çond laşêr u vau ma bıxenekno ke?
Ma nêterseme, goniya ma ğuye niya
Na veng vengê mao
A vatêna vırene niya.

Rewal Ro

Vora Kou

Dermanê mı çino şeri a jare
Derdê marê bivino çare
Mao ke jê kou vime
Riê na sawdara kotime çı dare
Bıheliyo bêro vora na kou
Na derdi têde ma kerdime sarê zara xo
Serva sawda na kou u ağu
Rozê some bınê na hardi
Nê qesey marê benê derdi
Nê zalımı ma werdime
Cênc u cailê Dêsımi pêro qırkerdi
Şêro wa vora na kou şêro
Kesê ma çino xevere bıdo aşiru
Raurzo qıc u pilê ma têde bêro
Hêfê na cencunê ma têdine bıcêro

Tekin A.

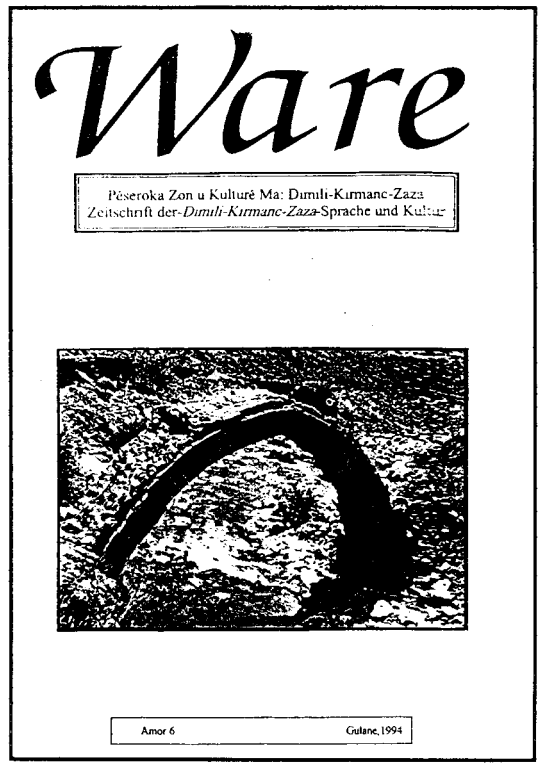

www.arsivakurdi.org

ZONE MA KIRMANCIKİ ÇITUR YÊNO NUŞTENE?
KIRMANCİKİ NASIL YAZILIR?
Elifba Kırmancıki
Kırmanciki`nin alfabesi
(II)

Piruşene Tikmi

§ X: Fiil Çekim ekleri ve yazımları üzerine

Dilimizde - istisnasız bütün fiillerde - Türkçe »olmak« (Almanca »sein«) fiili de dahil olmak üzere, bütün çekim ekleri aynıdır. (Hind-Cermen Dil Ailesi´nden sayılan Almanca´da veya Türki Dil Ailesi´nden sayılan Türkiye Türçesinde böyle bir durum görülmez. Fiil denen gramatik kategorinin anlaşılmasında bu özellik bize ciddi ip uçları vermektedir. Bu soruyu deşmenin yeri burası değildir.) Kırmanciki´de fiil çekim ekleri şahıs zamirlerine göre şeyledir. Kolay anlaşılır olmak için, »olmak« fiiliyle şu örnekleri veriyorum: *»Ez ezu«*, ben benim; *»tı tıya«*, sen sensin; *»o uyo«*, o (erkek) odur; *»a awa«*, o (dişi) odur; *»ma maime«*, biz biziz; *»sıma sımaê«*, »siz sizsiniz; *»yê yêê«*, onlar onlardır. Batı dil bilminin diliyle ifade edersek: Şahıs zamirlerimiz *»ez, tı, o, a, ma, sıma, yê«* dir, ve *»u, a, o, a, ime ,ê, ê«* fiil çekim ekleri bu şahıs zamirlerine denk düşerler. Bu durum şimdiki zaman için ve »olmak« fiili de dahil olmak üzere istisnasız bütün fiiller için geçerlidir. Bu kural her Kırmanciki (so-bê) konuşulan yer ve yörede nerdeyse aynıdır. Yalnızca şunu belirtmek gerekir; bazı yörelerde, örneğin Gımgım (Varto)´da birinci tekil şahıs eki »u« değil, »a« dır. Ve yukardaki söylenim *»Ez eza«* diye söylenir. İkinci bir noktaya daha dikkati çekmek isterim: Konuşulan dili »ez ezo« diye algılayıp öyle yazanlar yanılmaktadırlar. Bu yanlızca yanlış değil, aynı zamanda özellikle geçmiş zamanları kullandığımızda anlam değişikliği de yaratır. Fiil çekimi üzerine söylenenlere birkaç örnek:

Kırmanciki´de »olmak« fiilinin çekimine bir örnek: *»Ez pilu«*, ben büyüğüm; *»Tı pila«*, sen büyksün; *»O pilo«*, o (erkek) büyüktür; *»A pila«*, o (kadın) büyüktür; *»Ma pilime«*, biz büyüğüz; *»Sıma pilie«*, siz büyüksünüz; *»Yê pilie«*, onlar büyüktür. Burda bir ağız farkına dikkati çekmek istiyorum Kimi yörelerde *»ez pilu«* yerine *»ez pila«* (örneğin Gımgım´da) denir. Burda »olmak« fiilinin çekimini veya »Kopula« halini, yani özne ve tümleci birbirine bağlayan fiil biçimini verdik. Bu eklerin bütün filler için aynı olduğunu söylerken, şimdiki zaman halini kasdediyorum. Geçmiş zaman hallerinde durum aynıdır. Söz konusu olan değişiklik yalnızca geçmiş zaman halleriyle ilgili olan değişikliktir. Yoksa fiil çekim ekleri bu hallerde de »olmak« fiili ile diğer tüm fiiller için aynıdır. Bu noktaya dikkati çektikten sonra başka bir fiilenden bir örnek vereyim: *»Ez sonu«*, ben gidiyorum. *»Tı sona«* sen gidiyorsun. *»O sono«* o (erkek) gidiyor. *»A sona«* o (kadın) gidiyor. *»Ma sonime (some)*, biz gidiyoruz; *»Sıma sonê«* siz gidiyorsunuz; *»Yê sonê«*, onlar gidiyor. Burda da bir ağız farkına dikkati çekmek isterim. Bazı yörelerde (örneğin Gımgım`da) *»ez sonu«*yerine *»ez sona«* denir. Akıcı konuşma dilinde birinci tekil şahıs fiil çekim eki vurgulanarak söylenmez veya söylenmeyebilir. Öyleki »ez sonu« yerine »ez son« gibi duyulur. Şahıs çekim eki »u« adeta duyulmaz. Bu durum sadece şimdiki zaman için geçerlidir. Bazı geçmiş zamanlarda »u« tam tersine vurgulanır. Örneğin »Ez şiu« ben gittim demektir Söylenmezse veya

www.arsivakurdi.org

duyulmazsa veya »u« yernine »o« söylenirse anlam değişiklikleri ortaya çıkar. Örneğin »Ez şio« demek, ben gitmişim, ama nereye gittiğimden haberim yok demektir. Birinci çoğul şahıs durumunda kurala göre olanı *»ma sonime«* biçimidir. Ama akıcı dilde çoğunlukla *»ma some«* denir. Bu ayrılık bir ağız veya lehçe farkı değildir. Konuşan aynı şahsın her iki biçimi kullandığı da görülür. Ve her iki söylenim de doğrudur.

Görüldüğü gibi fiil çekim ekleri Kırdaşiki (here-were)`ye uzaktan yakından hiç benzemez. Her iki dilde şahıs zamirlerinde birinci tekil sahıs »ez« aynıdır. Lakin diğerlerinin tümü ayrıdır. Bir benzeşme dahi görülmez. Şahıs zamirleri açısından Kırmanciki (so-bê) Farsça´ya daha yakındır. Burda ilginç olan yan şudur: Kırmanciki (so-bê) ile Farsça arasında birinci tekil şahıs hariç olmak üzere nerdeyse bütün şahıs zamirleri benzeşir. Örneğin kırmanciki (so-bê)`de birinci çoğul şahıs »ma«, ikincisi ise çoğul şahıs »sıma« dır. Farça`da bunlar aynıdır; »ma« (ما) ve »şoma« (شما)dır. Bizde bazı yörelerde de »şıma« denir. Ama bu benzeşmeden yola çıkarak Kırmanciki (so-bê)´nin Farça´nın lehçesi olduğu iddia edilemeyeceği gibi, tersi de iddia edilemez. Buna karşın Kırmanciki (so-bê) ile Kırdaşki (here-were) arasında şahıs zamirleri benzeşmediği gibi, üçüncü tekil şahısta müthiş bir ayrılık vardır; bizde Almanca`da ki gibi eril ve dışil şahıs zamirleri ayırımı varken, Kırdaşiki`de tıpkı Türkçe´de ki gibi yoktur. Bizde fiil çekiminde özne, fiil ve cinsiyet birbirine uyarken, uyum (Kongruez) sağlarken, böylesi bir olay - söz gelimi - Almanca`da yoktur, Kırdaşiki (here-were)`de ise hiç yoktur. Örneğin *»sona«*, Türçeye *»gidiyor«* diye tercüme edilebilir. Ama Türçede gidenin dişil (örneğin kadın) mı, yoksa eril (örneğin erkek) mi olduğu belli değilken şahıs zamiri söylenmeden bile Kırmanciki (so-bê)`de gidenin dişil (kadın) olduğu, örneğin birinci tekil şahıs dişil fiil çekim eki olan *»a«* aracılığıyla ikircilliksiz anlaşılır. Türkçede *»gidiyor«* derken gidenenin dişil mi, yoksa eril mi olduğu nasıl anlaşılmıyorsa, Almancada *»geht«* derken ve Kırdaşki`de *»tere«* derken de aynı şey geçerlidir.

Bu çekim eklerini verdikten sonra, yazım için söylenecek olan şudur. Fiil çekim ekleri ayrı yazılmaz. Bu güne kadar ki yazımda fiilerde bu pek yapılmıyor. Ama »olmak« fiili, yani Kopula söz konusu olduğu zaman yapılıyor. Mesela: *»A pila«* yerine *»A pil a«* yazılıyor. Ama ne kerametse *»A sona«* yerine *»A son a«* pek yazılmıyor. Halbuki fiil çekim ekleri aynıdır. Hangi kural, hangi kanun aynı çekim ekinin bir yerde birleşik, diğer halde ayrı yazılmasını gerektiriyor? Bilinmez. Başka bir örnek verelim: *»Dêrsim caode ase u sext o«*. (M. Düzgün, aynı yer, S. 61) Bu cümlenin doğru yazımı şöyle olsa gerek: *Dêsım cao de ase u sexto.* Fiil çekim ekleri nasıl konuşuluyorsa öyle yazılmalıdır, yani birleşik. Dikkat edilirse biz sırf fiil çekim ekini birlikte yazmadık, aynı zamanda birlikte yazılan bir tamlamayı ayırdık. Yani *»caode ase«* yerine *»cao de ase«* yazdık. Böylece başka bir konuya geçmiş olduk: Tamlamalarda dikkat edilecek hususlara.

Görüldüğü gibi fiil çekim eklerinde şimdiki zaman veya böyle görülebilecek zamanlarda »ê« sesi ve harfi çoğulu ifade eder. Birinci çoğul şahıs olan »ma« nın fiil çekim eki olan »ime« deki »i« de çoğulun ifadesidir. Bunun yanısıra fiil çekim eklerinde üçüncü tekil şahısta »a« sesi ve harfi dişili ve »o« sesi ve harfi ise erili ifade der.

§ XI: Genel olarak tamlamalarda dikkat edilecek hususlar

Tamlamalarda dikkat edilecek hususlara değinmeden önce bir noktayı vurgulamak gerek. Bundan önceki bahislerde partikel (Partikel) diye bir kavram kullandık. Partikellere Türkçe de »edat« denirse de, bizim dilimizdeki partikeller pek bu edatlara

www.arsivakurdi.org

uymazlar. Edat kelimesi Türkçeye Arapçadan girmiştir ve esas anlamı »alet« demektir, gramerde de »partikel« anlamında kullanılır. Sentaks (Syntax)`da, yani cümle kurulurken nesneden (Objekt) ) önce gelen partikele örneğin Almanca`da »Präposition«, nesneden sonra gelenine ise »Postposition« denir. Ancak bizim dilimiz, Kırmanciki (so-bê)`de nesne (Objekt)) bir izafe ise, yani isim veya sıfat tamlaması ise, partikel tamlama içine de girer, yani söz yerindeyse »Inposition« görevini üstlenir. Böylesi bir durum batı dillerinde olmadığı gibi böylesi bir kavram da kullanılmaz. Fakat biz durumu anlatmak için böyle bir kavramı kendimiz türettik. Burda söz konusu olan partikeller (unsurlar) aslında durum partikelleridir, buna Almanca »Positionspartikel« adını verdik. Bu kavram da batı dil biliminde yoktur. »Position« kelimesine dilimiz Kırmanciki (so-bê)` de »hurendie« kelimesi denk düşer. O zaman »Positionspartikel« deyimine de »hale-hurendi« demeyi uygun bulduk. Yani durumun hali söz konusudur. Türkçede buna »hal ve durum« tabiri uygun düşer. Bu hal ve durumu simgeleyen gramatik kategori demektir; nesnenin hal ve durumunu ifade der. Buna göre »Präposition«´a dilimizde »vere-hurendi«, »Inposition«´a »miane-hurendi« ve nihayet »Postposition«´a da »pee-hurendi« demek eşyanın mantığını uygun biçimde yansıtır. Bunlar bu görevleriyle fiille bağlantılı olarak nesnenin mekanı ve hareketin biçimini tarif eder ve dile getirirler. Eğer partikel yerine Türkçede edat kavramını kullanacak olursak, bu değişik partikeller için ön-edat (Präposition, vere-hurendi), iç-edat (Inposition, miane-hurendi) ve son-edat (Postposition, pee-hurendi) kavramları kullanılabilir. Şimdi konuya geçerken daha kolay anlaşılır olabiliriz.

»Cao de ase« bir isim-sıfat tamlamasıdır. *»Cao de ase u sext«* ise iki sıfatlı bir isim tamlamasıdır, yani burda aslında sıfat çekimi (Alm. »Adjektivdeklination«) söz konusudur Tamlama ve çeşitleri bakımından Kırmanciki (so-bê) çok zengindir. Fakat burda yalnızca bir konuya dikkati çekmek istiyoruz. *»Çenaka rınde«*, iyi kız demektir. Buna karşın *»Lazo rınd«*, iyi oğlan demektir. (Burda tamlamalardaki isimlerin cins ayrılığından kaynaklanan kural farkına dikkati çekmek isterim!). Bu tamlama sıfat sayısı arttırılabilir. *»Çeneka rınd u kêvanie«*, iyi ve hamarat kız demektir. *»Lazo rınd u gurek«*, iyi ve çalışkan oğlan demektir. Ama »de« hal ve durum partikeli, unsuru (hale-hurendi) tamlamanın içine »Inposition« (miane-hurendi, iç-edat) olarak girerse, tamlamadaki anlam değişir. *»Çeneka de rınd u kevanie«* veya *».Lazo de rınd u gurek«*. Bu cümlede belli bir kızdan/oğlandan söz ediliyor. Birinci cümleler genel ifadelerken, aynı cümlelerin »de«-li hal, söz konusu olan şahsı söz yerindeyse determine eder, yani belirler. Burda Türkçe örnekler yetersiz kalır. Almancayı da yardıma alarak örneklerle açıklamaya çalışalım. Kaldı ki Almanca´da bu özelliği anlatmaya yetmez: *»Çeneka rınd u kevanie«* = Das schöne und tüchtige Mädchen = İyi ve hamarat kız. demektir. Buna karşın *»Çeneka de rınd u kevanie«*. = Ein bestimmtes schönes und tüchtiges Mädchen = Belli, belirli bir, iyi, hamarat kız. Burda isimlerin belirli, determine hali tamlama içinde olduğu için, yani »çeneka« ve »lazo« belirli (Alm. »bestimmt«) olduğu için tamlama (izafe) belirlidir. Bu Almanca`nın belirli sıfat çekimine denk düşer gibi görünür (Alm. »bestimmte Adjektivdeklination«). Almanca´da bir adet belirli sıfat çekimi varker, bize bu iki biçimde olur. Elbette ki bunun belirli olmayan, yani belirsiz (Alm. »unbestimmt«) biçimi de vardır. Bu da isimlerin belirsiz biçimiyle olur. Bu durumda ise tamlamada ki »de« iç-edatı (Inposition, miane-hurendi) çekime uğ¯ar. Bu duruma kısaca göz atalım:

İsimlerin yukarıda değindiğimiz belirsiz halini bu cümlelere koyduğumuzda tamlamada

www.arsivakurdi.org

ki »de« iç-edatı çekime (Alm. »Deklination«) uğrar ve cümlenin anlamı tamamen değişir. Mesela: »*Çeneke da rınd u kevanie.* = Irgend ein gutes und tüchtiges Mädchen. Veya »*Laze do rınd u gurek*« = Irgend ein guter und tüchtiger Sohn. Burda söz konusu olan »herhangi bir kız« veya »herhangi bir oğlandır«. Bu durum Almancadaki belirsiz sıfat çekimine (Alm. »unbestimmte Adjektivdeklination«) denk düşer. Bu isim tamlamalarının veya isim-sıfat tamlamalarının veya tamlamalardaki sıfat çekimlerinin doğru yazımları da yukarıda, konuşma diline uygun biçimde verdiğim gibidir. Bu yazım »de« miane-hurendi (Inposition, iç-edatı) için ve onun »da, do« gibi çekimli biçimleri için de geçerlidir. Hale-hurendi, yani durum partikeli, edatı, durumuna ve ilişkide olduğu diğer cümle öğelerine göre yazım değişir. Onun için sayın M. Dügün'nün yaptığı gibi »*Dêrsım caode ase u sext o*« dilimize uygun, yani doğru yazım olmaz. Bence - dilimizin gramer ve ruhune uyarak - »*Dêsım cao de ase u sexto*« biçiminde yazılması gerekir. Sesli diye bilinen seslerin, sesli harflerin aracılığıyla yazıya dökümü, yazımıyla ilgili söyleyeceklerimi burda kesmek istiyorum. Yazım için yeterli ip uçları verdiğimi sanıyorum.

Şimdi de sessiz diye bilinen seslerin, yani sessiz harflerin aracılığıyla yazıya dökümüne geçelim. Geçmeden bir olguyu tekrarlıyayım. Sesleri veya harfleri sesli veya sessiz diye ayırmak araştırmada kullanılan bir metod aracıdır. Yoksa yer yer işaret edildiği gibi sesleri mutlak olarak birbrinden ayırmak mümkün değildir. Batı dil biliminde böylesi bir şey mümkünmüş havası yaratılır. Seslerin güya artikulasyon, telaffuz yerlerine göre (sesin çıktığı yere göre) artikulasyon tabelaları hazırlanır. Halbuki canlı dilde tek başına bir ses yoktur. Ve her sesi de götürüp konuşma organımızın mutlak bir yerine bağlamak aslında mümkün değildir. Her dilde aynı yerden ayrı seslerin çıkması bunun en basit ispatıdır. Bir sesin dudak yardımıyla çıkarılması, yani labial (Kırmanciki: lewra) veya diş yardımıyla çıkarılması, yani dental (Kırmancıki: dıdanra) olması ve nihayet diş ve dudak yardımyla çıkması, yani labioadental (Kırmanciki: lewudıdanra) olması aslında pek büyük buluş değildir. Örneğin »f« sesi ve harfinin böyle, yani labiodental (lewudıdanra) bir niteliği var. Ama bu ses her dilde de bu karakteri taşısa da, gene her dilde ayrı ayrıdır, birbirine benzemez. Böyle nitelendirmenin dil öğreniminde yardımcı olduğu söylenirse, bu kuru bir hayaldir. Dil en iyi biçimde o dilin toplumuyla yaşayarak öğrenilir. Tüm diğer yollar biçimsel kalır ve söz konusu öğrenilecek dilin ruhunu algılayamazsınız. Onun için bir dili biçimsel olarak çok iyi konuşmak yetmez, o dili pek iyi konuşamasanız bile ruhunu kavradığınız zaman, o dilin kendi dünyasını kavradığınız zaman, o dili öğrenmiş olursunuz. Batı dil biliminin artikulasyona, telaffuza önem vermesini, batı mantığıyla anlamak gerek: Bunun batı dil biliminde pratik, daha doğrusu faydacı, çıkarcı bir yanı olduğunu görmek gerekir. Çünki onlar gramer derken aslında fonetik ve fonolojiden oluşan soyut ve ölü bir grameri kasdediyorlar. Onların şehirci dünya görüşü böylesi bir yaklaşımı getirir dayatır: Batı dil bilimi ancak ve ancak böylesi sırf evrimcil bir yaklaşımla, örneğin bugünün devlet Almancasını getirip doğunun Avesta dili ile »akraba« yapar, aynı »aileden« sayar ve bu akrabalığı kendi kotardığı sözüm ona seslerin fonetik değişimi »kanunu« (Alm. Lautgesetze) ile »bilimsel« olarak ispatlar. Bu şehirci, medeni veya batı mantığının arkasında yatan ideolojik alevera-daleverayı göremeyenler bu oyuna düşerler. Tek cümleyle ifade edelim. Batı dil bilimi böylesi bir »akrabalığı« sözüm ona ispatlarken güttüğü amaç basittir: Batı dillerinin aslında dünyanın en eski dilleri olduğunu dünyaya - öncelikle batı hayranı üçüncü dünya aydınlarına - yutturmak.

Bu konuyu burda açık bırakıp, başka bir

www.arsivakurdi.org

zaman irdelemek üzere sessiz diye bilinen seselerimizi ve onların sesiz harf kalıplarını irdeleyelim.

§ XII: Sessiz diye bilinen sesler ve sessiz harfler

Sesli diye bilinen seslerin ve onların kalıpları olarak kullanılan sesli harflerin telaffuzu, yani söylenişleri bir dereceye kadar kolaydır denebilir; sessiz harflerinkine gelince durum değişir gibi görünür. Batı biliminde sesli harflerin telaffuzu çoğunlukla tek harfle ifade edilirken, sessiz harflerin telaffuzu çoğunlukla iki harfle ifade ediliyor. Bu yapılırken bir sesli harf yardıma veya imdada çağrılır. Mesela »b« harfi alfabelerde telaffuz biçimiyle söylenince veya yazılınca çoğunlukla »be« diye söyleniyor ve yazılıyor. Burda tabi müthiş bir çelişki ortaya çıkıyor! Sesli »e« harfinin yardımıyla sessiz diye lanse edilen bir harfi »be« diye telaffuz ediyorsak, o zaman en azından telaffuzun tam, yani mutlak anlamda »sessiz« olmadığı açıktır. Batı dil bilimi teorisi değil pratiğine bakarsak, sessiz diye nitelendirilen harflerin bir sessiz-sesli karışımı olduğu görülür. Batı dil biliminin ve batıyı taklit eden alfabe telaffuzlarının bu çelişkisine neden dikkati çektim? Bizim dilimizde alfabemizin harflerini, dilimizin iç dünyasına veya ruhuna ugun bir biçimde telaffuz etmek gerektiğine dikkati çekmek için.

Diyelik ki Türkçede ki »baba« kelimesini yazarken, hiç te Türk alfabesindeki telaffuza uyularak yazılmıyor. Yani alfabede ki telaffuzu ciddiye alacak olur ve onu aynı zamanda ses kalıbı olarak ele alırsak, yani »be« olarak, o zaman »baba« diye yazılan kelimeyi »beabea« yazmak gerekirdi. Nitekim okuma-yazmayı yeni öğrenen çocuklara önce alfabedeki harflerin telaffuzu öğretilir ve bu yapılırken yapılan mantıksızlık farkedilmez. Ve çocuğa »baba yaz!« dediğiniz zaman çocuk kendisine öğretilen telaffuz mantığınına göre ve kendi doğal anlayış ve kavrayışından yola çıkarak o kelimeyi »beabea« diye yazdığında çocuğa kızılır! Alfabe harflerinin mantıksız telâffuzu çocuğa yüklenir ve çocuk - çok doğal davrandığı halde - mantıksız olur! Bu sefer sıkışan öğretmen, kelimeyi hecelerken, daha doğrusu harflerken çocuğa »be« demez, ıkınıp sıkınıp »bı« yada benzer bir ses çıkarmak zorunda kalır. Çocuk »be« nin aslına »bı« gibi bir ses olduğunu kavradığı zaman »baba« kelimesini doğru yazar.

Demek ki o zaman bütün sessiz harflerin başka bir telaffuzu gündeme gelir, yani herhangi bir sesli harfi yardıma çağırmadan teleffauz etmek gerekir. Ve dikkat edilirse sessiz sesler ve harfler de tek başlarına telaffuz edilmek gibi bir sorunla karşılaşırlar. Çünkü »b« sesinin »bı« telaffuzu da yeterli değildir. Çünkü »ı« harfide sesli bir sestir. Her ne kadar Avrupa dillerinde bu sese eş düşen bir kalıp veya harf yoksa da bu ses vardır. Çeşitli diller için alfabeler düzenlemiş olan Alman dil bilimcisi R. Lepsius`a göre bu ses *»bütün dünya dillerinde» vardır«*. Ve o bu sesi *»belirsiz sesli harf«* diye nitelendirir. (Bkz. Das lingustische Alphabet, 1885, S. 24) Bu belirsiz sesiliyi ayrıca ele alacağız. Uluslararası Alfabeye (IPA) göre, bu sesli harf ters »e« ile tarif edilir. Peki »ı« sesli harfini de yardıma almadan sessiz diye bilinen seslerin telaffuzu dilimize en uygun biçimiyle nasıl yapılabilir? Sorunun cevabı, sorunun içindedir! O zaman sessiz diye bilinen seslerimizi veya sessiz harflerimizi kendi yardımlarıyla telafuz edeceğiz, yani hiç bir sesli harf yardıma almadan! Nasıl ki sesli harfler tek başlarına telaffuz ediliyorlarsa. *»Efendim sessiz ve harfi böyle telaffuz edilemez«* denecek. Cevap açıktır: Sessizler ve harfleri, sesli ve harfleri gibi telaffuz edilemez, ama »sesizce« edilir. Yani sessiz harfi sessiz harfe vurarak telaffuza çalışacağız: Mesela »b« sesini veya harfini telaffuz etmek istiyorsak, ne »be« ne de »bı« sesleneceğiz. Tamamen tersine adeta »bb« dercesine! Benzer şekilde »c« harfini ne »ce« ne de »cı«, dolayısıyle »cc« vs. vb. Burda çok

www.arsivanlugi.org

yol bulunabilir. Yalnız mühim olan herhangi bir sesli harfi yardıma almadan telaffuz etmeye çalışmaktır. Yoksa sessiz harfin sessiz oluşunun anlamı kalmaz, yoksa o ses ve harfi sesli ile sesizin bir karışımı olur.

Yazımdan bir kaç örnek verelim:

Türkçede aslında yabancı bir kelime olan »can« kelimesi vardır, hayat anlamına gelir. Aynı kelime Kırmanciki (so-bê) de de vardır. Ama okunuşları tamamen ayrıdır. Bu kelimenin Türkçe okunuşu sanki »c« den sonra »i« geliyormuş gibi okunur, yani »ci«, dolayısıyle kelime »cian« gibi okunur. Halbuki bizim dilimizde »cian« diye de bir kelime vardır ve »emek« anlamına gelir. Örneğin: *»Ez ciandanu«*. Bu cümlenin türkcesi *»Ben emek veriyorum«*, demektir. Buna karşın bizde »can« kelimesi adeta »cıan« biçiminde okunur. Bu kelimeyi »ı« belirsiz sesini ve »i« seslisini yardıma almadan okumaya çalıştık mı, dilimiz, Kırmanciki (so-bê)`de »c« sesinin ve harfinin telaffuzunu bulduk demektir. Bu sesin telaffuzu aslına, yani dilimizin ruhuna uygun bir şekilde yapılmadığı için kimileri dilimizde birden fazla »c« sesinin olduğu kanısındadırlar. Onlar »can« kelimesini türkçe okurlar ve »cian« gibi okurlar. Yer anlamına gelmekte olan »ca« kelimesindeki »c« sesinin de tamamen ayrı olduğunu sanırlar.

Yukardaki açıklamalardan sonra essiz harflerin telaffuzunu harflerin kendisiyle, veya okuma-yazmayı yeni öğrenen bir çocuğun doğal mantığıyla yaparsak meseleyi çözmüş oluruz. Dilimizin yazıya dökülmesi için önerdiğimiz otuzüç (33) harflik alfabede okura şimdilik yabancı gelecek harfler de vardır: »ĉ, ê, ğ, q, w«. Bunlardan birinin telaffuzu, yani »ê« sesinin telaffuzu yukarda irdelendi. Geriye kalanlar yeri gelince ele alınacaktır: Burda »u« seslisi ile »w« yarı-sessizi veya yarı-seslisi birbirileriyle sıkı bağlantı içinde olduklarından birlikte ele alacağız. Gene aynı şekilde »i« seslisi ile »y« yarı-sessizi birbirileriyle sıkı bağlantı içinde olduklarından birlikte ele alacağız. Ek olarak kimi sessizlerimiz kendi asli görevleri yanı sıra »bağlayıcı sessiz harf« (Alm. »Bindekonsonant«) görevini de yere getirdikleri için onları da ayrıca bu görevleriyle ele alacağız. Örneğin »n, r, w, y« sesleri.

§ XIII: »u« ve »w« sesleri ve harfleri üzerine

Dilimiz Kırmanciki (so-bê)`nin grameri, dil kuralları araştırılıp ortaya çıkarıldığında bu iki ses ve harfin sıkı sıkıya birbirine bağlı olduğu görülür. Birincisi seslidir, ikincisi sessizdir, daha doğrusu yarı-sessizdir. Bu bağlantı o kadar içli-dışlıdır ki birincisine, yani »u« sesine sesli »w«, ikincisine, yani »w« sesine sessiz »u« diyebiliriz. Ses değerleri bakımından »w« sesi, »u« sesinin yarısıdır denebilir. İkinci sesi, yani »w« birinci sesle ilgili, birinci ses temelinde veya bazında bir förmülle ifade etmek gerekiyorsa, şöyle bir förmül ortaya çıkar: w = uu (= u + u). Yazımda, yani alfabe`de bu formül matematikteki gibi anlaşılmamalıdır. Yani »w« sesi »u« sesinin iki katı değildir. Tamamen tersine her iki ses aynı sesin eşit olmayan iki yarısını, yani yanını ifade ederler. (Burada yarıyı soyut matematik anlamda anlamamak gerekir. Çünki matematikte yarı derken, aynı şeyin, birbirinin aynısı iki parça anlaşılır. Böyle bir şey hayatta yoktur. Bir elmanın iki yarısı bile aynı değildirler. Kısaca anlatılmak istenen »w« sesinin canlı ve aynı olmayan bir sesin bir safhasını, »u« sesinin ise o sesin diğer safhasını oluşturduğudur.Ancak bu safhalar birbirinden dupduru ayrı değildir). Başka biçimde, batı dil bilimine göre söylemek istersek: Örneğin »»w« sesinin okunuşu İngilizcedeki »w« (double ju, çift u) gibidir, bilabial (Kırmanciki: dılewra) karekter taşır. Fakat bu »w« sesi iki »u« sesi gibi okunur anlamına gelmez. Örnekleyelim: Birinci ses »u« için: *»Ez urzenu ra«. »Ez unca sonu çe«. »Urus ke amo, pie mı urusde do pêro«.* »Urum« Rum; »usar« İlkbahar; »uşire« sopa; »uza« orası. İkinci ses »w« için: *»Ez wazenu ke şeri ve çe. Wele ve toro bo! Waa mı ama astomol.*

www.arsivakurdi.org

Welate ma dêsım şirin u delalo.. Wesa, rında, sekena?«

Bu iki sesin bağlantısını görmek için, aşağıda vereceğim örnekler yeter sanıyorum: *»Laz nune ho nêweno. Pie ho cıra vano; ero nune ho bure!«* Oğul yemeğini yemiyor. Babası kendisine diyor ki; hadi yemeğini yesene! Burda fiilin finitiv, yani çekimli biçimi »nêweno« dır ve »yemiyor« demek anlamına gelir. Buna karşın aynı fiil ikinci cümlede gene finitiv halindedir, ama bu sefer hal emir halidir: »bure!«, yani »ye!« demektir. Fiilin emir biçiminin genel förmülü bı + fiilin emir halinin kökü(Imperativstamm)´dür. Buna göre »yemek« anlamına gelen fiilin emir halinin kökü Kırmanciki (so-bê)´de »we« olduğu için genel emir kipi förmülüne göre emir hali: bı + we olur. Buna göre biçim, norm açısından bakarsak emir hali *»bıwe!«* (= ye!) olması gerekirdi, halbuki bu fiilin ikinci tekil şahıs emir hali öyle değildir, , »bure!« dir. Neden? Çünki »w« sesi aslında çift »u«, yani »uu« dur. Förmül ve biçimsel mantık içinde kalırsak, bu sefer »bı + we = bı + uue« olur. Ama konuşurken bu da söylenmez. Dilimizin gerçek yaşamında »bı« emir önekinin »ı« sesinin etkisiyle »u« nun biri düşer, ve onula birlikte »ı« belirsiz sessizi de düşer. Ve ortaya *»bue!«* çıkar, ama bu da böyle kalmaz, Kırmanciki´nin ses harmonisine uygun şekilde araya bir bağlayıcı sessiz girer, mesela »r« ve emir hali *»bure!«* olur. Bağlayıcı olarak başka bir sessiz de girebilir, örneğin »y« ve emir hali bu durumda *»buye!«* olur. Her iki söyleyiş ve biçimi de doğrudur, yani *»bure = buye«*`dir. Ülkemizde kimi yörelerde birinci, kimi yörelerde ise ikinci biçimi kullanılırsa da, aynı konuşmacı tarafından her iki biçimin de söylendiği görülürse, şaşırmamalıdır.

Bunun dışında »w« ve »u« birliktede olabilirler, mesela »kalk« demek istersek »urze!« denir. Ancak »wurze!« de denir. İkinci hal daha çok şiirlerde kullanılır, böylece kelimeler yumuşar. Şehirli erkeğin biçim zorbalığı kalkar, kırlı kadının hayat dolu yumuşaklığı belli bir harmoni onun yerini alır.

§ XIV: »i« ve »y« seseleri ve harfleri üzerine

Sesli olan »i« ile sessiz olan »y« sesinin ilişkileri »u« ve »w« seslerinin ilişkisine benzer. Bir önceki bölümde ele alınan iki ses ve harf için girişte söylenen belirlemeler bu iki ses ve harf için de geçerlidir:

Bu iki ses ve harf sıkı sıkıya birbirine bağlıdırlar. Birincisi seslidir, ikincisi sessizdir, daha doğrusu yarı-sessizdir. Bu bağlantı o kadar içli-dışlıdır ki birincisine, yani »i« sesine sesli »y«, ikincisine, yani »y« sesine sessiz »i« diyebiliriz. Dilimizinde bu iki sese sırf ses bilimi fonetik ve fonolojik açıdan bakarsak, bu iki sese aslında aynı ses diyebiliriz. Ancak dilimizin tüm özelliklerini dikkate alırsak, aslında her iki ses ve harfin aynı zamanda ayrı ses ve harf olduklarını da görürüz. Ayrılıkları nerden kaynaklanır? Aslında gramatik görevlerinden kaynaklanır. Esas mesele gramatik gerekçelerden dolayı iki »i«, yani »ii« veya iki »y«, yani »yy« yazımları kaçınılmaz olduğu anlarda karşımıza dikilir. Diller, daha doğrusu devlet dilleri değil halk dilleri kompüter dilleri gibi olmadıkları için, kendilerine has bir canlılığa, harekete ve - söz yerindeyse - iç rahatlılığa, estetiğe sahip oldukları için, meseleyi sınıflı toplum ve şehirli mantığıyla veya soyut matematiksel olarak değil, gerçek hayatlarında nasılsa öyle çözerler. Bu iki harf arasındaki özel ilişki batılı dil bilimcilerinin de kafasını çok yormuştur. Özellikle Avesta dilinin sırrını çözmeye çalışanların rüyalarını kaçırmıştır. Bu konuyla ilgilenenler için Alman eski diller bilim adamı ve Avesta Dili uzmanlarından biri olan Ferdinand Justi`yi örnek olarak verebiliriz. 1864 yılında basılmış olan »Handbuch der Zendsprache«, yani Zend (Avesta) Dilinin El Kitabı adlı eserinde bu mesele ile cebelleşir (bkz. sayfa 358 ve devamı). Bu meseleyi hiç biri çözemez. Nedeninin cevabını verecek yer

www.arsivakurdi.org

burası değil. Ama buraya dikkati çekmekle sorun yeni olmadığını belirtmek istedik; o kadar! Dikkati çekmek istediğimiz asılnokta »i« ve »y« sesleri ve onları temsil edecek harflerin ilişkisi veya »u« ve »w« sesleri ve harflerinin ilişkilerini sınıflı toplum bilim adamlarının, ayni şehirli düşüncesiyle silahlanmış dil bilimcilerin söz konusu dili araştırırken, orijinalitesine uygun biçimde çözemedikleri meselelerden yalnızca iki taneciğidir. Devam edelim.

Dilimizi bir bütün olarak ele alır ve ses olarak »i« ve »y« seslerinin çeşitli bağlamlarda karşımıza çıkışını da dikkate alırsak, şöyle bir »genellleme« yapılabilir: Ses değerleri bakımından »y« sesi, »i« sesinin yarısıdır denebilir. İkinci ses, yani »y« birinci sesle ilgili, birinci ses temelinde veya bazında bir förmülle ifade etmek gerekiyorsa, şöyle bir förmül ortaya çıkar: y = ii (= i + i). Burdaki iki »ii« aslında yarım »i« demektir ve »y« sesine denk düşer. Yani »i« ve »y« sesleri aynı sesin eşit olmayan iki yarısını ifade derler. Aralarındaki bağlantı »u« ve »w« bağlantısı gibidir. Bu neyi gösterir? Aslında tek bir sesin olmadığını gösterir. Fakat canlı dili yazıya dökünce herşey cansızlaşır, soyutlaşır. Soyutlama metdodunun anlamı gerçekten de budur. Araştırılan şey soyutlandığı, (genelleştirildiği, enternasyonelleştirildiği) yerde öldürülmüştür, ölü parçalara ayrılmıştır. Batı düşüncesi bilimi bunun böyle olduğunu kavrayamamıştır: Soyutlamada kalmıştır ve metodun soyutlama aracını gerçekle karıştırmıştır, gerçek saymıştır. Hayat değişir, ama kurallar değişmez, değiştirilir. Tek tek sesleri mutlak olarak birbirinden ayırdık mı çıkmaz sokağa girdik demektir. Bu dil yazımda »u« ve »w« ilişkisinde olduğu gibi »»i« ve »y« seseleri içinde geçerlidir.

Şimdi dilimizde veya dilimizin canlı hayatında bu ilişkiyi biraz irdeleyelim: Kırmanciki (so-bê)´de iki »i« veya iki »y« yanyana geldiği hallerde bile iki »i«, yani »ii« veya iki »y«, yani »yy« söylenmez ve dolayısıyle yazılmaz. Onun yerine her iki sesin birliğinden değil, esas olan ayrılığından yola çıkarak söylenirler ve böylece birleştirilirler. Dolayısıyle bunun yazımda da ifadesini bulması gerekir. Çünkü bunun biçimsel değil gramatik bir anlamı vardır. Onun için »i« veya »y« birlikte söylenimi, telaffuzu söz konusudur ve yazımdaki çözümü iki yanlıdır; »yi« ve »iy« biçiminde. Şimdi bu yazımların ne anlama geldiğini örnekleyelim.

Bugüne kadar ki yazımda bu iki harf de türçedeki harflerle eşdeğer sanıldığı, her iki ses ve harf birbirinden mutlak anlamda ayrı görüldüğü için ve bu iki harfin içerdiği grammatik öz kavranmadığı için hem yazım, hem gramer hataları çok yapılmaktadır. Yapılan hataların kökü bellidir: Türkçe düşünüp Kırmanciki (so-bê) yazmaya kalkmak. Burda bir konunun altını tekrar çizmek isteriz: Aynı harfle, kalıpla işaretlenen herhangi bir ses hiçbir zaman için her yerde aynı değildir. İçinde bulunduğu ilişkilere göre rengi değişir: Diyelim ki bir »a« sesi ve harfi bir kelimenin başında mı, ortasında mı, veya sonunda mı; yoksa somut olarak hangi ayrı seslerle bağlantı içinde ise, ona göre, tüm bu özel konumuna göre özel renkler alır, yani özel »a«-seslerine bürünür. Bu canlı dilin veya dillerin özelliğidir, ölü alfabeler ve harflerin katı, biçimsel kalıpları hiç bir zaman bu canlılığı ifade edemezler. Hayatla kanuncul, kanuni bilim arasında görülmeyen farklardan biri de budur.

Bu iki harfin, yani »i« ve »y« seslerinin yazım »kurallarını« şöylece özetleyebiliriz. Bu iki sesi ve harflerini irdelerken »i« sesi »y« sesidir ve aynı zamanda birbirinden ayrıdırlar, bir bütünün ayrı birer parçasıdırlar derken ne demek istediğimizi yazım »kurallarını« gösterirken ortaya koymuş olacağız. Çıkış noktamızı »i« sesi olarak alıyoruz:

I. »i« sesi sessiz harflerden sonra gelirse değişmez, olduğu gibi kalır. Ama sesli harften

www.arsivakurdi.org

sonra »y« olur, »y«-eleşir. Örnekleyelim: »kerd« ve »kerdi«. Ama: »rusna« ve »rusnay«. Bu örnekleri somut cümle içinde gösterirsek anlaşılması daha kolay olur.

»Pie mı domanê ape mı kerdi pili. Ey yê kerdi pili«. Babam amcamın çocuklarını büyüttü. O onları büyüttü.

»Pie mı domanê ape mı rusnay ve suke. Ey yê rusnay ve suke«. Babam amcamın çocuklarını şehre gönderdi. O onları şehre gönderdi.

Birinci cümlede »kerd« fiil kökünden sonra gelen »i« sesi değişmeden kalır. Çünki »kerd« fiil kökünün son sesi sessizdir, yani »d« harfi sessiz harftir. Sonraki ses, yani »i« sesi burda çoğulu ifade eder ve büyütülenlerin »amcamın çocukları« olduğuna işaret eder ve »yapmak« fiiliyle bağlantısını kurar. »Pil« sıfatından sonra gelen »i« de değişmeden kalır. Neden değişmez? Yani, »pil« sıfatının son sesi sessizdir, yani »l« sessiz harfidir. Ve burda da »i« çoğulu ifade eder ve büyütülenlerin »büyük« sıfatıyle çoğulca bağlantısını kurar. Bu verilen örnekte nesne (Objekt), fiil ve sıfatın çoğul olma açısından uyumları (Kongruenz) , yani hepsinin çoğul olmaları Almanca, İngilizce ve Fransızca gibi Avrupa dillerinde görülmediği gibi, Türkçe (gel-git) ve Kırdaşiki (here-were) gibi Küçük Asya veya Anadolu dillerinde de yoktur. Ama Kırmanciki (so-bê)`ye has bir özellik olarak vardır. Kırmanciki (so-bê)`yi bu dillerin tümünden temelden ayıran özel, kendine has öğeleri çoktur.

Gelelim ikinci cümleye:

»Pie mı domanê ape mı rusnay ve suke. Ey yê rusnay ve suke«. Babam amcamın çocuklarını şehre gönderdi. O onları şehre gönderdi. Bu cümlede »rusna« fiil kökünden sonra gelen »i« sesi değişir, »y« olur. Çünki »rusna« fiil kökünün son sesi seslidir, yani »a« sesi, sesli harftir. Bu ses, yani »y« sesi burda çoğulu ifade eder ve gönderilenlerin »amcamın cocukları« olduğuna işaret eder ve »gönderdi« fiil köküyle bağlantısını kurar..

Bu iki örnekten de görüldüğü gibi, »i« ve »y« sesleri gramer olarak aynı rölü oynarlar, yani çoğulu ifade ederler; ayrılıkları takıldıkları kelimelerin son ses karakteriyle ilgilidir. Onun için ayrı yazılırlar. Yani, yukardaki cümleleri sadece »i« veya sadece »y« ile yazmak doğru olmaz. Yani hem *»Pie mı domanê ape mı kerdy pily. Ey yê kerdy pily«.* yazımı, hem de *»Pie mı domanê ape mı rusnai ve suke. Ey yê rusnai ve suke«.* yazımı doğru olmaz. Bu tip yazımların başka hallerde anlam çarpıtmalarına yol açacağına aşağıda değineceğiz.

Bu iki sesin, yani »i« ve »y« sesleri ve harflerinin Kırmanciki (so-bê) dilindeki özel yerlerini ve dil bilimi, gramer açısından ifade ettikleri içeriği ve özü duruca gözler önüne sermek için, ikinci kurala geçelim. Yalnız bunu yapmadan, yeri gelmişken, Kırmanciki (so-bê) dilini Almanca, İngilizce ve Fransızca gibi Avrupa dillerinden ve Türkçe (gel-git) ve Kırdaşiki (here-were) gibi Küçük Asya veya Anadolu dillerinden temelden ayıran başka bir özellik ise şudur: Burda da batı dil biliminin kavramaları (terminolojisi) ile, bu temel ayrılığı özetlemeye çalışacağız. Kırmanciki (so-bê) dilinde etken (transitiv) fiillerin geçmiş zaman hallerinde (örneğin Di-li geçmiş ve miş-li geçmiş zamanlarda) fiil özneye göre değil, nesneye göre çekilir! Batılı ve şehir mantığına göre, bu mantıksız bir şeydir. Kırmanciki (so-bê)`nin batı felsefesini ve dünya anlayışını altüst eden bu özelliği gramerde işlenmiş ve çözülmüştür. Konumuz dilimizin yazımı olduğu için şimdilik yazımın gerektirdiği kadar gramer açıklamaları yapıyoruz. Yoksa konu çok uzar.

II. Bir sesliden sonra, »i« sesinin »y« sesi olduğu durumlarda, bu »y« sesini tekrar bir »i« sesi izlerse o zaman, gelen ikinci »i« sesi değişmez. Çünki »y« sesi yarı seslidir ve her iki ses »yi« biçiminde yazılarak sarmaş-dolaşlaşırlar. Örnekleyelim: »rusna«, »rusnay«, »rusnayi« (»rusnaii« veya »rusnayy« değil!); »cemedna«, »cemednay«, »cemednayi«

www.arsivkurdi.org

(»cemednaii« veya »cemednayy« değil!).

Birinci örneği ele alalım: Bu fiil kökü olan »rusna«, çekimden sonra »rusnay« oluşunun ne anlama geldiğini yukarda açıkladık. Peki şimdi »rusnayi« ne demek olur? Bu soruyu sormak, dili bilen için, bir yerde abes olur. Çünki dilimiz Kırmanciki (so-bê)`yi bilenler aradaki farkı hemen göreceklerdir ve anlam farklarının ne demek olduğunu elbette ki hemen farketmişlerdir. Fiil kökünün bu hali Türkçeye »gönderilmiş« olarak tercüme edilebilir. Eğer »rusnayi« kelimesini böyle yazmazsak, başka türlü her yazım »rusnay« ile »rusnayi« kelimeleri arasındaki anlam farklılığını ifade eddemez! Cümle ile örnekleyelim:

»Ez ve maa hora şime ve çe ape mı. Ma di ke run u sole u nune domanune dey (ape mı) rusnayi vi«. Ben ve annem amcamın evine gittik. Biz onun (amcamın) çocuklarının tereyağı, tuz ve ekmeğinin gönderilmiş olduğunu gördük.

Şimdi biz »rusnayi« yerine hatalı bir yazımla »rusnay« koyarsak, cümlenin anlamı tamamen değişir.

»Ez ve maa hora şime ve çe ape mı. Ma di ke run u sole u nune domanune ape mı rusnay vi«. Bu cümlenin anlamı yaklaşık olarak şöyle olur: Ben ve annem amcamın evine gittik. Biz amcamın çocuklarının tereyağı, tuz ve ekmeği göndermiş olduklarını gördük. Yaklaşık olarak bu anlama gelir dedik. Çünki bu durumda cümlenin kuruluş biçimi (Syntax) biraz değişir ve o zaman cümle şöyle yazılmalıdır: *»Ez ve maa hora ke şime çe ape mı. Ma di ke domanune ape mı run u sole u nun rusnay vi«*. Ben ve annem amcamın evine gittik. Biz amcamın çocuklarının tereyağı, tuz ve ekmeği göndermiş olduklarını gördük. Elbette ki dilimize göre bu cümle de eksiktir. Bu cümleyi şu biçimde tamamlayabiliriz: *»Ez ve maa hora şime ve çe ape mı. Ma di ke domanune ape mı run u sole u nune ho rusnay vi çe ho«*. Ben ve annem amcamın evine gittik. Biz, amcamın çocuklarının kendi tereyağı, tuz ve ekmeğini kendi evlerine göndermiş olduklarını gördük.

Gelelim ikinci örneğe: »cemedna«, »cemednay«, »cemednayi«.

»Ma dı kergê ho sarebırnay, kerdi paki, kerdi werte cemedi u cemednay. Yê kergi uza hen cemednayi mendi«. Biz iki tavuğumuzu kestik, temizledik, buzun arasına koyduk ve dondurduk. O tavuklar orda öylesine donmuş (biçimde) kaldı.

Verilen örneklerden görüldüğü ve dilimizi konuşanların da çok iyi bildiği gibi, »i« ve »y« seseleriyle ilgili belirttiğimiz yazım kuralı dilde var olan anlam farklılıklarının bozulmadan yazıya dökülmesini sağlar. Başka türlü yazmak da zaten mümkün değildir. Örneğin »cemednayy«, »cemednaii« gibi. Bu yazımları dilimizde telaffuz etmek hem mümkün değildir, hem de dilimizin konuşma estetiğini bozar ve başka bir yararı da olmaz. »Cemednay« ve »cemednayi« kelimeleri arasındaki fark da açıktır: *»Ma kergi cemednay«*. Biz tavukları dandurduk. *»Kergi cemednayi vındenê.* Tavuklar dondurulmuş duruyor. Buna göre fiilden türetilen isimlerde (Alm. Verbalsubstantiv) yazıma dikkat etmek gerekir. Örneğin cemednayis, »dondurmak«, (cemednais değil), cemediayis, »donmak«, (cemediyayis değil!).

Bu iki sesin ilişkileri burda bitmez. Fakat yazım için bu uyarı ve önerileri yeterli gördük. Ancak isim (Substantiv) yazımında bir kaç örnek verip bu bölümü kapayalım.

* »ĉa« ve »ĉay«: Burda »ĉa« Türkçedeki »çay«`dır. Ama Kırmanciki (so-bê)`deki »ĉay« ismin i-halidir, akuzativdir ve türçede »çayı« anlamına gelir. Türkçe´deki »çay«, Kırmanciki´de »ĉa« dır. *Ez ĉay bêseker sımenu.* »Ben çayı şekersiz içerim« demektir. Bu iki ses, yani »i« ve »y« dilimizde bir yandan tekil isimlerin i-halini ifade ederken, diğer yandan da isimlerin yalın halinin çoğulunu da ifade ederler. Burda bir karışıklık görülmez. Buna aşağıda bir örnek vereceğiz.

www.arsivakurdi.org

* »ka« ve »kay«: Burda »ka« oyun demektir. Buna karşın »kay« ismin i-halidir, yani akusativdir ve oyunu demektir. *»Domanê ma teverra kaykenê«*. Çocuklarımız dışarda oynuyor. Yukarda »i« ve »y« seslerinin aynı zamanda çoğulu ifade ettiklerini söyledik. Burda bir örnek verelim: *Tae kay rındiê, tae ki rındi niê.* Kimi oyunlar (danslar) iyidir, kimileri de iyi değildir.

*»qese« ve »qesey«: Burda »qese« söz veya kelime demektir. Buna karşın »qesey« sözler veya kelimeler demektir, yani çoğuldur. Kimi yerlerde (örneğin Siverek`de) »qeşi« biçimi de vardır. Bu çoğul haliyle fiile girer. *Ez qeseykenu.* »konuşuyorum« demektir. Konuşmak demek, tek bir söz söylemek demek olmadığı, çok söz söylemek anlamına geldiği için, »qese« fiil içinde çoğul biçimiyle kullanılır. Bu bağlamda »qesey« ismin i-hali değildir. *»A mıra heredia, hire rojio mıde qeseynêkena«*. O (kadın) bana darılmış, üç gündür benimle konuşmuyor.

Başka kelime türlerinden örnekler:

»pêro« ve »pêroyine«; »tê« ve »têdine«; »ju« ve »juyine« (»juine« değil!); »hiremine« (veya »hiremena»).

inam: inanç; isan: insan (mordem); isot: biber; işlinge (işliğe): gömlek; iştire: boynuz; ita: hier; nikile: gaga; niseno: konuyor, iniyor; niştane: yüzük; piseno: sarıyor;

yêno: geliyor (kimi yörelerde »êno«); yarenie: şaka; yê ve yi: onlar; yene: cuma (günü). Ama yêno: geliyor.

Son olarakta »i« seslisinin kimi sessizlerle olan ilginç ilişkisine dikkati çekmek isterim: Bu sesli kimi sessiz harften sonra gelirse söz konusu sessiz yumuşaksa sertleştirir. Örneğin »vezeno« ve »vejino« (»çıkarıyor« ve »çıkıyor«); »vano« ve »vajino« (»söylüyor« ve »söyleniyor«); »wazeno« ve »wajino« (»istiyor« ve »isteniyor«); »kiseno« ve kişino (»öldürüyor« ve »öldürülüyor«); »roseno« ve »roşino« (»satıyor« ve »satılıyor«); »nisen« ve »nişino«, vb.

Burdan de görüleceği gibi »z ve j«; »s ve ş«; sessizleri birbirileriyle yumuşak ve sert sessiz ilişkisi içindedirler. Bu durum Dersim´de geçerlidir. Başka yörelerde değişiklik arzeder. Bu konuya burda deyinmede yarar görmüyoruz.

§ XV: Belirsiz sesli harf »ı«

Bu ses sanıldığı gibi sırf Türkçe´ye özgü bir ses değildir. Alman dil blimcisi R. Lepsius´un da vurguladığı ve üstünde titizlikte durduğu gibi *»nerdeyse bütün dünya dillerinede bulunan«* (aynı kaynak) bir sestir. Türkçe`de bu sesin kalıbı, olarak »ı« işareti harf olarak seçilmiştir. Bugüne kadar ki yazımda olduğu gibi biz bu harfte kalınmasını öneriyoruz. Kırdaşiki (here-were)`nin gramer ve yazımı ile uğraşanların düştüğü anlamsız hataya düşmemek gerekir: Onlar »ı« yazmayalım diye bu harfe bir şapka giydirerek »î« biçiminde yazarken orijinal bir şey yarattıklarını sanmışlardır.

Biz de ise kimi yazarlarımızda dilimizin yazımını suni olarak Avrupa dil yazımına betzetme eğilimleri de az da olsa görülmektedir. Kırmanciki (so-bê)`de *»Hind-Avrupa dil ailesinden«* sayıldığı için yazımda şöyle bir benzetme çabası görülmektedir. Örneğin; »bıra« yerine »bra«, »pıra« yerine »pra«, »tıra« yerine »tra«, »cıra« yerine »cra« türünden yazımlar. Bu yazımlar hatalı olduğu gibi, dilimizin kimi gramer, dil bilgisi gerçeklerini göz ardı edip, gizlemektedir.

Bu belirsiz »ı« seslisini yazımda kullanılmazssa »bra« kardeş kelimesi İngilizcenin »brother«, Almancanın »Bruder« kelimelerine yazım bakımından da benzeşmiş görünürler; fakat bu boşuna kürek çekmektir. Çünki inglizce »brother« diye yazılan kelime aslında »bırade« gibi, Almanca »Bruder« biçiminde yazılan kelime »buruder« gibi okunur. Yani Avrupa dillerinin yazımını kendimize örnek alamayız. Kaldı ki bu kelimeler nasıl olsa benzeşirler, onu alfabetik

www.arsivakurdi.org

oyunlarla yazım bakımından benzetmek anlamsız olur. Aynı kelime Farsçada »berader« (برادر)´dir ve farsçadan Türkçeye de »birader« olarak girmiştir. Ama bunun için Türkçe Almancanın ve Farsçanın aile efradından sayılmıyor. Kaldı ki sayılsa ne olur! Dilimizin »Hind-Avrupa Dil Ailesi«´nden olduğunu »ispatlarsak« kalitemiz mi artacak, yoksa birden bire Avrupalı mı olmuş olacağız? Biz ne isek oyuz ve halimizden memnunuz. Kendi dil ve kültüründen rahatsız olanlar, onu illahi avrupalılaştırmak isteyenler, aynanın karşısına geçip kendi hallerine baksınlar, durumlarını kolyca anlayabilirler.

Gelelim gramer çarpıtmalara; örneğin »cıra« kelimesi = cı + ra parçalarından oluşur. Burda »cı« bir nevi dönüşlü (Alm. reflexiv) zamirdir ve yaklaşık olarak »kendisine, içine« anlamını taşır. Aslında benzeri hiçbir batı dilinde olmadığı gibi, Türkçe ve Kırdaşkide (here-were) de yoktur. (Not: Dilimizde birbirini tamamlayan bir takım, çift dönüşümlü zamirimiz vardır. Bir diğeri ise »ho«. İlginç olan yan da Siverek Zazacasında ikinci dönüşümlü zamirin - yazımda görüldüğü kadarıyla - kullanılmamasıdır). Şimdi »cıra« kelimesini »cra« diye yazmaya kalkarsak, tek başına var olan »cı« kelimesini nasıl yazacağız? Sırf bir »c« harfi ile mi? Olmaz! Örneğin *»Ez manga ho danu bırae ho«* »Ben ineğimi kardeşime vereceğim« cümlesi *»Ez manga ho danu cı.«* biçiminde de yazılır, yani »ben ineğimi ona vereceğim«. Şimdi bu cümleyi »ı« olmadan yazarsak, ne olur? *»Ez manga ho danu c«*. Görüldüğü gibi böylesi bir yazım abes olur. Kaldı ki »c« sesi başkadır, »cı« sesleri ve kelimesi başkadır. Biz kalkıp »cıra« kelimesini »cra« diye yazarsak, önemli bir ayrılığı ortadan kaldırmış ve dilimizi sakatlamış oluruz. Bu yukarda verilen diğer örnekler için de geçerlidir. Fiiler dünyasından bir örnekle durumun ne kadar vahimleşeceğini göstererek bu bahsi kapatalım:

Şu cümleyi yazdığımız gibi yazarsak herkes anlar: *»Ez sıt sımenu. Mı sıt sımıt«*. Bu cümlelerin anlamı »Ben süt içiyorum. Ben süt içtim« dir. Şimdi de »»ı« sesi olmadan yazalım: *»Ez st smenu. M st smt«!* Anlayan beri gelsin!

Bunun dışında dilimiz Kırmanciki (so-bê)`de »ı« sesi ve harfi ile »e« sesi ve harfinin bağlantıları vardır; öncelikle birleşik kelimeler türetilirken: Örnekleyelim: »dıstare« kelimesie »el değirmeni« demektir ve birleşik bir kelimedir. Türeyişi şu formüle göre olur: Dıstare = dest + are = destare. Ama »dest« ve »are« kelimleri, yani »el« ve »değirmen« kelimleri bırleşince »dest« kelimesinin »e« sesi, »ı« sesine dönüşür. Benzer şekilde bir kaç örneği sıralayıp geçelim: dısmale = dest + e + male = Destemale (havlu); zırveti = zere + veti = zereveti (bir hamur yemeği, bavıko). (Devamı var...)

ÖZÜR: Yazımızın bundan önceki sayıda yayınlanan birinci bölümünde oldukça çok yazım ve dizgi hataları var. Bunların en önemlilerini burda düzeltiyoruz: 1) Yanlış: »Dersim ve çevresini alalım: Burada kırdaşki konuşulur«. (Desmala Süre, More 11/1, Pelga 65ine, ustuna 2ine). Doğrusu: »Dersim ve çevresini alalım: Burada Kırmanciki (so-bê) konuşulur«. 2) Yanlış: »Kırdaşkideki çoğul eklerinin hiç biri Kırmanciki´de yoktur.« (Desmala Süre, More 11/1, Pelga 66ine, ustuna 1ine). Doğrusu: »Kırmanciki (so-bê)´de ki çoğul eklerinin hiç biri Kırdaşiki (here-were)´de yoktur.« 3) Yanlış: »Ama buna karşın kırdaşki, bu gentil dillere bugün ki devlet almancasından çok, ama çok daha, tahmin edilemeyecek ölçüde çok daha yakındır«. (aynı yer). Doğrusu: »Ama buna karşın Kırmanciki (so-bê), bu gentil dillere bugün ki devlet Almancasından çok, ama çok daha, tahmin edilemeyecek ölçüde çok daha yakındır«.

Her ne kadar yazının bütününden ne denmek istendiği kolayca anlaşılıyorsa da, bu hatalardan dolayı okurlarımızdan teker teker özür dileriz.

www.arsivakurdi.org

Demala Sure Yayın Kurulu´na!

Kırmanc-Zaza çevrelerinin bir araya gelişini çok olumlu buluyor, ancak böyle beraberce olumlu bir mücadele yürütülebileceğini düşünüyor ve yayınlanan Bildirge´yi/Xeverdarie´yi desteklediğimi ve imzaladığımı bildiriyorum.
Yayın organının tüm ´insanlara´açık olmasını güzel buluyor ve halkımızın el ele vermesini bekliyorum.
Elimden geldiğince ben de ´Desmala Sure´ye yazılar yazmaya çalışacağım ve destekleyeceğim.
Başarılar diliyor, selamlarımı iletiyorum.

Rıza Yaman
13.14.1994

Merhaba!

07-09- Ocak '94 tarihleri arasında yapılan birlik toplantısının başarı ile sonuçlanması, birliğin oluşması olumlu bir adımdır. Dahası mücadelemizin yeni boyutlar kazanacağına inanıyorum. Desmala Sure Yayın Kurulunda yeni arkadaşların yer almaları çok sesliliğe yeni bir boyut kazandırmıştır. Göndermiş olduğunuz Bildirge'deki fikirleri benimseyip bütününe katılmaktayım. Redaksiyonda yer almam önerildi, bende bu öneriyi kabul edip Desmala Sure'de çalışmayı bir görev bilirim. Desmala Sure halkımızın sesi olmalıdır. Merkezi bir yayın organının çıkarılması zorunlu bir ihtiyaçtır. Desmala Sure mümkün olduğu kadar her alana, mümkün olduğu kadar kısa zamanda ulaştırılmalıdır. Eğer bir yayın organı zamanında yerine ulaştırılmazsa, o yayın organının anlamıda kalmaz. Desmala Sure düzenli olarak çıkmalıdır. Sayfa bakımından az olabilir. Eğer Desmala sure üç ayda 60 sayfa çıkıyorsa, bunu yirmişer sayfadan aylık çıkarırsak daha iyi olur. Lenin'in şu sözlerine dikkat edelim: "Bir gazete sadece kolektif bir propagandacı ve kolektif bir ajitatör değil, aynı zamanda kolektif bir örgütleyicidir. Sonuç olarak kesinlikle bir siyasi gazeteye ihtiyacımız var. Bir siyasi organ olmadan, günümüz Avrupasında ismiyle müsema bir siyasi hareket düşünülemez."

...

Yayın Kurulunda yer alan arkadaşların farklı geleneklerden gelmeleri ve farklı düşüncelere sahip olmaları doğal bir olaydır. Bu gün kendi meselesini kavramış olan insanlarımız artık kendi örgütlerini de kurmalıdırlar. Bu güne kadar çalıştığımız örgütlerde epeyce tecrübe edindik ve tecrübeleri iyi bir şekilde kullanmanın tam da zamanıdır!

...

Hesenê Dılavi

Sayın Dergi Yetkilileri

Bir Zaza olarak, derginizde bizleri "Dersimliler" olarak geçiştirmenizi protesto ediyorum. Dersim'i Kırmancların, Kızılbaşların ve Zazalarin ortak ülkesinin adı olarak kullanmak ne demek? Bu hakkı nereden buluyorsunuz? Nasıl bu kadar taraflı ve Zazaları utandırıcı yorumlar yapabiliyorsunuz?
Amacınız nedir diye sormuyorum. Çünkü Kürt halkının mücadelesini destekliyoruz deyip, Kürtler dışındaki kesimlerin ağzına bir parmak bal mı çalıyorsunuz? Kürtlerin Zazaları ayrı bir halk olarak ağzına almadığı, onların dilini (Zazaların kullandığı Zazaca dili) kabul etmeyip, kürtçülük potasında asimile etmeye çalışmasının alkışçılığı size mi düştü?
Zaza gençliğini T.C. yanlısı olarak söylerken kendinizin hangi yanda oldugunuzu da çok güzel ortaya koymuşsunuz.
Kürt hareketinin Kırmanc-Zaza sorununu tanımadığını söylerken, Kürt halkının eşitlik

www.dersimvakfi.org

ve özgürlük mücadelesini desteklediğinizi belirtip, çıkardığınız dergi de dönekliğinizi ve ciddiyetsizliğinizi çok güzel belirtmişsiniz. Zaza halkı adına bize utanç veren varlığınızı reddediyorum.

Rıfat Yılmazer, Ankara

Sayın Desmala Sure Dergisi İlgilileri

Son sayınızda, Zaza Gençliği'ni hedef alan sözlerinizle kime hizmet ettiğinizi açıkca ortaya koyuyorsunuz. Zaza Gençliği ülkede aktif bir çalışma içindedir. Halkımız arasında da küçümsenmeyecek bir yere gelmiştir. Çizgisi, amacı ve gayretleriyle her anlayışa kucak açan bir harekettir.
Ben de bir Dersimli Zaza Alevisi olarak Zaza Gençliği'nin çizgisini benimsiyorum. Zaza Gençliği, iddialarınızın aksine, şunun veya bunun destekcisi değildir. Olamaz da.
İnkarcı ve asimilasyoncu her gücü, T.C.'yi de, Kürt şövenistlerini de bildirilerinde sık sık protesto etmektedir. Bu gerçekleri bilmeniz gerekiyor. Aslında biliyorsunuz. Ama işinize gelmiyor. Sizler birer yalancı ve hizipçi, fraksiyoncu anlayışın aktörlerisiniz. Zazaları bölük-pörçük etmek, fraksiyonlar yaratmak sizin mayanızda var. Şunu bilinizki, Zaza halkını bölmeye gücünüz yetmeyecektir. Hele hele "dinsiz"liğinizi, "Allahsız"lığınızı, ne Alevi ne de Sunni hiç bir Zaza'nın kabul etmesi mümkün değildir. Ölen Marksizmi diriltemezsiniz. Halkımızın onaylamayacağı doğmaları zorla dayatmaya kalkışmak, ne derece demokratik(!)
Ware'yi, Piya'yı, Raştiye'yi karıştırdığınız yetmedi mi? Amacınız nedir sizin? Zaza Gençliği'ni karıştırmaya ise asla gücünüz yetmez!
Avrupa'da zart-zurt etmek çok kolay. Gelin de ülke şartlarında mücadele verin!
Görelim sizi!
26-05-94

Zeynel Doğan, Ankara

Desmala Sure Redaksiyonuna

Ben bir Zaza olarak sizleri protesto ediyorum. Ne demektir, "Dersim'in sesi"? Ne demektir, "Kırmançların, Kızılbaşların, Zazaların ortak ülkesi: Dersim"?
Ne demektir, "Dersimliler"?
Sizler hangi bilimsel ölçütleri kullanarak bu yargılara varıyorsunuz? Hangi akıl bu saçmalıklara "evet" diyebilir?
Bu Zaza halkını bölmek değil midir?
Bu bölgecilik değil midir?
Bu, "Dersim'lilerin diktatörlüğü" değil midir?
Bunlar bir akıl hastasının dahi düşünemeyeceği şeyler.
Yazıklar olsun size!

E. Soyrekıj

Önemli Olan Rüzgarın Kanatlarında Fırtına Çığlığı Olmasını Başarabilmektir..

Uzunca bir süreden beri sizlere "Yeni Oluşumla" ilgili düşünce ve önerilerimi yazılı olarak sunmayı düşünüyordum. Ancak önce bu oluşumun gelişme sürecini gözlemleyip, daha sonra bir şeyler yazmanın daha dogru olacağı kanısında olduğum için bu güne kadar beklemeyi tercih ettim... DESMALA SURE yazı kuruluna sunacağım bu yazılı düşüncelerin yayınlanıp yayınlanmama noktasındaki tercihi tamamen sizlere bırakıyorum...
Hemen belirtmeliyim ki Zazaların ayrı bir halk olduğu noktasındaki tespitlerinize düşünce noktasında katılmıyor olsaydım sizlere yazma gereğini duymazdım. Bilindiği gibi bu güne kadar Türkiye'de Devrimci Hareket sadece Kürt ve Türk Hareketlerinin varlığıyla sınırlıydı... Gelinen noktada ise bu sürece bir yenisi eklenmiş bulunmakta... Bu gün için Devrimci Hareket içerisinde kabul yerine, tepki görüyor olsada süreç içerisinde DESMALA SURE rüştünü ispatladığı

www.kurdiyakurdi.org

oranda sempatiyle karşılanıp kabul göreceğe benziyor... Daha şimdiden bunun bazı ilk verileri oluşmuş durumda...
Unutmamak gerekir ki daha düne kadar Türkiye Devrimci Hareketinin hemen bütününe yakını PKK'ye ajan, pravakatör ve karşı-devrimci diyordu. Fakat gelinen noktada Kürt Özgürlük Hareketi rüştünü ıspatlamış ve sadece Türkiye'nin değil, Dünya Kamuoyunun gündemine oturmayı başarmıştır. Dolayısıyla DESMALA SURE bir yeni oluşumdur ve ilk etapta gelebilecek tepkileride doğal karşılamak gerekir... Ancak bir noktayı özellikle altını çizerek vurgulamak istiyorum.. DESMALA SURE nin yönelimi ve varlık nedeni ne olmalıdır? Bu önemlidir ve üzerinde önemle durulması gerektiği inancını taşıyorum.. Konuya bir örnek ile girmek gerekirse, 1970'li yıların ikinci yarısında Kürt Ulusal Hareketinin ortaya çıkış nedeni esas olarak sömürgeci T.C. devletine karşı olmakla birlikte, ilk çıkışın taşıdığı zaaf ve eksikliklerinde olasından ötürü süreç esas olarak Türkiye Devrimci Hareketi ve Kürt Ulusal Hareketi arasındaki ideolojik polemik olarak yaşandı... Niyetlerden uzak olsa bile böyle yaşandı. Ve bu hatalı yönelim karşılıklı Devrimci Hareketlerin tabanında düşmanca tohumların ekilmesine peşi sırada onlarca devrimcinin ölümüne yol açtı. Sonuç: Kamuoyunda Devrimci Hareketlerin geneline karşı tepki ve güvensizlik. İlk oluşumların bazı zaaf ve yetersizlikleri bağrında taşıması anlaşılır bir şeydir. Ama bu Hareketin varlık nedeni ve yöneleceği hedef noktasındaki zaaflar ise niyetler ne olursa olsun bağışlanır hatalar değildir... Üzülerek belirtmeliyim ki yaklaşık 20 yıl öncesinde özellikle Dersimli devrimcilerin yaşayarak tanık olduğu bu olumsuzluklar şimdi DESMALA SURE nin saflarında kendiliğinden de olsa gelişiyor...
Bu günden bu tür olumsuz yaklaşımların önü alınmaz ve DESMALA SURE Kürt Ulusal Hareketi ve sorununa ilişkin politikasını netleştirmezse yarın hiçte hoş olayan gelişmeler olabilir... Bu hareketin varlık nedeni Kürtlerle aynı kaderi paylaşan Zazaların barbar ve aşağılık Türk Devletine karşı ortak mücadele ve Türkiye Devrimci Hareketiyle genel dayanışma olmalıdır... Aksi düşünlemez ve düşünülmemelidir. Zira Kürt Ulusal Hareketinin bu gün ulaştığı boyut Türkiye'deki diğer Halkların özgürlüklerini elde etme mücadelesi açısından tarihsel ve bulunmaz bir fırsattır. O halde görev: Yiğitçe dövüşen Kürdün kavga çığlığına destektir. Bu anlamlı destek inanıyorum ki süreç içerisinde Kürtlerin ve Türkiye Devrimci Hareketinin Zaza Halkının kimlik noktasındaki talebini anlayışla karşılıyacak ve onlarında desteğini alacaktır. Yeter ki Zaza devrimcileri rüzgarın kanatlarında fırtına çığlığı olmasını başarabilsinler...
Özetle: DESMALA SURE Zaza Halkının sadece Kültürel, Akademik ve Tarihsel boyutuyla ilgilenen bir hareket olma çemberini hızla aşmalı kendisini siyasi ve ideolojik boyutlarda da ifade etmeye önem vermelidir... Zira Dersimlilerin gerçeğide biraz bunu ifade etmektedir. Dersimli kendisini sınırlı ve kısır döngüler içerisinde yüzen bir hareketin içerisinde ifade edemez. Bundan dolayıdırki Dersimliler sadece kendisini ulusal sorunla çemberleyen Hareketlere öteden beri ilgisiz kalmışlardır. İnanıyorum ki gelecekte Türkiye Kapitalizmi ve Barbarlığı bir kez de Dersimin dağlarından sarsılacaktır.

Hasret Can

Çok Kadir Bilmezlikler Gördük

Desmala Sure çıkışından bu güne dek sürekli yanlış bir tarzla eleştirilmektedir. Bu eleştiriler de ulusların kendi kader tayın hakkını savunan çevrelerden gelmektedir. Dersim ulusal sorunundan olmakla beraber, sesiz kalmaktalar. Kendilerine sormak gerekiyor, nasıl sosyalistlersiniz? Artı işçi

sınıfının ve dünya halklarının kurtuluşu için aday olmuşsunuz!!
Ama Dersim-Kırmanciye ulusal sorununa geldiğinde önyargıyla böyle şey olmaz diye diliniz lastik gibi dönüyor.
Ne zamandan beri sosyalistler okumadığı, araştırmadığı konu ve tarihler hakkında önyargılı davranmaktadırlar? Neymiş, Desmala Sure tarihi çarpıtıyormuş. Doğru araştırmalarla, gerçek verilere dayanarak, dünü anlatmaya, bu günü açıklamaya, yarınlara ışık tutmaya çalışan, bilimsel tarihi yazmak, çarpıtmak mıdır?
Yoksa, tüm kültürüyle saldırıya ve asimilasyona uğramış, yok edilmeyle karşı karşıya kalmış bir ulusun varlığını inkar etmek mi gerçekleri çarpıtmaktır? Gerçekleri saklamaktansa, Desmala Surenin sayfalarını okuma zahmetine katlanırsanız iyi olur.
Desmala Sure doğru tarihi yazmaya çalışıyor. Sizler gibi alışıla gelmiş reçeteler yazmıyor. Tarihi ve yaşanılan gerçekler konusunda gözler önüne bir duman perdesi çekmemiştir. Bir de Desmala Sure'nin tezleri dine hizmet etmektedir diye dedikodu yapıyorlar, rahatsız olan çevreler. Bu çevreler Desmala Sure'nin sayfalarını ve bildirilerini dogru dürüst okuma zahmetine girmemenin yanısıra, taraftarlarının okumasınıda engellemekten geri kalmıyorlar.
Oysa Desmala Sure çıkışından bu yana dinin gerici olduğunu vurgulamıştır defalarca. Neden mi? Çünkü din başlangıçta doğa, daha sonraları da egemen sosyal sınıflara boyun eğmeyi öğretir.
Din bilimin reddidir. Din ezilen sınıfların kendi kaderlerine sahip çıkmasını önlemektedir. Din sermaye kölelerinin insancıl düşlerini, insana daha yaraşan bir yaşam isteklerini icinde bogdukları bir çeşit ruhsal içkidir v.s..
Peki yazılarında, İslam dini ezilenlerin dinidir, en büyük devrim İslam devrimiymiş zamanında, diyene neden dincilik yapıyor demiyorsunuz?
Şimdi burada kimlerin tarihi çarpıttığı ve kimlerin dine hizmet ettiğine okuyucular karar versin.
Yaşasın DERSİM-KIRMANCİYE (KIZILBAŞ)!
Yaşasın Sosyalizm!

Ç. Demir, Londra.

Değerli Desmala Sure Elemanları!

Öncelikle çıkarmış olduğunuz dergi için sizleri kutlarım. Çok anlamlı ve mantıklı konuları işlediğinizden dolayı sizleri saygıyla selamlıyorum. Derginizin aldığım ilk sayısı 11/1'i zevkle okudum ve çok memnun kaldım. Merkez Dersim halkının Kızılbaş-Kırmanc olduğunu vurgulamanız çok anlamlı ve yerinde bir tespit. Dili, inancı, ruhi şekillenmesi, kültürel yapısı, yaşam biçimi farklı olan bir halk topluluğudur. Ancak Kürt soyundan gelip gelmediği, Zerdüştlük dininden ne derece etkilendiği yeterli delilleri olmadığından tartışmalı konulardır. Fakat asla müslüman ve İslam dininden değillerdir. Bektaşi de değillerdir. Çünkü bektaşilik bir sunni tarikatıdır; ama alevilikten etkilenmis ve İslam dininin aydin bir şekilde uygulayıcısı olmuştur. Kızılbaşlık ise İslamiyetle pek bağlantısı olmayan, mezhepten çok sosyal bir yaşam biçimidir. Sonuçta Kızılbaş-Kırmançlar Kürt değildirler ve Dersim Kürdistan topraklarından olabilir, fakat orada yaşayan halk Kürt-Kırdas değildir. Çünkü Dersim halkı her yönüyle farklıdır. Bu anlamda Dersim halkı Türk ve Kürt milliyetçiliğine ve onların dini-kültürel baskılarına karşı devrimci şekilde örgütlenmesi gerekiyor. Ve Dersim 'de gelecekte sosyalist bir federasyon veya eyalet yönetimine götürecek şekilde örgütlenerek, siyasi mücadele alanları yaratmak gerekiyor. Bir de, sizleri Kırmanc-Zaza dilinin gelişmesindeki katkılarınızdan dolayı da kutlarım. Konuştuğumuz dilin kaybolmaması gerekiyor ve onu gelecekteki kusaklara

www.arsivakurdi.org

aktarmak için bu yöndeki çalışmalarınızın çok önemli ve faydalı olacağı kanısındayım. Kızılbaş-Kırmanclar özünde dinle alakası olmayan bir toplumdur. Ve aynı zamanda devrimci, hümanist, hoşgörülü/toleranslı bir toplumdur. Dersim halkıyla sosyalizmi kurmak ve yaşatmak fazla zor bir şey değildir. Alevi toplumunun felsefesinde bu gibi unsurlar mevcuttur.
Desmala Sure elemanlarına çalışmalarında başarılar dilerim.
Hoşca kalın (Wes u war bımanê! Xatır be sıma!)

Cemal Polat

Merhabalar

saygı değer Desmala Sure çalışanları, hepinizi yapmış olduğunuz bu çalışmadan dolayı kutluyorum.
İkl önce bir arkadaşımızın "Dersim'i Seviyorum ve Onu Geri İstiyorum" yazısını çok beğendim. Tabi bizim dileğimiz de bu, ama onu geri istemek onun için mücadele etmeyi gerektirir. Ve ben tüm Dersimlileri kimliğimizi farklı gösteren ve bize karşı olan her türlü harekete karşı mücadeleye çağırıyorum. Mücadele demek illede silahlı mücadele değildir, silahlı mücadelenin yanında eğer biz de mücadelemizi kalemimizle yapıyorsak ne mutlu bize aslında. Hepinizin yazıları güzel, insan okudukça biraz da kendisi katkıda bulunsun istiyor, ve izin verirseniz bizim de bir imza katkımız olsun. Aşağıda yazacağım cümlelere dergimizde yer verirseniz memnun olurum. Dersimli olarak çalışmalarınızı hızlandırmalıyız.
Xatır ve sıma.

Dêsım yêmao, kes ki bese nikeno mara bıcêro
Serê Dündülede jü veng dano, şêrê perskerê
Hala savano.
Havalê mı şi perskerd, vake; dısmeni nae yênê
Ma ki vake; xebere bıderê camerdanê Mamekie,
Tıfang bıjêrê bêrê.
Vake; xeleşiye rê senık mendo
Haydêrê havalê mı, olvazê mı.

İrfan Kök

Usxan Cemal

Alık u Fatıka

Dersim Piran 1

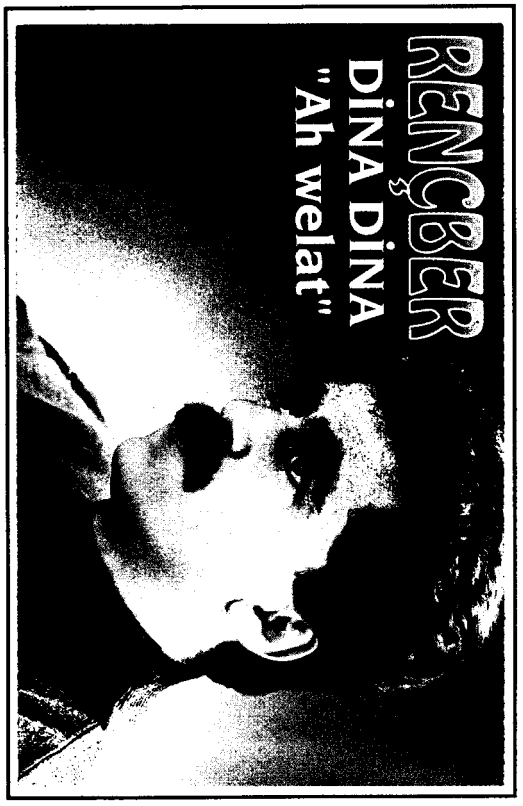

www.arsivakim.org

ELİFBA ZONE KIRMANCU

Aa	**adırge**: çakmak, **amıke**: teyze; **aldan**: divan, **ara**: kahvaltı, **azlan**: kader, **azna**: kulaç
Bb	**balişna**: yastık, **bar**: yük, **bari**: ince, **berz**: yüksek, **bee**: güve, **bın**: alt, **bul**: kambur
Cc	**ca**: yer, **cereme**: fiyat, **cew**: arpa, **cêr**: aşağı, **cıl**: yatak, **ci**: bok, **cia**: ayrı, **coru**: asla
Ĉĉ	**ĉae**?: neden?, **ĉand**?: kaç? **ĉım**: göz, **ĉar**: dört, **ĉeqer**: sarı, **ĉep**: sol, **ĉere**: otlak
Çç	**çe**: ev, aile, **çesane**: kızak, **çer**: yiğit, **çi**: şey, **çik**: kıvılcım, **çilar**: anbar, **çue**: baston
Dd	**dame**: tuzak, **dare**: ağaç, **davare**: ökonomi, **dendık**: çekirdek, **dılet**: ikiz, **dore**: sıra
Ee	**eke**: eğer, **endi**: nihayet, **eskera**: resmi, **estewrın**: bakir, **ewık**: şey, **ewro**: bugün
Êê	**dês**: duvar, **kêm**: eksik, **rêm**: iltihap, **dên**: borç, **xême**: çadır, **fêl**: niyet, **têni**: is
Ff	**famkor**: anlayışsız, **fek**: ağız, **fır**: güç, kuvvet, **fırınge**: firengi, **fike**: fiy, **fort**: fiyaka
Gg	**ga**: öküz, **game**: adım, **gavan**: geçit, **gegane**: arada sırada, **gere**: eleştiri, şikayet
Ĝĝ	**gaĝan**: aralık, **ĝal**: düşünce, **ĝelet**: yanlış, **ĝezev**: aşırı, süper, **ĝızare**: büyük testere
Hh	**hakine**: omlet, **hengaj**: kara saban, **hard**: toprak, **hemuye**: ihtiyaç, **hewr**: bulut
Iı	**honık**: serin, **nenık**: tırnak, **nıka**: şimdi, **pırnıke**: burun, **punık**: kümes, **senık**: az
İi	**iştire**: ustura, **izeno**: mayalanıyor, **isot**: biber, **işlınge**: gömlek, **ita**: bura, **nisor**: geviş
Jj	**je**: gibi, **jede**: fazla, **ju**: bir, **jua**: kuru, **jüane**: düz, **jeveĝ**: haydut, **jil**: uçurum
Kk	**ka**: oyun, **kam**?: kim?, **kal**: çiğ, **kardi**: bıçak, **kerge**: tavuk, **kerme**: karar, **ko**: dağ
KHkh	**khal**: çok ihtiyar, **khan**: eski, **khort**: eski elbise, **khıle**: kız~, kadıncağız, **khul**: yara
Ll	**la**: ip, **lapık**: eldiven, **laşer**: sel, **lew**: dudak, **lınge**: bacak, **lê**: kazan, **lızge**: dal
Mm	**mae**: anne, **manga**: inek, **merge**: çayır, **metel**: bilmece **mezg**: beyin, **miane**: sırt
Nn	**name**: isim, **nale**: dana, **nejdi**: yakın, **neq**: haksız, **nıka**: şimdi, **nun**: ekmek, yemek
Oo	**oros**: dinlenme, mola, **osın**: uslu, **oroj**: yokuş, **oğır bo!**: güle, güle!, **ome**: alamet
Pp	**paka**: ayaz, **par**: geçen yıl, **pars**: sadaka, **paskul**: tekme, **pelge**: sayfa, **penge**: tabu
Qq	**qe**: hiç, **qedi**: evcil, **qela**: kale, **qese**: kelime, **qevin**: sıkı, **qey**?: neden?, **qeyde**: ilke
Rr	**rae**: yol, metod, **raşt**: doğru, **reĉ**: iz, **rem**: koşu, **rew**: erken, **run**: yağ, **rut**: çıplak
Ss	**sa**: sevgi, **salt**: soyut, **sar**: ahali, **semt**: yakışıklı,**sence**: ölçü, **sare**: baş, **sene**: kalite
Şş	**şemşir**: kılıç, **şene**: göğüs, **şer**: aslan, **şeşt**: altmış, **şie**: gölge, **şin**: afet, **şindor**: sınır
Tt	**ta**: döngü, **tede**: içinde, **te ke**: yeter ki, **teli**: diken, **teng**: dar, **ters**: korku, **torge**: dolu
THth	**thal**: boş; acı; **tham**: tad, **that**: bozkır, **thomır**: saz, **thaw**: kabul, geçerli, **thoa**: şey
Uu	**usar**: ilkbahar, **uşire**: sopa, **uskıra**: tas, **ustıne**: sütun, **uşire**: sopa, **uz**: ata **uza**: ora
Üü	**dü**: duman, **dür**: uzak, **lüe**: tilki, **sür**: kırmızı, **tüe**: dut, **tünêdi**: görgüsüz, **lüare** yular
Vv	**vae**: ark, **vas**: ot, **velg**: yaprak, **veng**: ses, **verg**: kurt, **veroz**: güney, **vırade**: paralel
Ww	**wae**: kız kardeş, **ware**: yayla, **waştie**: nişanlı, **wayir**: sahip, **wele**: kül, **wes**: sağ, tatlı
Xx	**xal**: amca, **xav**: gevşek, **xemel**: süs, **xes**: kısır, **xêreser**: inşallah, **xone**: erkek kedi
Yy	**ya/heya**: evet, **yamu**!: aman! **yê**: onlar, **yarenie**: şaka, **yene**: cuma, **yoxro**: halbuki
Zz	**zaf**: çok, **zagon**: kültür, **zalal**: duru, **zend**: dirsek, **zıme**: kuzey, **zovi**: başka, **zur**: şaşı

www.alsiwakurd.org

DESMALA SURE

Venge Dêsımi

Urze Dêsım Sodıro !

Dılo Dılo Na Sewda

Dılo dılo na sewda
Na sewda welatê ma
Yê qom u mıletê ma
Yê cem u cematê ma

Dılo dılo na sewda
Ala bêrê mın u na qewğa

Na sewe cem gırê da
Na perda de ma veng da
Na hawar de, rest, teng da
Na meydan de ma ceng da

Dılo dılo na sewda
Ala bêrê mın u na qewğa

Vas kokê ho ser reweno
tayr zonê hode waneno
Kam ke eslê inkar keno
Toz erzeno rêça ho sono

Dılo dılo na sewda
Ala bêrê mın u na qewğa

Zerevêsayena welatê ho
Vera dısmen qar u yinatê ho
Sare bıde,mede sır u binatê ho
De çip bukuye per u qeynatê ho

Dılo dılo na sewda
Ala bêrê mın u na qewğa

Sey Qaji

(**Welê Uşenê Yimami** ra
qeydkerdoğ : **Daimi**)

www.arsivakurdi.org